

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 7 (106) 2009

EgtvkŁecvwn"fg",ptgikvvtctg"
ptl"3225822283346
fkp"49"ugrv g o dtkg"4222

Rwdnkec kg"cetgfkvcv "fg"Eqpuknkwn"Uwrtg o "
rgpvtw" vkkp " k"fg|xqnvctg"Vgjpqnik e "
cn"Cecfg o kgk"fg" vkkp g"e"Oqnfqxxgk"rtkp"
Jqv t-tgc"ptl"83" fkp"520260422;
Ecvgiqtke"E

HQPFCVQTK<

Universitatea de Stat din Moldova

Universitatea de Studii Europene din Moldova

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Uniunea Juriștilor din Moldova

TGFCEVQT/ GH

I jgqti jg"CXQTPKE

Stilizator *Ariadna STRUNGARU*

Machetator *Maria BONDARI*

EQNG IKWN"FG"TGFC E KG<

Gheorghe Ciocanu (doctor habilitat în științe
fizico-matematice, profesor universitar),

Iurie Sedlețchi (doctor în drept, profesor universitar),

Ioan Humă (doctor în drept, profesor universitar,
Universitatea „Danubius” Galați, România),

Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),

Tudor Popovici (doctor în drept),

Elena Aramă (doctor habilitat în drept),

Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),

Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),

Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),

Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

CFTGUC"TGFC E KGK<

4234."Ejk kp w."uvtl" C" O cvgxxek"82."dktl"444

Vgngqcpqg<"79/99/74."79/98/;20
g/o cln<"tgxkvc f tgrv B {c jqqleq o

Kpfgzwn"RO"537580

© Revista Națională de Drept

SUMAR

Raisa GRECU

Constantin Stere despre libertatea conștiinței.. 2

Victor BALMUȘ

Cu privire la natura juridică a contractului nor-
mativ 6

Gheorghe ULIANOVSKI,

Irina ULIANOVSKI,

Locul săvârșirii infracțiunii. Importanța și cri-
teriile de stabilire a lui..... 16

Борис СОЧА, Андрей БОРШЕВСКИЙ,
Касым ЯРМИЛИЯ

Трафик людей как форма насилия..... 20

Vasile IGNATIEV, Ilie MĂMĂLIĞĂ

Problema corelării intermedierei cu antreprenori-
ariatul și rolul lor în dezvoltarea constituțională
contemporană 25

Ina ODINOKAIA

Riscul social – generatorul raporturilor de pro-
tecție socială..... 29

Iurie MIHALACHE

Răspunderea civilă pentru vătămarea sănătății
sau decesul pasagerilor în timpul transportului
aerian 33

Dan MOLDOVEANU

Caracterul primat al teoriei separației puterilor în
stat din perspectiva activității partidelor politice 45

Marian ROTARU

Consiliul local – autoritate administrativă repre-
zentativă 48

Cristian CĂRJALIU

Fenomenul corupției în planul relațiilor
sociale..... 52

Ion ȚUȚUIANU

Reglementări juridice românești și comunitare
privind impozitarea societăților 55

Natalia CHIBAC

Structura raporturilor contractuale și parti-
cularitățile executării contractului de servicii
turistice..... 59

Ion BÎTCĂ

Obligația de informare în faza negocierilor
precontractuale..... 62

Corina KIRMICI

Public Diplomacy in the Republic of Moldova 66

EQPUVCPVKP"UVGTG"FGURTG"NKGDTVCVGC"EQP VKKP GK

Raisa GRECU,*fqevqt",p"ftgrv."eqphgtgp kct"wpkxgtukvct"*WUO+*Recenzent: **Gheorghe AVORNIC**,*fqevqt"jcdknkvcv",p"ftgrv."rtqhuqt"wpkxgtukvct"*WUO+***SUMMARY**

This article is dedicated to the visions of Constantin Stere regarding the freedom of religion. The professor mentions the important fact that the religious belief establishes the conduct of a person in life important. Parallel to this, the scholar considers that religious tolerance is one of the criteria of progress, including the criterion, which represents the manifestation of the cult. In his opinion, the more powerful the religious belief, the more pronounced is the religious tolerance. It is important that nobody should be forced to be tied to a certain church or to serve a cult that a person does not believe in. In his works, the constitutionalist formulated some very progressive norms as to the freedom of conscience.

In conformitate cu clasificarea convențională a drepturilor și libertăților în cele ce țin de interese de ordin material și cele ce țin de interese de ordin spiritual, profesorul Constantin Stere vorbește în prelegerile sale de drept constituțional despre drepturi și libertăți ale omului, care vizează interese de ordin spiritual. Examinarea începe cu dreptul la libertatea conștiinței, însă nu înainte de a explica auditoriului că realizarea acestui drept nu ține nicidecum în exclusivitate doar de interesele moral-spirituale ale individului. Dacă cineva este prigonit pentru credința lui, e împiedicat să se conducă de această credință, aceasta implică numaidecât, în viziunea constituționalistului, și afectarea intereselor sale materiale, cum se întâmplă, de exemplu, în cazurile când cei prigoniți din cauza convingerilor sale religioase sunt nevoiți să-și părăsească țara.

Este necesar să menționăm că, urmând expunerea steriană, în cadrul prezentului articol vom vorbi în special despre libertatea de religie. Totodată, ne exprimăm acordul cu accepțiunea contemporană a noțiunilor invocate în art.9 din Convenția Europeană cu privire la Drepturile Omului – libertate de „gândire”, „conștiință” și „religie”, conform căreia acestea subliniază conținutul și largul înțeles atribuit libertății de gândire, în general.¹ Alte aspecte ale viziunilor savantului cu privire la diverse manifestări ale libertății gândirii se regăsesc în abordările constituționalistului ale unor asemenea drepturi, cum sunt dreptul la libertatea cuvântului, la libertatea întrunirilor ș. a. La fel, vom releva că și astăzi unii savanți, menționând că libertatea conștiinței în plan etic este dreptul omului de a gândi și proceda în conformitate cu convingerile sale, independența lui în autoevaluarea morală și în autocontrolul asupra gândurilor și faptelor sale, consideră că pe parcursul istoriei libertatea conștiinței a

căpătat o accepțiune mai îngustă în calitate de libertate în domeniul religiei.² O anumită unanimitate se atestă, însă, în ceea ce privește conținutul propriu-zis al libertății conștiinței, aceasta fiind interpretată ca dreptul omului atât de a crede în Dumnezeu în conformitate cu postulatele unei sau altei liber alese religii, cât și de a fi ateist, adică de a nu crede în Dumnezeu.³ Ultima alegere presupunând și dreptul persoanei la exercitarea propagandei ateiste.⁴

Vorbind despre art.21 din Constituția României din anul 1866, care declara că libertatea conștiinței este absolută, Constantin Stere invocă în legătură cu această clauză Constituția Belgiei, care nu conține o asemenea dispoziție, în schimb vorbește despre libertatea cultelor. Profesorul găsește acest lucru firesc, deoarece, în opinia sa, conștiința este o stare sufletească internă și se poate spune că, la urma urmei, ceea ce are cineva în conștiință este absolut indiferent pentru un stat. Și de ar fi ca un stat să încerce să intervină în conștiința individului, aceasta ar fi o încercare fără succes, deoarece nimeni nu poate fi împiedicat să creadă absolut cum vrea el. Ceea ce poate interesa statul și constituie un domeniu de posibilă intervenție este manifestarea exterioară a credinței. Constantin Stere afirmă că orice credință religioasă, întrucât este vorba despre ceea ce crede omul asupra raportului dintre om și divinitate, scapă presiunii exterioare. Însă, o credință este întotdeauna legată de anumite forme de manifestare a sa în exterior – cultul, forma de oficiere în biserică, forma de manifestare a legăturii dintre oamenii de aceeași credință.⁵ În convingerea profesorului, credința determină conduita unui om în lume. „Și dacă nu influențează acțiunile omului, trebuie să fie foarte slabă sau chiar închiptă”, susține profesorul.⁶

După Constantin Stere, unul dintre criteriile progresului este măsura de toleranță religioasă, inclusiv în ceea

ce privește manifestarea exterioară a credinței – cultul. Aceasta nu exclude însă posibilitatea intervenției din partea statului în cazurile când manifestările unui cult poartă caracter primejdios și criminal din punctul de vedere al ordinii publice sau al moralei. Vom nota că o asemenea eventuală imixtiune ar fi fost întru totul conformă stipulării fixate în art.21 din Constituție, care susținea că libertatea tuturor cultelor este garantată, întrucât celebrațiunea lor nu aduce o atingere ordinii publice ori bunelor moravuri.

Profesorul relevă că din punct de vedere istoric foarte mult timp s-a considerat că legătura dintre membrii statului, dintre membrii asociației civile, impune și legătura de ordine religioasă. De aici, trecerea la o altă credință era privită și ca o trădare de stat și pedepsită mai aspru. Atare atitudine se află la izvoarele intoleranței religioase, care se mai întâlnește, inclusiv în societățile cele mai progresive. De altfel, Constantin Stere este de părere că spiritul religios foarte înalt nici pe departe nu presupune intoleranță religioasă față de reprezentanții altor religii. Dimpotrivă: cu cât mai puternică este credința religioasă, cu atât mai pronunțată este toleranța religioasă. Intoleranța religioasă vorbește mai degrabă despre lipsa sentimentului religios și predispunerea la superstiții. Savantul relevă că popoarele cu un spirit religios foarte înalt dezvoltat, ca englezii și americanii, se caracterizează și printr-un înalt grad de toleranță religioasă. Acest spirit de largă toleranță religioasă a fost propriu și României, unde găseau refugiu și primire toți persecutații în timpurile când în Apus ardeau rugurile pentru eretici.⁷

Revenind la examinarea dispozițiilor constituționale propriu-zise, după remarcă privitoare la lipsa în Constituția Belgiei a unei norme similare celei din Constituția României, care proclamă libertatea absolută a conștiinței, profesorul menționează și alte deosebiri textuale între normele celor două constituții, precum și diferențe în starea reală de lucruri în domeniul garantării libertății conștiinței. Este vorba, în primul rând, despre unele aspecte ale problemei privind separarea bisericii de stat. Profesorul relevă că prevederile Constituției Belgiei garantau separarea bisericii de stat în condițiile în care în țară nu exista o biserică de stat sau o credință oficială, toate cultele fiind puse pe picior de egalitate față de stat, iar credința era o afacere de conștiință, care îi privește pe cetățeni individual. Deși prevedea salarizarea și asigurarea cu pensii de la buget a preoților, care activau în diferite culte, această Constituție prevedea, totodată, că statul nu are dreptul să intervină nici în numirea, nici în instalarea serviciilor unui cult oarecare, nici să interzică comunicarea cu superiorii lor și publicarea actelor, bineînțeles, cu

respectarea normelor în materie de presă și publicație.⁸ În Constituția României, spre deosebire de Constituția Belgiei, în același art.21, imediat după ce se vorbea despre aceea că libertatea tuturor cultelor este garantată, următoarea normă susținea că religiunea ortodoxă a Răsăritului este religiunea dominantă a Statului Român, iar Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice ierarhie străină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor.

Evident, constituționalistul, omul de știință Constantin Stere nu poate lăsa în cadrul prelegerilor sale fără atenție discuțiile suscitade de această normă privitor la compatibilitatea ei cu declararea libertății conștiinței. Pe de o parte, dacă libertatea conștiinței este absolută, nu poate fi vorba despre o religie a statului. Dacă statul proclamă că are o credință oficială, aceasta creează o stare de inferioritate pentru cetățenii care aparțin altor credințe. Dacă statul declară o credință dominantă, atunci în toate actele publice – inaugurarea universităților, deschiderea lucrărilor parlamentului – poate interveni o ceremonie religioasă conformă religiei dominante. Dar dacă majoritatea profesorilor, studenților, deputaților ar fi de altă credință, nu ar fi oare această situație jignitoare pentru ei, se întrebă profesorul. Pe de altă parte, existau opinii, conform cărora norma respectivă nu implica nici un fel de incompatibilitate cu libertatea conștiinței, din simplul motiv că ea nu făcea altceva decât să constate că majoritatea covârșitoare a populației, mai mult de 90 de procente, aparține Bisericii Ortodoxe.⁹

Este elocventă atitudinea lui Constantin Stere față de abordările în cauză – echilibrată, obiectivă, conformă condițiilor istorice și situației la zi, dar și corespunzătoare principiilor constituționalismului democrat. Profesorul recunoaște că formularea în cauză din Constituție a fost dictată de un interes istoric național. Dispoziția constituțională, adoptată în anul 1866, când România mai era încă nominal sub suzeranitatea Turciei, a urmărit scopul emancipării Bisericii Române de sub ierarhia Patriarhatului de la Constantinopol, căruia i-a fost subordonată din punctul de vedere al organizării bisericești. Proclamarea independenței Bisericii Ortodoxe Române urma să contribuie la consolidarea unității înăuntrul ei, precum și la o mai mare apropiere a slujitorilor bisericii de propriul popor.¹⁰ O explicație cât se poate de obiectivă și importantă din punctul de vedere al adevărului istoric. Dar, din punctul de vedere al garantării libertății conștiinței, concluzia lui Constantin Stere referitor la problema în cauză este pentru noi una nu mai puțin importantă: „...Dacă prin acest text constituția noastră creează o

situație privilegiate a unei biserici, căreia aparține majoritatea covârșitoare a poporului român, de aici încă nu ar rezulta o jignire a libertății conștiinței. Ceea ce e important, e ca nimeni să nu fie silit decât de conștiința lui să se lege de o biserică, să servească un cult, în care nu crede”.¹¹ Concluzia este valabilă pentru orice societate, însă deosebit de prețioasă este ea pentru societățile și statele aflate în curs de edificare a democrației consolidate, care se confruntă câteodată cu încercări de a antrena în opoziția socială orice spirite umane, inclusiv cele ce țin de sentimentele religioase ale populației.

Vorbind despre libertatea conștiinței în spiritul dispozițiilor Constituției României, profesorul susține că două din ele vin totuși în contradicție cu principiul dat. Deși una este de o importanță prea restrânsă, iar alta a căzut în desuetudine, ele sunt invocate în prelegere și găsim de cuviință să ne referim și noi la ele ca exemplu de abordare complexă și obiectivă a materiei constituționale de către profesorul Constantin Stere în cadrul prelegerilor sale.

În primul caz este vorba despre norma din art.82 din Constituție, care cerea ca urmașii Regelui să fie crescuți în religia ortodoxă, dispunând că coborâtorii Măriei Sale urmează să fie crescuți în religia ortodoxă a Răsăritului. Profesorul găsește că această norma este în corelație cu prevederea din art.21, conform căreia religia ortodoxă este religia dominantă a Statului român. Și dacă biserica e a statului și statul e considerat ca aparținând bisericii, atunci, susține Constantin Stere, este firesc ca persoanei care reprezintă statul să-i fie impusă religia dominantă a acestui stat. Și în așa caz textul acestei norme poate conferi o altă, decât o simplă constatare, interpretare a dispoziției art.21 cu privire la religia ortodoxă ca dominantă în stat. Însă, ceea ce îl interesează pe constituționalist este faptul că, în ce privește familia regală, dispoziția art.82 violează libertatea conștiinței. „În regula generală viața familiei creează o anumită atmosferă morală și credința părinților e în mod natural și a copiilor lor. Și a impune copiilor crescuți în această atmosferă morală să se rupă de credința părinților și a primi o credință străină e o violare a libertății de conștiință în persoana regelui”, susține profesorul.¹²

Am arătat în repetate rânduri preocuparea lui Constantin Stere ca savant și om politic de problemele garantării drepturilor omului pentru cea mai defavorizată parte a societății – cea a țăranimii. Dar, am ținut să argumentăm că aceasta era doar o ipostază, ce-i drept, cea mai importantă, a activității de promovare a drepturilor omului în general, căreia Constantin Stere s-a dedat cu întreg devotamentul său științific și sufletesc.

Totodată, în abordările sale savantul nu făcea nici o diferență între cei mai năpăstuiți de soartă și cei care se consideră aleșii ei, atunci când este vorba despre respectarea drepturilor lor. Exemplul adus mai sus este elocvent.

În cel de-al doilea caz este vorba despre dispozițiile art.22 din Constituție, care prevedeau că actele Statului civil sunt de atribuția autorității civile. Întocmirea acestor acte va trebui să precede întotdeauna benedictiunea religioasă, care pentru căsătoriți va fi obligatorie, în afară de cazurile ce se vor prevedea prin anume lege. Cât privește precederea benedictiunii religioase prin întocmirea actelor stării civile, profesorul consideră că legiuitorul era în drept să prevadă o asemenea ordine, când actul stării civile, care are valoare juridică, să fie perfectat înaintea ofierii religioase. Ce-i drept, se menționează că în Constituția belgiană această cerință se referă doar la căsătorie și nu la toate actele stării civile ca în Constituția română. Însă, o adevărată nedumerire stârnește norma constituțională care impune obligativitatea benedictiunii religioase pentru căsătoriți, cu excepția cazurilor prevăzute de lege în mod special. Pe lângă faptul că o asemenea cerință ar jigni vădit oamenii cu un spirit liber – „liberii cugetători”, cum îi numește Constantin Stere, biserica are regulile ei, care adesea nu sunt compatibile cu dispozițiile legilor civile. Și profesorul exemplifică prin diferența existentă între normele Codului civil și canoanele religioase ce interzic căsătoria între rude. Dacă legislația civilă interzice căsătoria între rude până la gradul patru de rudenie, prevăzând și excepții de la regulă, aprobate prin act regal, biserica interzice căsătoria rudelor până la gradul șase de rudenie. În asemenea condiții o căsătorie între rude cu gradul cinci de rudenie, fiind admisă de legislația civilă, nu va fi acceptată pentru benedictiune religioasă. În legătură cu aceasta se pune deja problema valabilității actului de căsătorie, odată ce Constituția cere ca el să fie în mod obligatoriu succedat de benedictiunea religioasă. Referindu-se la un caz concret din practică, când era vorba despre căsătoria a doi frați cu două surori, admisă de legislația civilă, dar interzisă de canoanele bisericești, profesorul povestește studenților că valabilitatea actului de căsătorie, care nu a fost succedat de benedictiunea religioasă, a constituit subiectul examănării unei cauze la Înalta Curte de Casație. Verdictul Curții a fost pozitiv, pentru motivul că timp de cincizeci de ani de la adoptarea Constituției nu a fost adoptată și legea, care urma să prevadă excepțiile de la cerința de obligativitate a benedictiunii religioase pentru căsătorie. În lipsa unei asemenea legi căsătoria oficiată doar civil s-a considerat valabilă.¹³

Astfel, ne convingem că problema neadoptării legilor, care vin să stabilească unele garanții ale realizării drepturilor proclamate constituțional, nu este una nouă în practica de legiferare a statelor. Exemplul adus este elocvent în acest sens. În statele tranzitive, a căror legislație se află într-un proces firesc continuu de elaborare și modificare, o asemenea problemă se atestă mai frecvent decât în statele democrației consolidate, care funcționează într-un cadru legislativ bine dezvoltat și stabil. Important este principiul de soluționare a diverselor probleme juridice, care pot proveni din asemenea situații. El este promovat în fața viitorilor juriști, după cum vedem, foarte consecvent de către profesorul Constantin Stere: la soluționarea unor probleme de drept și de fapt urmează să se reiasă întotdeauna din necesitatea respectării drepturilor și intereselor legale ale oamenilor, care, din cauza imperfecțiunii legislației, se confruntă cu asemenea probleme.

După cum era și de așteptat, Proiectul de Constituție, înglobat în lucrarea *Cpvgrtqkgev"fg"Eqpvkvw kg",pvqeokv"fg"Uge kc"fg"Uvwfkk" c"Rctvkfwmwk" t pgue"ew"q" Expunere de motive de C. Stere*, exclude obligativitatea benedictiunii religioase pentru căsătorii, în art.21 vorbindu-se doar despre necesitatea întocmirii actelor stării civile înainte de benedictiunea religioasă.¹⁴

Cât privește libertatea conștiinței, aceasta este declarată absolută în art.20 din proiectul respectiv, repetând în acest mod prevederile Constituției din 1866. Prezintă interes normele din Proiect, prin care se propunea includerea în textul Constituției a unor garanții concrete ale libertății conștiinței la nivel de individ. Astfel, Proiectul susținea că nimeni nu poate fi impus să ia parte în orice chip la actele și ceremoniile unui cult sau la oricare manifestări religioase, nici să presteze un jurământ în formă religioasă. La fel se stipula că nimeni nu poate fi forțat să-și mărturisească convingerile religioase.

Proiectul reitera dispoziția constituțională privitoare la garantarea libertății tuturor cultelor. Totodată, se reconfirmă situația deosebită a Bisericii Ortodoxe, religia ortodoxă a Răsăritului fiind credința majorității națiunii. Important este că în aceeași normă se stipulează că toate confesiunile recunoscute se bucură deopotrivă de protecția și îngrijirea statului – normă, care nu exista în Constituția în vigoare. La fel, spre deosebire de aceasta, Proiectul prevedea un șir de garanții pentru asociațiile confesionale: de a-și organiza

cultul în conformitate cu prescripțiile religiei lor, de a-și administra liber afacerile interne și a dispune de resurse materiale în vederea scopurilor profesionale, culturale sau de binefacere. Într-un sfârșit, conform Proiectului, înregistrarea unor confesiuni noi sau neînregistrate nu putea fi refuzată, dacă organizarea și cultul lor nu contravin ordinii publice și bunelor moravuri. Proiectul mai conținea un șir de norme, care reglementau organizarea concretă a activității bisericilor minorităților confesionale și a raporturilor dintre acestea și stat.¹⁵

Toate aceste stipulații ale Proiectului presupuneau, fără doar și poate, un grad sporit de garantare a libertății conștiinței la nivel de individ și a libertății cultului la nivel de asociație confesională. Problema toleranței religioase și a armonizării relațiilor interconfesionale revine astăzi cu multă insistență pe lista preocupărilor majore ale societății umane. Faptul în cauză confirmă că, în aspirația sa de a stipula cât mai multe garanții ale libertății conștiinței și ale libertății cultelor nemijlocit în textul Constituției, Constantin Stere a dat dovadă de o înțelegere foarte profundă a importanței și complexității manifestării fenomenului religiei în viața societății.

Note:

¹ A se vedea: D.Micu. *Garantarea drepturilor omului în practica Ewt kk"Gwtqrgpg" c" Ftgrvwtkaqt" Q o wmwk" k", p" Eqpvkvw kc" Tq o -pkgl* – București, 2007, p.90.

² C"ug" xfggc" " < Учебник для вузов. – Москва, 2004, p.150.

³ A se vedea: M.B. Баглай. " " < Учебник для вузов. – Москва, 1998, p.192.

⁴ C"ug" xfggc" " < Учебник для вузов, p.150.

⁵ A se vedea: C.Stere. *Ewtu" fg" ftgrv" eqpvkvw kqpcn0* (Litografia). Biblioteca Academiei de Științe a României, 1920, p.515-516.

⁶ *Ibidem*, p.517.

⁷ *Ibidem*, p.518, 544-545.

⁸ *Ibidem*, p.521, 522.

⁹ *Ibidem*, p.523-524.

¹⁰ *Ibidem*, p.524, 526, 532-534.

¹¹ *Ibidem*, p.534.

¹² *Ibidem*, p.536.

¹³ *Ibidem*, p.539-541.

¹⁴ C"ug" xfggc" < Cpvgrtqkgev" fg" Eqpvkvw kg", pvqeokv" fg" Uge kc" fg" Uvwfkk" c" Rctvkfwmwk" t pgue" ew" q" Gzrwpgtg" fg" o qvkg" fg" E0Uvgtg0 – București, 1922, p.98-99.

¹⁵ *Ibidem*, p.96-98.

EW^{'''}RTKXKTG^{'''}NC^{'''}PCVWTC^{'''}LWTKFKE^{'''} C^{'''}EQPVTCEVWNWK^{'''}PQTOCVKX

Victor BALMUȘ,

*ftqevqt",p"ftgrv."egtegv vqt" vkkp kLe"uwrgtkqt."
kpuvkvwvwn"fg"Kuvqtkg."Uvcv" k"ftgrv"cn"Cecfgokgk"fg" vkkp g"c"Oqnfqxgk*

SUMMARY

In our opinion, the normative contracts are conventional legal acts, which are adopted by the agreement of two or more subjects, which are empowered with the legislative creativity right by law, which have only one goal determined by their separate will merged into one, which, although may have different hierarchical positions, have equal contract positions, that is a topic out right to terminate the contract, to discontinue the contractual relationship unilaterally, conduct governing both the subjects in question, and
*hqt"cp"kpfgLpkvg"pwodgt"vjg"pcvwtcn"qt"ngicn"rgtuqpu"qrgtcvki"kp"vjg"Łgnf"eqxgtgf"dŁ"ncy"y"jkej"eqpvckpu"
rtqxxkukqpu"qp"owwvwn"tgarqpukdknkvf"qh"vjg"rcctvkgu"hqt"hcknwtg"qt"pqp/hwnŁm o gpv"qh"qdnk icvkqpu"cuuw o g f0*

În contextul aspirațiilor la integrarea europeană în Republica Moldova derulează procesul firesc al transformărilor democratice și constituirii societății civile. Realizarea acestor deziderate condiționează modificarea bazei normative în cadrul reformei judiciare orientate spre ajustarea sistemului național de drept la cadrul normativ european și internațional și, în special, diversificarea formelor dreptului, la care se atribuie tradițional actul normativ juridic, precedentul judiciar, obiceiul juridic. Astfel, actualmente majoritatea specialiștilor în teoria dreptului recunosc printre izvoarele formale ale dreptului impuse de evoluția de până acum a dreptului și contractul normativ.¹ Însă, dacă „actul normativ sau contractul normativ sunt considerate izvoare directe, atunci obiceiul sau normele elaborate de organizații nestatale sunt izvoare mediate (indirecte), ele trebuind să fie „validate” de o autoritate statală pentru a deveni izvoare de drept”², subliniază prof. N.Popa.

Orientarea sistemului de drept la stimularea activismului juridic al subiecților de drept, sporirea inițiativei lor în reglementarea juridică a relațiilor sociale conduce iminent la creșterea ponderii contractelor normative. Fiind în incapacitate de a prevedea toate detaliile reglementării convenționale, statul delegă un anumit volum al competenței de creare a normelor entităților, atribuind a priori voințelor lor coordonate un caracter juridic. Deci, „atât înăuntrul statului, cât și în afara lui mai acut și pe larg se resimte necesitatea în metodele convenționale de reglementare. Contractul public a ieșit pe arena vieții publice combinându-se atât cu contractele particulare, cât și cu metodele normative generale de reglementare a relațiilor sociale”³.

Conform teoriei convenționale, regulile contractuale sunt recunoscute manifestări ale particularităților societății ca sistem cu potențial de autoadministrare (autoreglare) și trebuie recunoscute în cadrul reglementării normative.⁴ Astfel, în virtutea postulatului roman „*cevc"uwpv"ugtxcpcf*”, se creează prescripții care determină comportamentul părților în viitor – norme individuale; deci, putem vorbi despre „micronorme”, despre care scriau partizanii teoriei convenționale prof. A.V. Demin și T.V. Kașanina⁵, care consideră că orice contract conține astfel de „micronorme” sau norme individuale, adresate subiecților concreți.

În literatura juridică de specialitate se întâlnește calificarea contractului ca act juridic.⁶ Prof. M.F. Kazanțev menționează că „fiind după natura sa juridică act juridic, contractul civil este regulatorul relațiilor sociale (conduitei) și în această calitate se găsește în același rând cu legea, alte acte juridice normative și nenormative”⁷. În opinia dr. Iu.Iu. Kulakova, diferența între formele de manifestare servește ca temei al tipologizării formelor dreptului.⁸

Tradițional, contractul normativ, în aspect terminologic și conceptual, este examinat ca sinonim al celui de „contract de drept” sau „contract public”, afirmă prof. M.N. Marcenko. În același timp, deoarece aceste tipuri de contracte nu au fost pe larg răspândite, „similar teoriei generale a contractului, teoria contractului normativ, din cauza unor pricini de ordin obiectiv și subiectiv, ocupă actualmente un loc periferic între multiplele investigații științifice, efectuate în cadrul teoriei statului și dreptului.”⁹

Recunoscând divizarea contractelor în cele normative și „nenormative”, prof. F.V. Taranovschi a propus în calitate de criterii: scopul, motivele părților și con-

secințele contractului.¹⁰ Dezvoltând aceste viziuni, prof. N.G. Aleksandrov consideră că pentru o astfel de divizare a contractelor este suficient doar un criteriu – „indicația la faptul că un contract este baza pentru apariția unei anumite relații juridice, și alta – baza pentru apariția unei norme juridice”.¹¹ La rândul său, prof. V.V. Ivanov identifică:

a) contractul ca fiind „actul juridic comun, care reprezintă manifestarea voințelor separate, autonome, dar coordonate, a doi sau mai mulți subiecți formal egali, stabilind condiții a căror executare este obligatorie”¹²;

b) contractul normativ ca fiind „manifestarea în comun a voințelor separate, în forma cerută, a doi sau mai mulți subiecți de drept împuterniciți cu dreptul de creație juridică, care vizează reglementarea conduitei acestor subiecți și (sau) a altor subiecți, în baza acordului de instituire a normelor juridice”.¹³

Printre caracteristicile contractului normativ prof. Iu.A. Tihomirov enumeră: prezența normelor cu caracter general, voluntariatul încheierii, comunitatea intereselor, egalitatea părților, acordul participanților în toate aspectele contractului, echivalența, de regulă, rambursabilitatea, responsabilitatea reciprocă a părților pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea neconformă a obligațiilor asumate, asigurarea juridică.¹⁴

Este evidentă prezența majorității caracteristicilor contractului civil în contractul normativ, însă la fel de evident este că respectarea reală a unora dintre ele (a egalității părților, echivalenței, rambursabilității și a responsabilității reciproce) în toate domeniile de reglementare convențională nu poate exista.

Ca izvor al normelor juridice contractul inițial era recunoscut doar de știința dreptului internațional, în virtutea caracterului specific al dreptului internațional. Actualmente, în literatura juridică, în calitate de izvor de drept se vehiculează cu termenii „contract normativ”, „contract normativ-juridic”, „contract cu conținut normativ” sau „contract-tip”, fiind identificate de către autorii lor pentru marcarea, în esență, a unui și aceluiași fenomen juridic. Însă, știința juridică contemporană nu a elaborat încă o concepție unică a contractului normativ, ceea ce înseamnă că problema rămâne actuală.¹⁵

Importanța contractului normativ, ca unul dintre izvoarele dreptului, rezidă în faptul că dreptul, în esența sa, cu unele excepții, „se negociază” cu subiecții dreptului privind conduita legal semnificativă în societate, în orice situație și cu diferite ocazii. O astfel de interpretare a dreptului s-a format încă în antichitate, de aceea juriștii romani considerau acordul poporului factor universal în crearea juridică¹⁶, reducând

la contract și legea, și dreptul comun. Identificarea contractului ca izvor de drept s-a constituit în temeiul formelor activității de creație legislativă, caracteristice perioadei republicane a istoriei romane antice, care în continuare a fost utilizată de jurisprudența Europei apusene.¹⁷

În acest context, prof. S.F. Kecekian scria: „Este absolut evident că contractele, într-un șir de cazuri, nu numai că creează raporturi corespunzătoare, dar nasc și norme de drept, deci, se prezintă ca izvoare ale dreptului”¹⁸, iar prof. T.V. Kașanina examina contractul ca fenomen juridic și, în același timp, ca izvor juridic, iar reglementarea convențională – ca formă de fuzionare a fazei de creație juridică normativă și a fazei de realizare a dreptului.¹⁹

Analogică este opinia prof. N.G. Aleksandrov, care susține: „În orice caz, este, incontestabil, incorect de a limita în teoria statului și dreptului examinarea contractului doar în planul faptelor juridice, tratând contractul fie și pentru a studia problemele izvoarelor dreptului...”²⁰, iar prof. Iu.A. Tihomirov constată că contractele ca izvor al dreptului au un viitor perspectiv.²¹

Astfel, în accepțiunea majorității specialiștilor, din cele mai vechi timpuri, un loc aparte în sistemul izvoarelor de drept îl are contractul normativ, care²²:

a) a reglementat pe parcursul istoriei domenii importante ale construcției social-politice: actele parlamentare scrise ale Marii Britanii (Magna Charta Libertatum, 1215; Habeas Corpus Amendment Act, 1679; The Bill of Rights, 1689; Parliament Act, 1911 etc.)²³, care reprezintă veritabile contracte normative, acorduri între diferite categorii sociale și exprimă raportul forțelor acestora în societate (prof. Cohen scria: „Incontestabil, unele clase sunt mai puternice ca altele, însă, conform regulii generale, legea reprezintă un compromis și amintește un tratat de pace”)²⁴;

b) mai târziu a devenit un important izvor al dreptului constituțional în cazul formării confederațiilor sau federațiilor; prin el se statorniceau principiile fundamentale, convenite de statele membre în constituirea federației sau statului feudal;

c) contractul colectiv devine un izvor al dreptului muncii, iar prin prevederile sale cu caracter general se constituie adevărate norme juridice de natură convențională;

d) este un important izvor al dreptului constituțional în cazul formării confederațiilor; prin el se statorniceau principiile fundamentale, convenite de statele membre, în constituirea federației;

e) în sens general de convenție, tratat, acord etc., reprezintă un izvor de drept internațional.

Jurisprudența sovietică aprecia hipertrofiat rolul și voința statului în crearea normelor juridice, deoarece ca izvor de drept era recunoscut doar actul normativ-juridic, care conține regulile reglementate sau autorizate de stat. Chiar dacă majoritatea cercetătorilor recunosc ca izvoare de drept, de rând cu actul normativ, precedentul juridic, cutuma și contractul normativ²⁵, problematica contractelor, în special a contractelor normative, este supusă cercetărilor științifice doar tangențial.²⁶

Astfel, prof. N.G. Aleksandrov²⁷, S.S. Alexeev²⁸, Iu.A. Tihomirov²⁹ ș.a. au încercat să soluționeze această problemă, recunoscând unele contracte, denumite „normative”, ca forme ale dreptului, dar le examină ca unul dintre actele juridice normative, deoarece doar acestea sunt un „instrument pentru exprimarea voinței statului și soluționarea sarcinilor statului; dreptul este unicul regulator de stat al relațiilor obștești, iar creația normelor juridice este prerogativa statului.”³⁰ Prof. N.G. Aleksandrov remarcă necesitatea studierii caracterului normativ al clauzelor contractuale, afirmând că astfel de contracte creează norme juridice și sunt în unele cazuri izvoare de drept (internațional, constituțional și administrativ), iar în altele devin izvor de drept doar după recunoașterea acestei calități de către puterea de stat. Acest autor consideră că contractul este izvor de drept în cazul când condiționează apariția unei norme juridice sau a unui grup de norme juridice, devenind forță creatoare a normelor juridice „convenționale”.³¹

Actualmente este cert că în orice sistem de drept există, în forme și proporții diferite, practic toate tipurile izvoarelor de drept (actul normativ juridic, precedentul juridic, contractul normativ, obiceiul juridic, doctrina juridică). Toate se află într-o interacțiune, a cărei identificare favorizează depistarea specificului dezvoltării dreptului național.³² Chiar și autorii care nu recunosc acest deziderat îl confirmă tacit prin includerea în rândul actelor juridice care au, implicit, dispoziții cu caracter normativ, cum ar fi: tratatele internaționale³³, contractele publice³⁴, contractele administrative.³⁵ Însă, „nici un manual de teorie a dreptului nu a formulat definiții unificate a noțiunii și particularităților contractului la general; în cel mai bun caz, se prezintă definiții-șablon ale contractului de drept privat (sau de drept civil)”³⁶.

Constatând evidentul, unii autori preocupați de investigarea normelor convenționale afirmă că „știința juridică până în prezent nu a elaborat o definiție adecvată a contractului normativ”³⁷, deși în rezultatul investigațiilor consacrate problematicii contractelor normative ca izvor al dreptului public

cercetătorii propun mai multe definiții ale contractului normativ:

■ Potrivit opiniei lui Costică Voicu, „contractul normativ este o specie aparte de contract, care nu se referă la drepturi și obligații pentru subiecți determinați, ca participanți la un raport juridic, ci are în vedere reglementări cu caracter general, impersonal și repetabil, care sunt prezente în ramurile dreptului constituțional, dreptului internațional și dreptului muncii”³⁸;

■ I.Ceterchi și I.Craiovan consideră că „contractul normativ este și el unul din izvoarele cu o sferă mai restrânsă – ale dreptului. Într-adevăr, spre deosebire de contractele concrete care stabilesc drepturi și obligații în sarcina subiecților, istoria dreptului cunoaște și forma convențională a creării normelor juridice, situație în care drepturile și obligațiile se manifestă ca reguli de conduită – norme juridice obligatorii pentru părți, în comportamentul lor”³⁹;

■ M.Luburici consideră că, deși contractul este, de regulă, un act individual, care stabilește drepturile și obligațiile unor subiecte precis determinate, în cazul în care contractul nu vizează un raport juridic concret, ci stabilește, în urma acordului între două sau mai multe părți, o regulă generală după care se vor conduce aceste părți, el poate căpăta valoare de izvor de drept⁴⁰;

■ O.V. Șirabon afirmă că contractul normativ este acordul de drept public, în formă scrisă, a două sau mai multe părți, care instituie norme juridice: el nu reprezintă un tip de act normativ, dar este un izvor de drept independent, o categorie juridică⁴¹;

■ D.Baltag și A.Guțu consideră că „contractul normativ ca izvor de drept se deosebește de contractele concrete care stabilesc drepturi și obligații în sarcina subiecților, fiindcă el stabilește norme juridice obligatorii”⁴²;

■ R.Z. Iarmuhametov constată că contractul normativ este un acord volitiv a cel puțin doi subiecți, dintre care cel puțin unul este un organ de stat, dotat cu împuterniciri de putere publică, încheiat în temeiul normelor de drept public și în interesul public, cu scopul protecției drepturilor cetățenilor, securității publice și dezvoltării stabile a statului⁴³;

■ V.L. Kulapov consideră că contractul normativ este acordul între subiecți în vederea activității comune, care reprezintă interesul lor comun și conține norme juridice⁴⁴;

■ A.V. Demin afirmă că contractul normativ reprezintă actul juridic contractual, care instituie norme juridice, obligatorii pentru un număr multiplu și formal nedeterminat de persoane, destinat pentru utilizare repetată, acționează indiferent de faptul că au apărut

sau s-au stins relațiile juridice concrete prevăzute de acesta.⁴⁵

Dintre toate definițiile contractului normativ, ca cea mai adecvată este recunoscută definiția propusă de A.V. Demin. Însă, în opinia lui V.V. Ivanov „orice contract este exprimarea formală a voințelor individuale coordonate ale subiecților de drept, care instituie un rezultat juridic”. De aceea, această viziune asupra naturii juridice a contractului poate completa și extinde definiția lui A.V. Demin, anume: „Contractul normativ este actul juridic comun, care reprezintă exprimarea voințelor individuale coordonate ale subiecților creației juridice, îndreptate spre instituirea normelor juridice”. Însuși termenul „contract normativ” presupune investigarea contractului ca act al creației legislative, act care instituie norme juridice.⁴⁶

Nu putem susține în întregime afirmația cercetătorului O.Pantea, care consideră că „contractul normativ este deci o specie aparte de contract, care nu se referă la drepturi și obligații pentru subiecți determinați, ca participanți la un raport juridic, ci care are în vedere reglementări cu caracter general, impersonal și repetabil. El face parte din izvoarele dreptului pozitiv prezente în ramurile dreptului constituțional, dreptului internațional și ale dreptului muncii”⁴⁷, deoarece în acest caz este limitat atât numărul subiecților, cât și ramurile dreptului pentru care contractul normativ a devenit deja izvor de drept.

Normă obligatorie devine doar acel comportament în masă „care este însoțit de necesitatea lui publică”, subliniază prof. F.V. Taranovski⁴⁸. Deci, deși în procesul creației juridice tradiționale se utilizează metodele tehnice ale procesului de creație juridică convențională, acordul atins în ambele tipuri de procese nu este identic. Incontestabil, instituirea normei juridice prin acordul a cel puțin doi subiecți ai creației juridice, care își manifestă voința separat și independent, determină caracterul ei convențional și coordonat.

Cu toate acestea, chiar și la sfârșitul sec. XX, B.N. Topornin subliniază lipsa unor cercetări fundamentale în domeniul contractelor normative de drept public și creșterea importanței acestora, menționând că pentru reglementarea convențională a diferitelor domenii „sunt necesare elaborări teoretice ale unor astfel de izvoare de drept cum ar fi contractele normative”.⁴⁹

Odată apărută, ideea contractului tinde să obțină un rol universal⁵⁰, iar lipsa investigațiilor complexe a naturii contractului normativ se resimte deosebit de acut anume atunci când contractul devine nu numai regulatorul de bază al relațiilor economice, dar și obține calitatea de regulator universal.⁵¹

În pofida acestui fapt și cu toate că practica juridică acordă un suport larg pentru generalizare și abstragere, unii autori doar ocazional cercetează contractul ca instituție juridică complexă. Potrivit lui V.V. Ivanov, știința juridică „studiază contractele „ramurale”, fără a-și imagina clar ce reprezintă contractul în general și, în speță, cel normativ”.⁵²

Astfel, există foarte multe lucrări științifice care abordează contractul din perspectiva unei sau altei ramuri de drept, în special, ne referim la dreptul internațional, dreptul civil și dreptul muncii. În același timp, au fost întreprinse mai puține investigații științifice în acest context în cadrul dreptului public, inclusiv constituțional și administrativ.

Este cert că construcția convențională a raporturilor de drept administrativ, chiar și în condițiile inegalității părților, este mai democratică decât construcția relațiilor care se nasc în temeiul acțiunilor unilaterale ale puterii.⁵³ Mai mult ca atât, în condițiile schimbării tipului dominant al reglementării juridice, trecerii de la mecanismul imperativ la cel permisiv, grație dezvoltării parteneriatelor publice, inclusiv public-public, public-privat, în sistemul izvoarelor de drept un rol tot mai important revine reglementărilor convenționale.

În acest context, A.V. Demin consideră că „dreptul este, în primul rând, un sistem de drepturi, dar nu un sistem de norme, deoarece dreptul are origine socială și nu statală. De aici rezultă că creația normativă nu este un privilegiu excepțional al statului. Știința juridică trebuie să recunoască multiplicitatea izvoarelor de drept, inclusiv contractele normative. O astfel de abordare este mai corectă”.⁵⁴

Atât Codul civil al Republicii Moldova, cât și Codul civil român nu fac diferență între noțiunile de „contract” și „convenție”, considerându-se a fi identice și sinonime.⁵⁵ Analogic, prof. O.S. Joffe consideră că „Contractul ca fenomen juridic este însăși o convenție care naște consecințe juridice. Pentru ca convenția încheiată să obțină puterea juridică a contractului, ea trebuie să corespundă unor prevederi determinate în lege”.⁵⁶

Considerăm că la fel ca și pentru întregul drept contemporan, tendința creșterii rolului contractelor este caracteristică pentru sistemul de drept al Republicii Moldova, dar a început să se manifeste cu amploare doar în ultimele decenii, fiind, în primul rând, legată de reconstrucția cardinală a sistemelor economice, juridice și politice ale statului și condiționată de orientarea spre stimularea participării active a subiecților în procesul reglementării juridice.⁵⁷

Dacă mai mulți autori afirmă că contractul normativ, ca izvor al dreptului constituțional, joacă un rol

important doar în constituirea statelor federative⁵⁸, noi considerăm că constituțiile contemporane reprezintă acte legislative cu putere juridică supremă care au înglobat norme fundamentale ale diferitelor contracte normative naționale (interne) și contracte normative internaționale la care statul respectiv este parte.

În această ordine de idei, Constituția Republicii Moldova consacră prioritatea reglementărilor internaționale, interpretarea și aplicarea dispozițiilor constituționale privind drepturile și libertățile omului în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte, respectarea Cartei Organizației Națiunilor Unite și tratatelor la care este parte.⁵⁹ Deci, constatăm importanța și rolul decisiv, ca izvor de drept constituțional, al contractelor normative internaționale la care Republica Moldova este parte.

În opinia prof. Iu.A. Tihomirov⁶⁰, care a încercat să examineze contractul public ca fenomen, a cărui particularitate principală este caracterizată prin deținerea împuternicirilor de aplicare a puterii publice cel puțin la una din părțile contractului în cauză. Același autor include în tipologia contractelor publice contractele interguvernamentale din sfera dreptului internațional public, contractele delimitării obiectelor și împuternicirilor între federație și subiectele acesteia, acordurile ramurale încheiate între organele puterii de stat și organizațiile neguvernamentale.

De aceeași părere este și prof. M.N. Marcenko, care afirmă că particularitatea distinctivă a contractelor normative este caracterul lor predominant public, care se manifestă în faptul că⁶¹:

a) părți ale contractului juridic sunt mai des instituțiile publice (statul, organele statului, structurile interstatale, societățile comerciale, autoritățile publice locale, asociațiile obștești etc.);

b) în contract, de regulă, se manifestă voința publică, voința părților – subiecților contractului în cauză;

c) scopul principal este unul public, a cărui esență constă în exprimarea adecvată și satisfacerea deplină a intereselor publice – a intereselor părților.

Subliniind că în afară de scopul și interesele publice contractul normativ se deosebește de alte contracte prin obiectul său, prof. Iu.A. Tihomirov afirmă că în această calitate pot evolua „chestiunile guvernării, administrării și autoadministrării, însă nici pe departe toate, ci doar cele care admit forma convențională de reglementare juridică, dar nu cea juridică generală”.⁶²

Forma convențională de reglementare juridică, în pofida caracterului public, nu întotdeauna poate (datorită posibilităților sale limitate de autoreglare)

substitui reglementarea juridică generală a relațiilor sociale.⁶³ În același timp, nu toate contractele publice dispun de trăsăturile distinctive, care ar permite de a le identifica ca normative. Or, fiecare contract normativ are calitate publică, însă nu fiecare contract public se deosebește de alte acte convenționale prin normativitatea sa.⁶⁴

Există și alte opinii privind particularitățile contractului normativ. Susținem, cu unele rezerve și completări, poziția prof. A.V. Demin, care evidențiază următoarele particularități ale contractului normativ⁶⁵:

a) cel puțin una din părțile contractului normativ este un organ al puterii de stat (autoritate publică), iar forța juridică a contractului normativ este direct proporțională cu nivelul organului în ierarhia administrativă;

b) contractele normative se încheie în interes public;

c) contractele normative conțin reguli de comportament, care reglementează nu doar comportamentul (uneori și nu atât) al părților contractului, dar și al subiecților colectivi și individuali, deci, are acțiune juridică exterioară;

d) multitudinea și numărul nedeterminat de adresați ai normelor contractuale, al subiecților asupra cărora este îndreptată acțiunea juridică a contractului;

e) normele contractuale sunt întotdeauna prevăzute pentru acțiune de lungă durată și un număr nelimitat de ori;

f) contractele normative au atât o procedură formală, strictă și deosebită de încheiere, cât și un mod special de examinare a disensiunilor și conflictelor în procesul executării;

g) nu sunt permise în orice circumstanțe modificările sau refuzul de a executa clauzele contractului în mod unilateral, chiar și în cazurile force major;

h) spre deosebire de contractele individuale, al căror conținut, de obicei, reprezintă un secret comercial, pentru contractul normativ este specifică publicarea oficială, fără de care acesta nu are consecințe juridice.

Rezervele țin de faptul că aceste particularități nu trebuie examinate ca obligatorii pentru toate tipurile contractelor normative. În practica judiciară sunt un șir de acte juridice cu caracter mixt, deoarece conțin atât norme juridice, cât și prevederi individuale.

Suntem de părere că una dintre cele mai simple și răspândite clasificări ale contractelor normative în cadrul dreptului național este cea conform apartenenței ramurale: contract normativ constituțional; contract de constituire a federației constituționale; contract de delimitare a competențelor între organele puterii de

stat; contract privind competența în sfera administrației publice locale, contract normativ administrativ; contract încheiat între organele puterii executive cu organele administrației publice locale; contract individual de muncă (salarizați din bugetul public), convenție și contract colectiv, apărut în baza dreptului muncii.

În doctrină există două poziții diametral opuse în problema coraportului contractului și actului normativ ca act juridic unilateral al subiecților de drept statale (legi și acte subrogate legii).

În opinia prof. Ia.M. Magaziner, dacă „conform acordului, poate fi stabilită o astfel de normă care contravine legii, dacă instituțiile ierarhic superioare, care au dreptul de a contesta astfel de acorduri, participă tacit în aceste relații sau sunt de acord cu ele, apoi această normă va acționa și va avea putere juridică nu doar pentru cazul, pentru care a fost creată, dar și pentru viitor”.⁶⁶

Dacă N.S. Sokolova consideră că contractul este un acord cu caracter normativ care are forța juridică a legii⁶⁷, apoi, potrivit concepției prof. Iu.Tihomirov, contractul este un act juridic „dependent” de lege – „părinte al contractului”, care⁶⁸:

- a) reprezintă un mijloc important de reglementare a relațiilor sociale;
- b) determină „aria convențională” sau tipurile chestiunilor care pot sau nu pot fi reglementate prin contract;
- c) admite reglementarea convențională după hotărârile sferei reglementării legislative;
- d) instituie tipuri și forme concrete de contracte;
- e) introduce proceduri de încheiere a contractelor, recunoaștere, executare;
- f) introduce protecția judiciară a drepturilor și intereselor partenerilor în instanțe.

Teza privind „dependența” contractelor normative de lege se confirmă la examinarea tratatelor internaționale. Statele își identifică în legislație ordinea interacțiunii dreptului național cu cel internațional. Doctrina evidențiază următoarele abordări ale coraportului între forța juridică a legilor și cea a tratatelor internaționale: prioritatea tratatului internațional asupra legislației naționale; prioritatea legislației naționale asupra tratatului internațional; recunoașterea egalității forței juridice a legii naționale și a tratatului internațional.

Constituția Republicii Moldova stipulează: „Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale”.⁶⁹ Mai mult ca atât, conform Constituției Republicii Moldova, „intrarea în

vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții conțrare Constituției va trebui precedată de o revizuire a acesteia”⁷⁰; deci, se consfințește primatul tratatelor internaționale chiar și asupra Constituției.

Prioritatea tratatelor internaționale asupra Constituției Republicii Moldova este acceptată doar „după examinarea problemei în cadrul unui referendum republican”, dacă acestea „limitează caracterul suveran, independent sau unitar al statului, precum și la cele care afectează neutralitatea permanentă a statului, exprimate, în particular, prin cedare sau schimb de teritoriu, transfer al competenței naționale în favoarea unei structuri supranaționale sau aderare la organizațiile de securitate colectivă...”⁷¹

Potrivit cercetătorului I.I. Lucașuk,⁷² prioritatea tratatului internațional, în aceste cazuri, poartă un caracter pe care îl are legea specială asupra legii generale (*lex specialis derogat generali*), principiu recunoscut și de legislația Republicii Moldova.⁷³

Susținem opinia cercetătorului G.M. Danilenko și a prof. V.V. Ivanov, care afirmă că prioritate asupra legilor naționale au doar tratatele ratificate de Parlament.⁷⁴ Deoarece, conform legislației naționale, se încheie în numele⁷⁵: Republicii Moldova – tratate interstatale; Guvernului Republicii Moldova – tratate interguvernamentale; ministerelor sau departamentelor Republicii Moldova – tratate interdepartamentale. Deci, tratatele interstatale au prioritate asupra legilor naționale, tratatele interguvernamentale – asupra actelor normative ale Guvernului, iar tratatele interdepartamentale – asupra actelor normative departamentale. Importantă este dispoziția, potrivit căreia „Republica Moldova nu poate invoca prevederile legislației sale interne ca justificare a neexecutării unui tratat la care este parte”.⁷⁶

Negând existența hotarelor între dreptul național și cel internațional, cercetătorul I.P. Blișcenko a propus să se considere că ratificarea conferă tratatului internațional forța juridică a legii naționale, în același timp, cu recunoașterea egalității forței juridice a legii naționale și a tratatului internațional, ceea ce justifică aplicarea principiului *lex posterior derogat priori*. Considerăm controversate afirmațiile lui I.P. Blișcenko precum că aspectul privind primatul legilor naționale asupra tratatelor internaționale îl determină pe cel al egalității forței juridice a tratatului internațional și a legii naționale.⁷⁷

Nu susținem opinia prof. V.V. Ivanov, potrivit căreia după ratificare tratatul rămâne contract ca esență și conținut, dar nu se transformă în lege, aplicându-se la același nivel cu legea, având prioritate asupra legii, dar numai în temeiul actului de ratificare, constituției

și legilor care reglementează relațiile contractuale ale statului.⁷⁸

Astfel, deși tratatul ratificat nu este „o lege nouă” ca formă, esența și conținutul lui rămâne a fi unul normativ. Cu atât mai mult, este doar un joc de cuvinte afirmația „nu este susținută de prof. V.V. Ivanov teza privind anularea acțiunii legii anterioare”, deoarece susținerea poziției lui I.I. Lukașuk, care consideră că „nu pot fi aplicate normele juridice care sunt contrare cu cele contractuale”, confirmă contrariul. Astfel, conform legislației Republicii Moldova, „dispozițiile tratatelor internaționale care, după modul formulării, sunt susceptibile de a se aplica în raporturile de drept fără adoptarea de acte normative speciale, au caracter executoriu și sunt direct aplicabile în sistemul juridic și sistemul judiciar ale Republicii Moldova. Pentru realizarea celorlalte dispoziții ale tratatelor, se adoptă acte normative corespunzătoare”.⁷⁹

Mai mult ca atât, „dacă tratatul internațional prezentat Parlamentului Republicii Moldova spre examinare implică adoptarea unor legi noi sau modificarea legilor în vigoare, proiectul legii privind ratificarea, acceptarea, aprobarea sau aderarea la tratatul internațional și proiectele legilor privind modificările în legislație se prezintă concomitent”.⁸⁰

Evident, și alte acte normative pot servi ca temei juridic pentru încheierea contractelor normative. De aceea, nu susținem afirmația că „contractele normative obțin forța vitală în sânul Constituției și legii, dar nu și al actelor subrogate legii”.⁸¹ Mai mult ca atât, în cazul constituirii statelor unei organizații contractul normativ nu este „dependent” de o lege oarecare. Contractul de constituire a unui stat poate deveni unicul izvor de drept până la adoptarea Constituției, care îl menține în vigoare, abrogă sau încorporează în textul său.

Deci, este evident că contractul normativ, la fel ca și alte acte normative, poate avea consecințe normative întruchipate în acte normative subcontractuale, inclusiv în alte contracte normative și chiar legi, deși mai multe exemple de acest fel putem întâlni în practica creației legislative internaționale. A.N. Talalaev afirma, pe bună dreptate, că tratatele internaționale prevăd adoptarea unor legi noi, modificarea, completarea sau abrogarea legilor în vigoare.⁸²

Astfel, după aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană în temeiul Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene⁸³, aceste state participă la alegerile în Parlamentul European în conformitate cu legislația națională ajustată la *acquis-ul european*. Legea privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European⁸⁴ stipulează expres că transpune

Directiva Consiliului nr.93/109/CE din 6 decembrie 1993, care stabilește condițiile de exercitare a dreptului de vot și de a candida în alegerile pentru Parlamentul European de către cetățenii Uniunii Europene⁸⁵ și Actul din 1976 privind alegerea membrilor Parlamentului European, prin vot universal direct.⁸⁶

Evident că norma convențională este asemănătoare cu norma actului normativ, „haina exterioară” a existenței sale sau mijloc documentar de exprimare. Anume din această cauză nu suntem de acord cu S.M. Troșina, care consideră că contractele normative sunt acte juridice după conținut, iar după formă – contracte⁸⁷, deoarece norma convențională poate chiar reproduce dispozițiile normelor actului normativ juridic.

În opinia noastră, contractele normative sunt actele normative juridice convenționale:

a) care se adoptă prin acordul a doi sau mai mulți subiecți;

b) care sunt împuterniciți cu dreptul de creație normativă prin lege;

c) care au un singur scop determinat de voințele lor separate care au fuzionat în una singură;

d) care, deși pot avea poziții ierarhice diferite, au poziții contractuale egale, încât este exclus dreptul unui subiect de a rezilia contractul, de a întrerupe legătura contractuală unilateral;

e) care reglementează conduita atât pentru subiecții în cauză, cât și pentru un număr nedeterminat de persoane fizice sau juridice, care desfășoară activități în domeniul reglementat, potrivit legii;

f) care conține dispoziții privind responsabilitatea reciprocă a părților pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea neconformă a obligațiilor asumate.

Considerăm că creația normativă convențională obține o importanță deosebită atât pentru teoria dreptului, cât și pentru alte ramuri ale dreptului datorită:

a) democratizării consecvente a societății moldovenești, prin schimbarea, tot mai frecventă, a caracterului imperativ al reglementărilor relațiilor guvernare-cetățeni, guvernare-organizații de drept public, guvernare-organizații de drept privat și atribuirea unui veșmânt și a unei esențe contractuale acestora;

b) sporirii rolului antreprenoriatului și al metodelor economice de administrare în viața economică și socială;

c) schimbării funcțiilor dreptului în cadrul ajustării cadrului normativ la rigorile europene, tendinței reflectării întregului spectru al intereselor publice;

d) stimulării implicării societății civile în creația normativă și afirmării contractului, ca formă principală a autoadministrării.

NQEWN"U XŽT KTKK"KPHTCE KWPKK0 KORQTVCP C" K"ETKVGTKKNG"FG"UVCDKNKTG"C"NWK

Gheorghe ULIANOVSKI,
*fqevqt",p"ftgrv."eqphgtgp kct"wpkxgtukvct"*WUO+*
Irina ULIANOVSKI,
*ocuvgtcpf"*WUO+*

SUMMARY

"Vjg"twngu"qh"guvcdnkujkpi"vjg"rnceg"qh"vtcpupcvkqpcn"etkog"ukrwncvvgf"kp"vjg"ctv034"È*4+"qh"vjg"Etok-pcn"Eqfg"qh"Oqnfqxc"jcxg"dggp"cfqrvvgf"kp"vjg"nki"jv"qh"Tgrwdnke"qh"Oqnfqxc"tgurgevki"kvu"qdnki"cvkqpu"qh" cooperation with other states in combating transnational criminality.

These rules allow making the conclusions that in the case of a transnational crime, all the criminal cevkxkvkgu"eqo okvvgf"kp"Tgrwdnke"qh"Oqnfqxc"cpf"kp"qvjgt"uvcvgu."kp"kvu"kpvgi"tkvf"y"km"eqpukvvg"qpg"wpkswg" etkog."kp"eqphqt okvf"ykvj"vjg"etkokpcn"ncy"qh"Oqnfqxc"cpf"qh"gxgt{"uvvg"y"jgtg"kv"jcu"ocpkhgwvgf"kp"urcegl" Vjcv"ku"y"j{"y"y"eqpukfgt"vjcv"Tgrwdnke"qh"Oqnfqxc."kp"vjg"ecug"qh"vtcpupcvkqpcn"etkog."ecp"crn{"kvu" criminal law only given the condition that its participating persons, in the moment of its discovery, have not borne criminal responsibility for the activities committed for its completion.

Locul săvârșirii infracțiunii are un important rol în reglementările juridico-penale din Codul penal al Republicii Moldova. El constituie, în primul rând, un criteriu de stabilire a principiilor de aplicare a legii penale în spațiu (art.11 C.pen). Dacă locul săvârșirii infracțiunii este teritoriul Republicii Moldova, se aplică principiul teritorialității (art.11 alin.(1) C.pen.). Dar, în cazul în care locul infracțiunii este teritoriul unui stat străin, iar făptuitorul ei este un cetățean al Republicii Moldova, conform principiului personalității, se aplică legea penală a Republicii Moldova (art.11 alin.(2) C.pen.). Legea penală a Republicii Moldova se aplică în baza principiilor realității și universalității dacă cetățenii străini și apatrizii care nu domiciliază permanent pe teritoriul Republicii Moldova au săvârșit infracțiuni în afara teritoriului țării împotriva intereselor Republicii Moldova, împotriva drepturilor și libertăților cetățeanului Republicii Moldova, împotriva păcii și securității omenirii sau constituie infracțiuni de război, precum și pentru infracțiunile prevăzute de tratatele internaționale la care Republicii Moldova este parte, dacă aceștia n-au fost condamnați în statul străin (art.11 alin.(3) C.pen.).

Un rol important îl are locul săvârșirii infracțiunii și în reglementarea juridico-penală a extrădării (art.13 C.pen.).

Locul săvârșirii infracțiunii are și rolul de semn obligatoriu sau facultativ pentru unele componente de infracțiune. De exemplu, pentru existența infracțiunii de huliganism, fapta trebuie să fie săvârșită într-un loc public (art.287 și art.131 C.pen.). Săvârșirea faptei pe

teritoriul instituțiilor de învățământ, al instituțiilor de reabilitare socială, penitenciarelor, unităților militare, în locurile de agrement, în locurile de desfășurare a acțiunilor de educație, instruire a minorilor sau a tineretului, a altor acțiuni culturale sau sportive ori în imediata apropiere a acestor instituții constituie un semn facultativ care agravează pericolul social al infracțiunilor prevăzute de art.217 alin.(1) și alin.(2) C.pen.

În dreptul procesual penal locul săvârșirii infracțiunii are importanță pentru stabilirea locului efectuării urmăririi penale și a competenței teritoriale în materie penală a instanțelor judecătorești. Urmărirea penală se efectuează în sectorul unde a fost săvârșită infracțiunea sau, la decizia procurorului, în sectorul unde a fost descoperită infracțiunea ori unde se află bănuitul, învinuitul sau majoritatea martorilor (art.257 C.proc.pen.). Cauza penală se judecă de instanța în a cărei rază teritorială a fost săvârșită infracțiunea. Dacă infracțiunea este continuă sau prelungită, cauza se judecă de instanța în a cărei rază teritorială s-a consumat ori a fost curmată infracțiunea (art.40 C.proc.pen.).

De aceea, organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să stabilească în fiecare caz concret locul săvârșirii infracțiunii (art.96 C.proc.pen.) și să-l indice în ordonanța de punere sub învinuire (art.281 C.proc.pen.) și în partea descriptivă a sentinței de condamnare (art.394 alin.(1) pct.1) C.proc.pen.).

Pe parcursul evoluției sale doctrina penală a elaborat mai multe teorii asupra locului comiterii infracțiunii, fundamentate pe caracterul prioritar dat fie elementului obiectiv, fie celui subiectiv al infracțiunii.¹

În acest sens s-a formulat teoria acțiunii, în concepția căreia locul comiterii infracțiunii este acela al săvârșirii acțiunii, ca element material al faptei penale, fără să intereseze locul unde s-a produs rezultatul dăunător.

Fundamentată tot pe latura materială a infracțiunii, dar pe un alt element al ei – rezultatul – este teoria rezultatului, care consideră că locul săvârșirii infracțiunii este acela al producerii rezultatului, fără să intereseze locul unde s-a comis acțiunea. Această teorie lasă descoperite unele situații, destul de numeroase, ca în cazul infracțiunilor formale sau care se referă la tentativă.

Teoria preponderenței fixează locul comiterii infracțiunii în funcție de locul unde s-a comis cel mai important act pentru realizarea infracțiunii, actul care are eficiența cea mai mare în cadrul activității infracționale.

O altă concepție este aceea a ilegalității, care consideră că locul săvârșirii infracțiunii este acolo unde s-a comis prima activitate pedepsibilă (acte preparatorii sau tentativă), care învederează o vinovăție suficientă pentru a atrage răspunderea penală.

În sfârșit, o teorie de factură subiectivă, a voinței infractorului, consideră că locul comiterii infracțiunii este acela unde infractorul a înțeles, a voit să se producă rezultatul, chiar dacă acesta a avut loc pe alt teritoriu.

Teoriile analizate, prin absolutizarea criteriilor singulare ce stau la baza lor, se dovedesc a fi înguste și de aceea insuficiente în rezolvarea tuturor situațiilor practice.

Cea mai cunoscută teorie care domină în literatura și legislația penală contemporană este teoria ubicuității.* Potrivit acestei teorii, locul săvârșirii infracțiunii este considerat locul unde s-a comis cel puțin un act de executare, o parte din acțiunea ilicită sau locul unde s-a produs rezultatul infracțional.²

Această teorie face posibilă intervenția legii penale a statelor pe toată perioada de desfășurare a infracțiunii în spațiu, indiferent de modul de realizare a ei.

Criteriile de stabilire a locului săvârșirii infracțiunii elaborate de teoria ubicuității au fost puse și la baza infracțiunii transnaționale, a cărei definiție a fost dată în Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptate la New York, la 15 noiembrie 2000.³ Astfel, conform art.3 alin.(2) din Convenția menționată, o infracțiune este de natură transnațională dacă:

a) este săvârșită în mai mult de un stat;

b) este săvârșită într-un stat, dar o parte substanțială a pregătirii, planificării, conducerii sale sau a controlului său are loc într-un alt stat;

* din franceză „ubicuité” – pretutindeni.

c) este săvârșită într-un stat, dar implică un grup infracțional organizat care desfășoară activități infracționale în mai mult de un stat; sau

d) este săvârșită într-un stat, dar are efecte substanțiale într-un alt stat.

Codul penal-Model al CSI în art.13 alin.(2) recomandă statelor membre ale CSI să recunoască că infracțiunea se consideră săvârșită pe teritoriul statelor CSI dacă infracțiunea: a) a fost începută sau continuată sau s-a consumat pe teritoriul aceluși stat; b) a fost săvârșită în participație cu persoane care își desfășoară activitatea pe teritoriul altui stat. În alineatul (3) al acestui articol se conține propunerea, conform căreia în cazul săvârșirii de către o persoană a infracțiunii pe teritoriul mai multor state ale CSI, răspunderea lui în baza tratatelor dintre aceste state poate avea loc conform legii penale a statului unde această persoană a fost trasă la răspundere penală.⁴

În ceea ce privește modul examinării cauzelor ce țin de competența judecătorilor a două sau a mai multor state membre ale CSI, Convenția CSJ privind asistența juridică și raporturile de drept în procesele civile, familiale și penale, încheiată la Minsk la 22 ianuarie 1993, în art.77 prevede următoarele: „În cazul învinuirii a unei persoane sau a unui grup de persoane în săvârșirea a mai multor infracțiuni, a căror examinare ține de competența judecătorilor a două sau a mai multor Părți Contractante, este competentă judecătoria Părții Contractante, pe al cărei teritoriu a fost terminată ancheta preliminară. În astfel de cazuri cauzele se examinează în conformitate cu legislația acestei Părți Contractante”.⁵

Practica judiciară a statelor CSI părți la Convenția menționată respectă aceste reglementări convenționale la judecarea unor asemenea cazuri.⁶

Autorii Proiectului noului Cod penal al Republicii Moldova au acceptat concepția locului săvârșirii infracțiunii propusă de Codul penal-Model al CSI, cu unele schimbări neesențiale⁷ și în această redacție criteriile de stabilire a locului infracțiunii au fost legiferate de către Parlament la adoptarea noului Cod penal.⁸

Însă, ulterior, dar până la intrarea în vigoare a noului Cod penal, legiuitorul a renunțat la criteriile teoriei ubicuității și, prin Legea nr.211-XV din 29.05.2003, a modificat art.12 C.pen., stabilind că locul săvârșirii infracțiunii se consideră locul unde a fost săvârșită acțiunea (inacțiunea) prejudiciabilă, indiferent de timpul survenirii urmărilor.⁹ Acest criteriu de stabilire a locului săvârșirii infracțiunii aparține teoriei acțiunii, în concepția căreia locul săvârșirii infracțiunii este acela al săvârșirii acțiunii, fără să intereseze locul în care s-a produs rezultatul prejudiciabil. Acest criteriu de

stabilire a locului săvârșirii infracțiunii s-a dovedit a fi îngust. El satisface necesitățile aplicării legii penale infracțiunilor săvârșite numai pe teritoriul Republicii Moldova, însă este insuficient în rezolvarea situațiilor în care activitatea infracțională se desfășoară pe teritoriul Republicii Moldova și pe teritoriul a încă cel puțin al unui alt stat.

De aceea, după ratificarea de către Republica Moldova a Convenției ONU împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000, Parlamentul a completat, prin Legea nr.336 din 16.12.2005, art.12 C.pen. cu o nouă prevedere, prin care a dat eficiență legii penale a Republicii Moldova pentru toată întinderea desfășurării infracțiunii, pretutindeni unde s-a realizat actul de executare, acțiunea, rezultatul care pot fi situate spațial pe teritoriul diferitelor state.¹⁰ Astfel, art.12 C.pen. în vigoare stabilește în alin.(1) locul săvârșirii infracțiunii pe teritoriul Republicii Moldova, conform criteriilor teoriei acțiunii, iar în alin.(2) – locul săvârșirii infracțiunii transnaționale este stabilit conform regulilor elaborate de teoria ubicuității.

Stabilirea locului infracțiunii săvârșite totalmente pe teritoriul Republicii Moldova se face conform art.12 alin.(1) C.pen. după locul unde s-a realizat acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă, indiferent de locul survenirii urmărilor. Acest mod de stabilire a locului săvârșirii infracțiunii în practica judiciară nu creează mari dificultăți pentru aplicarea legii penale conform principiului teritorialității, deoarece în Republica Moldova acționează o lege penală unică pentru întregul teritoriu de sub jurisdicția sa. De aceea, pentru aplicarea legii penale a Republicii Moldova conform principiului teritorialității, este suficient a stabili că acțiunea sau inacțiunea a fost săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova, indiferent de faptul dacă actele de executare au fost realizate în diferite sate, raioane sau orașe ale țării noastre.

Locul săvârșirii infracțiunii ca element obligatoriu sau facultativ al unor componente de infracțiuni, de asemenea, se consideră locul acțiunii sau inacțiunii prejudiciabile și acest loc se stabilește prin probe în fiecare caz concret în parte conform legii de procedură penală (art.96 C.proc.pen.).

Regulile de stabilire a locului săvârșirii infracțiunii transnaționale pe teritoriul Republicii Moldova prevăzute în art.12 alin.(2) C.pen. sunt similare celor stabilite în art.3 alin.(2) din Convenția ONU împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000. Aceste reguli au fost adoptate în scopul respectării de către Republica Moldova a obligațiilor sale de cooperare cu alte state în combaterea criminalității transnaționale organizate. De aici rezultă că organele de jurisdicție

penală din Republica Moldova au fost împuternicite cu competența de a supune represiei penale oricare activitate infracțională săvârșită pe teritoriul Republicii Moldova în una din formele ei prevăzute de legea penală, dacă infracțiunea se comite și în alte țări.

Prin expresia „săvârșirea infracțiunii transnaționale” din art.12 C.pen. se înțelege săvârșirea infracțiunii neconsumate sau consumate (art.25 C.pen.) în mai mult de un stat. În sensul art.12 C.pen., prin locul săvârșirii infracțiunii transnaționale se are în vedere teritoriul Republicii Moldova și al altor state în spațiile cărora s-a desfășurat activitatea în vederea săvârșirii infracțiunii.

Dispozițiile art.12 C.pen. cuprind 4 reguli care conțin criterii distincte de a considera infracțiunea transnațională ca fiind săvârșită atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și pe teritoriul altui stat.

Conform regulii prevăzute de art.12 alin.(2) lit.a) C.pen., locul săvârșirii infracțiunii transnaționale se consideră și teritoriul Republicii Moldova, dacă actele de executare a infracțiunii se realizează atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și pe teritoriul unui sau al mai multor state. De exemplu, la reținerea pe teritoriul Republicii Moldova a unei partide de substanțe narcotice, procurate într-un stat străin și expediate prin tranzit pentru a fi înstrăinate pe teritoriul altui stat, locul săvârșirii acestei infracțiuni transnaționale va fi teritoriul Republicii Moldova.

Dacă actele de pregătire a infracțiunii, planificarea, organizarea, conducerea sau controlul acesteia se realizează pe teritoriul Republicii Moldova, iar săvârșirea nemijlocită a infracțiunii are loc pe teritoriul unuia sau al mai multor state, și invers, locul săvârșirii infracțiunii transnaționale se consideră și teritoriul Republicii Moldova (art.12 alin.(2) lit.b) C.pen.). De exemplu, dacă fabricarea sau procurarea instrumentelor sau a altor obiecte destinate prin natura lor la fabricarea de monedă falsă a avut loc pe teritoriul Republicii Moldova, iar fabricarea cu ajutorul acestor instrumente sau mijloace are loc pe teritoriul altui stat, locul săvârșirii infracțiunii va fi și teritoriul Republicii Moldova.

Regula prevăzută de art.12 alin.(2) lit.c) C.pen. dă dreptul de a considera locul săvârșirii infracțiunii transnaționale și teritoriul Republicii Moldova, dacă un grup criminal organizat sau o organizație criminală care activează pe teritoriul Republicii Moldova este implicată în săvârșirea infracțiunii pe teritoriul altui stat, și invers. În afară de aceasta, participarea la orice asocieră, înțelegere, complicitate prin acordarea de asistență, ajutor sau sfaturi în vederea comiterii acțiunilor de spălare a banilor pe teritoriul unui stat străin constituie infracțiunea prevăzută de art.243 alin.(1)

lit.d) și alin.(4) C.pen. În acest caz, locul săvârșirii infracțiunii este de asemenea și teritoriul Republicii Moldova.

Atunci când acțiunile infracționale au fost săvârșite într-un stat străin, iar consecințele grave au survenit pe teritoriul Republicii Moldova, și invers, locul săvârșirii infracțiunii transnaționale se consideră și teritoriul Republicii Moldova (art.12 alin.(2) lit.d) C.pen.). De exemplu, în cazul intoxicării atmosferei prin acțiuni sau inacțiuni intenționate săvârșite pe teritoriul altui stat, dar care pot provoca o catastrofă ecologică pe teritoriul Republicii Moldova, locul săvârșirii infracțiunii de ecocid (art.136 C.pen.) poate fi considerat și teritoriul Republicii Moldova.

Regulile menționate dau temei de a concluziona că în cazul infracțiunii transnaționale toate activitățile infracționale săvârșite în Republica Moldova și în alte state în ansamblul lor constituie o singură infracțiune unică conform legii penale atât a Republicii Moldova, cât și a fiecărui stat unde ea s-a manifestat spațial. De aceea, considerăm că, în cazul infracțiunii transnaționale, pentru a respecta principiul *non bis in idem*, garantat de art.7 C.pen. și de art.22 C.proc.pen., Republica Moldova poate aplica legea sa penală numai cu condiția că persoanele participante la ea, în momentul descoperirii ei nu au fost trase la răspundere penală în alt stat pentru activitățile săvârșite în vederea realizării infracțiunii.

În practica organelor de jurisdicție penală a Republicii Moldova au fost adoptate și hotărâri în acest sens. De exemplu, la 11 noiembrie 2005 organul de urmărire penală al Serviciului Vamal a prezentat Procuraturii Generale un proces-verbal din 10 noiembrie 2005 privind pornirea urmăririi penale în baza art.248 alin.(5) lit.d) C.pen. pentru confirmare și fixarea termenului de urmărire penală. Drept temei de pornire a urmăririi penale a servit faptul trecerii frontierei de stat la 03.10.2005 de către A.I. cu automarfarul, nedeclarând și tănuind de la controlul vamal 51244 pachete de țigări de proveniență autohtonă, evaluată la 65 980 lei moldovenești. Despre contrabandă autoritățile Republicii Moldova au aflat de la postul de televiziune românesc „PRO TV” care a comunicat că țigările au fost depistate de către autoritățile vamale române la intrarea în România la vama Galați – Giurgiulești, iar A.I. pentru săvârșirea acestei fapte a fost sancționat de către autoritățile române cu o amendă în mărime de 40 mln. lei și cu confiscarea țigărilor.

Procuratura Generală, prin ordonanța din 11 noiembrie 2005, a recunoscut începerea urmăririi penale ca ilegală și a anulat procesul-verbal din 10.11.2005, din motivul că A.I. a fost deja sancționat de către

autoritățile române pentru această faptă, iar, conform convențiilor internaționale la care Republica Moldova este parte și art.22 C.proc.pen., nimeni nu poate fi urmărit penal, judecat sau pedepsit de două sau de mai multe ori pentru aceeași faptă.¹¹

Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești, stabilind faptul că infracțiunea transnațională s-a săvârșit și pe teritoriul Republicii Moldova, sunt obligate să aplice legea penală a Republicii Moldova conform competenței sale într-un mod compatibil cu principiul egalității suverane și al integrității teritoriale a statelor în care, de asemenea, s-a săvârșit infracțiunea, precum și cu cel al neintervenției în afacerile lor interne. În acest scop, pentru a-și exercita competența, autoritățile de jurisdicție penală ale Republicii Moldova trebuie să se informeze dacă în celelalte state a fost sau nu pornită urmărirea penală sau o altă procedură judiciară privind aceeași faptă, pentru a se consulta și a-și coordona acțiunile.¹²

Note:

¹ A se vedea: H.C. Таганцев. " " " " "

¹ Том 1. – Тула: Автограф, 2001, p.260-262; C.Barbu. *Crimele transnaționale „p”urc kw” k”vko r”o”* București: Editura Științifică, 1972, p.30-47; A.Mariș. *Ftgrv” rgpcn” Rctvge” Ipggtcn*. Vol.1. – Chișinău, 2002, p.63-65; etc.

² A se vedea: M.Zolyneak. *Ftgrv” rgpcn” Rctvge” Ipggtcn* Vol.1. Ediția a doua. – Iași: Chemarea, 1994, p.94-96.

³ *Tratate internaționale*. Vol.35, p.33.

⁴ Codul penal-Model al Statelor CSI a fost adoptat la Adunarea Interparlamentară a Statelor CSI din 17 februarie 1996 // *Правоведение*, 1996, nr.1.

⁵ În vigoare pentru Republica Moldova din 26 martie 1996 // *Tratate internaționale*. Vol.16. – Chișinău, 1999, p.262.

⁶ A se vedea: decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Federației Ruse din 29 aprilie 1999 în cauza penală Saidov și Jaguparov învinuți în baza art.146 alin.(2) și art.102 C.pen. FR // *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Federației Ruse*, 2000, nr.2.

⁷ Proiectul Codului penal al Republicii Moldova. – Chișinău: Garuda Art, 1999, art.13, p.29.

⁸ Noul Cod penal al Republicii Moldova a fost adoptat prin Legea nr.985-XV din 18 aprilie 2002 și publicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129.

⁹ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.116-120.

¹⁰ *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr.1.

¹¹ Ordonanța Procuraturii Generale din 11 noiembrie 2005 de anulare a procesului-verbal de începere a urmăririi penale în baza art.248 alin.(5) lit.d) C.pen. din 10 noiembrie 2005, în baza materialului nr.65 înregistrat la 18.10.2005 în R-1 al Serviciului Vamal (nepublicată).

¹² Art.4 și art.15 alin.(5) ale Convenției ONU împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000 // *Tratate internaționale*. Vol.35, p.33.

|||| | | | |

Борис СОСНА,

Андрей БОРШЕВСКИЙ,

Касым ЯРМИЛИЯ,

"Qcm" +

SUMMARY

*VtchLemkpi "ku" qpg"qh"vjg" o quv" fcpigtquw" hqtou" qh" xkqngpeg" cickpuv" {qwj0" VtchLemkpi "xkqncvgu" vjg" hwppfcogpvcn" jwo cp" tki jvu" VtchLemkpi "ku" c" o clqt" rtdng o" kp" Oqnfqxc." yjkej" ku" ykfgn" tgeqipk/gf" cu" qpg"qh"vjg" dki iguv" uqwteg" eqwvptkgu" kp" vjg" tgi kqr" hqt" xkevko u" qh" vtchLemkpi 0" Vjg" tgrqtv" qh" vjg" kpvgtpcvkqpcn" Qticpk/cvkq" hqt" Okitcvkqp" *KQO+ "wcvgu" vjcv" vjg" Wmtckpg. "Dgnctwu" cpf" Oqnfqxc" jcxg" uwr rnkfg" 4470222" omcxguö" kp" Gwtqrg0" Vjku" rwdnkecvkqp" ycu" hwppfgf" d" vjg" Qcm" Hqwpfcvkq0*

Насилие, совершаемое на половой почве, вероятно, является одним из самых повсеместно распространенных и социально терпимых нарушений прав человека. Стоимость ущерба, причиняемого женщинам, семьям и общинам, является серьезнейшим препятствием на пути к сокращению масштабов нищеты, к обеспечению равенства между мужчинами и женщинами и к реализации других целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия.

Правительство Молдовы отметило: «Для Республики Молдова, торговля людьми не является новым явлением и составляет самую вульгарную форму дискриминации и насилия над людьми, как и современную форму рабства».

Торговля людьми – одна из наиболее острых проблем современности.¹ Сексуальная эксплуатация, принудительный труд, долговая кабала, эксплуатация детского труда, «домашнее» рабство, попрошайничество, насильственное использование людей в вооруженных формированиях, торговля людьми для трансплантации органов и тканей – все это чудовищные формы одного и того же преступления.

Согласно Протоколу ООН о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющему Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, трафик людей означает осуществляемые в целях эксплуатации вербовку, перевозку, передачу, укрывательство или получение людей путем угрозы силой или ее применения или других форм

принуждения, похищения, мошенничества, обмана, злоупотребления властью или уязвимостью положения, либо путем подкупа, в виде платежей или выгод, для получения согласия лица, контролирующего другое лицо. Эксплуатация включает, как минимум, эксплуатацию проституции других лиц или другие формы сексуальной эксплуатации, принудительный труд или услуги, рабство или обычаи, сходные с рабством, подневольное состояние или извлечение органов.

Торговля людьми, иногда характеризуемая как «самая крупная торговля рабами в истории», начинает опережать контрабанду наркотиков как самый быстро развивающийся в мире вид незаконного предпринимательства. Согласно подготовленному в 2005 году докладу Государственного департамента США, ежегодно от 600 000 до 800 000 человек становятся предметом торговли в целях их использования для принудительного труда, причем большинство из них – в целях коммерческой сексуальной эксплуатации. Примерно 80 процентов из них составляют женщины и девочки и почти 50 процентов являются несовершеннолетними. Около двух миллионов детей, в основном, как полагают, девочки, становятся секс рабами в приносящей многомиллиардные доходы коммерческой индустрии секса. Оценки масштабов торговли людьми в некоторых странах являются еще более высокими. В 2000 году тревожные темпы распространения торговли людьми в целях сексуальной эксплуатации побудили Генеральную Ассамблею Организации Объединенных Наций принять Протокол к Конвенции ООН против транснациональ-

ной организованной преступности с целью защиты женщин и детей. В 2005 году Совет Европы также принял конвенции, касающиеся торговле людьми. Все большее число развитых и развивающихся стран принимают законы о борьбе с торговлей людьми и все больше направляют свою политику в это русло.

В 2008 году Госдепартамент США внес нашу республику в «черный список» стран, где хуже всего обстоят дела в области борьбы с торговлей людьми, включая несовершеннолетних.

Торговля людьми продолжает оставаться для Республики Молдова сложной проблемой, требующей неотложного решения. Имеющиеся данные показывают, что в 2000–2007 годы граждане Республики Молдова подвергались эксплуатации в 32 странах мира. О серьезности ситуации свидетельствует и тот факт, что в настоящее время Республика Молдова остается страной-источником торговли людьми. В меньшей степени Республика Молдова является страной транзита жертв торговли людьми из стран бывшего Советского Союза в страны Европы. Зарегистрированы случаи торговли людьми с целью извлечения органов и тканей. В большинстве случаев жертвами торговли людьми становятся частные лица, а при эксплуатации с целью попрошайничества – несовершеннолетние и матери с детьми. Чаще всего жертвами торговли людьми являются малоимущие сельские жители, в основном молодежь без профессии и без работы, в том числе лица, подвергшиеся насилию в семье. В Республике Молдова имеет место и внутренняя торговля людьми: сельские жители становятся жертвами торговли людьми в больших городах страны. В этой связи, неправительственные организации (общественные и религиозные) и международные организации прилагают значительные усилия для осуществления мер по предупреждению торговли людьми, для идентификации жертв торговли людьми и предоставления им помощи в рамках программ по предупреждению и борьбе с данным явлением.

Тенденции свидетельствуют, что возрастные рамки торговли людьми продолжают расширяться. Все чаще регистрируются случаи, когда жертвами торговли людьми становятся лица старше 25 лет, а также дети, в то время как в предыдущем периоде жертвами торговли людьми в основном являлись лица в возрасте 18–25 лет. Способы вербовки и перевозки жертв торговли людьми за границу, а также способы их эксплуатации становятся все более разнообразными. Участились случаи,

когда бывшие жертвы торговли людьми сами становятся преступниками, вербуя других людей. На национальном уровне не существует единой системы сбора информации о торговле людьми. Учреждения, осуществляющие деятельность по предупреждению и борьбе с торговлей людьми, предоставляют различные статистические данные, исходя из специфики их функций в области борьбы с данным явлением или предоставления помощи жертвам торговли людьми.²

В Молдове принята Стратегия Национальной системы перенаправления для предоставления защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми (НСП).

Целью Стратегии является обеспечение системного подхода к предоставлению защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми, а также обеспечение соблюдения прав человека.

Основной задачей Стратегии является внедрение системного подхода к предоставлению защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми.

Стратегия направлена на реализацию следующих специфических задач:

- развитие системы предоставления защиты и помощи жертвам торговли людьми на основе системного подхода;
- приведение нормативно-правовой базы по предупреждению и борьбе с торговлей людьми в соответствие с положениями международных договоров в данной области;
- обеспечение доступа жертв и потенциальных жертв торговли людьми к качественным услугам;
- повышение профессиональной квалификации кадров в области предоставления защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми;
- укрепление институциональной основы в области предупреждения и борьбы с торговлей людьми на всех уровнях публичного управления;
- развитие системы защиты жертв торговли людьми – свидетелей, участвующих в уголовном процессе;
- разработка механизма финансирования мер по предоставлению защиты и оказанию помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми;
- разработка инструментов и процедур перенаправления жертв и потенциальных жертв торговли людьми в рамках НСП;
- развитие системы мониторинга и оценки жертв и потенциальных жертв торговли людьми;

– создание системы сбора информации о предупреждении торговли людьми и борьбе с ней с соблюдением принципа защиты персональных данных;

– развитие социального партнерства в области предупреждения и борьбы с торговлей людьми в рамках НСП;

– информирование населения по проблемам предупреждения торговли людьми и борьбы с ней.

Меры по внедрению Стратегии направлены на борьбу с торговлей людьми.

Развитие системы предоставления защиты и помощи жертвам торговли людьми осуществляется на основе системного подхода путем:

– укрепления институциональной основы в области предупреждения и борьбы с торговлей людьми на всех уровнях публичной власти;

– создания НСП;

– определения структуры, ответственной за общую координацию действий в рамках НСП;

– развития системы мониторинга и оценки жертв и потенциальных жертв торговли людьми.

Приведение нормативно-правовой базы в области предупреждения и борьбы с торговлей людьми в соответствие с положениями международных договоров в данной области предусматривает:

– разработку положений, регулирующих порядок организации и обеспечения предоставления защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми, в том числе защиты жертв-свидетелей, и др.;

– внесение изменений в Положение Министрства социальной защиты, семьи и ребенка о координации действий на всех уровнях НСП. Координация осуществляется на национальном/транснциональном уровне – Национальным комитетом по борьбе с торговлей людьми; на местном уровне – территориальными комиссиями по борьбе с торговлей людьми. При этом общее руководство находится в ведении Министерства социальной защиты, семьи и ребенка, а операционный аспект реализуется многопрофильной группой, действующей на местном/национальном/транснциональном уровнях;

– разработку положения о деятельности многопрофильной территориальной группы в рамках НСП;

– разработку и заключение двусторонних соглашений между государствами об идентификации и репатриации жертв и потенциальных жертв торговли людьми;

– разработку минимальных стандартов качества услуг по предоставлению защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми;

– разработку механизма аккредитования услуг по предоставлению защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми.

Обеспечение доступа жертв и потенциальных жертв торговли людьми к качественным услугам осуществляется посредством:

– предоставления специальной защиты и помощи детям-жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми исходя из высших интересов ребенка, направленных на интеграцию (реинтеграцию) ребенка в семью и общество, на предоставление немедленной защиты с учетом мнения ребенка и степени зрелости его суждений, обеспечивая при этом присутствие и согласие родителей или законных представителей ребенка;

– развития системы государственного социального обеспечения для предоставления защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми, в том числе детям, в соответствии с политикой государства в отношении реформирования системы социальной защиты семьи и прав ребенка;

– развития местной сети услуг по предоставлению защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми в партнерстве с донорами и гражданским обществом;

– оснащения созданной системы услуг оборудованием и материалами.

Повышение профессиональной квалификации кадров, работающих в области предоставления защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми, осуществляется посредством:

– разработки программ/модулей первоначальной и непрерывной профессиональной подготовки специалистов в рамках НСП по предупреждению торговли людьми и предоставлению помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми;

– разработки учебных материалов для внедрения модулей профессионального обучения;

– внедрения программы профессиональной подготовки специалистов в области социальной защиты, занимающихся предупреждением торговли людьми и оказанием помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми;

– создания системы аттестации кадров в области социальной защиты, занимающихся предупреждением торговли людьми и оказанием помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми.

Необходимо также разработать механизм финансирования мер по предоставлению защиты и помощи жертвам и потенциальным жертвам торговли людьми включая создание программы поддержки жертв торговли людьми.

Создание системы сбора информации о предупреждении и борьбе с торговлей людьми, с соблюдением принципа защиты персональных данных, осуществляется путем разработки:

- концепции информационной системы сбора данных;
- положения об управлении информационной системой;
- типового соглашения о порядке сбора, обработки и обмена информацией о случаях торговли людьми (между поставщиками информации и ее хранителем – Министерством социальной защиты, семьи и ребенка).

Развитие социального партнерства в области предупреждения и борьбы с торговлей людьми в рамках НСП осуществляется посредством:

- заключения общего соглашения о сотрудничестве между участниками НСП, а также двусторонних соглашений о сотрудничестве;
- консолидации межведомственных структур для координации действий участников НСП на различных уровнях: на центральном уровне – экспертных групп; на районном уровне – территориальных комиссий по борьбе с торговлей людьми и многопрофильных координационных групп;
- продвижения партнерства между государственными структурами и гражданским обществом в процессе разработки и внедрения политики в данной области.

Информирование населения по вопросам предупреждения и борьбы с торговлей людьми осуществляется путем:

- разработки стратегии коммуникации в рамках НСП;
- разработки информационных материалов о торговле людьми;
- поддержки деятельности средств массовой информации, связанной с проблемой борьбы против торговли людьми;
- проведения информационных кампаний в области предупреждения торговли людьми.³

Важным шагом на пути борьбы с трафиком стало создание территориальных комиссий по пресечению торговли людьми.

Территориальная комиссия осуществляет свою деятельность на основе принципов:

- a) законности;

b) уважения основополагающих прав и свобод человека;

c) разделения и взаимодействия властей;

d) коллегиальности и взаимного уважения;

e) ответственности членов комиссии за исполнение обязанностей, которые закреплены за ними как за представителями компетентных органов и членами комиссии;

f) публичности и прозрачности согласно закону;

g) сотрудничества с гражданским обществом;

h) других основных принципов пресечения торговли людьми.⁴

Территориальная комиссия является консультативным органом, задачей которого является консолидация усилий органов территориально-административных единиц, наделенных полномочиями в области пресечения торговли людьми, а также определение согласованных целей и мероприятий по предупреждению и пресечению торговли людьми.

В целях выполнения своих задач, территориальная комиссия выполняет следующие функции:

a) организует информационные кампании, семинары и встречи в городах, селах административно-территориальных единиц в целях информирования населения о последствиях нелегальной миграции и торговли людьми;

b) координирует деятельность по предупреждению и пресечению торговли людьми, по оказанию защиты и помощи жертвам торговли людьми;

c) сотрудничает с местными публичными властями, правоохранительными органами, неправительственными организациями и представителями организаций гражданского общества, действующих на местах, в целях предоставления защиты и помощи жертвам торговли людьми и особенно с представительствам Международной организации по миграции в Кишинэу;

d) осуществляет на местном уровне деятельность по предупреждению торговли людьми, в том числе детьми, меры, установленные в Национальном плане по предупреждению и пресечению торговли людьми и законодательством в данной области;

e) периодически оценивает и мониторизирует мероприятия по предупреждению и пресечению торговли людьми, осуществленные государственными органами на местах, информирует соответствующие органы власти, Национальный комитет и вносит предложения по улучшению данной деятельности;

**RTQDNGOC"EQTGN TKK"KPVGTOGFKGTGK"EW"
CPVTGRTGPQTKCVWN" K"TONWN"NQT" P"FG \ XQNVCTGC"
EQPUVKVW KQPCN "EQPVGORQTCP "**

Vasile IGNATIEV,

fqevqt",p"ftgrv."eqncdqtcvqt" vkkp kLe"eqqtfqpcvqt"nc"Kpukvwvwn"fg"Kuvqtkg."Uvcv" k"ftgrv"cn"C O

Ilie MĂMĂLIȚĂ,

fqevqt",p"ftgrv."eqncdqtcvqt" vkkp kLe"uvrgtkqt"nc"Kpukvwvwn"fg"Kuvqtkg."Uvcv" k"ftgrv"cn"C O"

SUMMARY

In the clause the intermediary is analyzed as a kind of business, alongside with others, to its adjacent concepts of conditions of development of the constitutional bases of market economy and human rights, and the citizens employed in these kinds of activity.

Pentru a examina intermedierea în corelare cu activitatea de antreprenariat¹ (de comerț) este necesar să determinăm rolul și locul lor în cadrul relațiilor economiei de piață și să le comparăm cu textul constituțiilor statelor europene și ale CSJ, inclusiv a Republicii Moldova.

În aspect economico-juridic, intermedierea este recunoscută și definită de Codul civil al Republicii Moldova ca un act unde o parte (intermediarul) se obligă față de cealaltă parte (client) să acționeze în calitate de mijlocitor la încheierea unui sau mai multor contracte între aceasta și terț.² Intermedierea comercială se caracterizează prin aceea că persoana (fizică sau juridică), ca titular de drepturi și obligații, desfășoară activitate profesională pentru alte persoane, fără împuterniciri permanente în bază de contract, de intermediere a contractelor de achiziționare sau vânzare de bunuri sau titluri de valoare, de asigurări, de operațiuni bancare, de transport de bunuri, de închiriere de bunuri ale circuitului comercial (art.1190 C.civ. RM).

Așadar, **cpvtgrtgpqtkcvwn** este activitatea de *dtkectg"c"rtqfwe kgk."gzgewvctg"cnwet tknqt" k"rtguvctg" c"ugttxekknqt."fguh wtcv "fg"egv gpk" k"fg"cuqekc kknq" ceguvqtc",p"oqf"kpfgrgpfgpv."fkp"rtqrktg"kp kcvkx ." ,p"pwogng"nqt."rg"tkuewn"rtqrktw" k"uwd"t urwpfgtgc" nqt"rcvtkoqpkcn "ew"ueqrwn"fg"cn/ k"mucukiwte"q"uwtu "rgto cpgpv "fg"xgpkvwtk³*

Deci, observăm că intermedierea comercială, ca și antreprenariatul, sunt consfințite prin legi organice naționale, participă în mai multe domenii de activitate în cadrul relațiilor economiei de piață și este definită ca o meserie profesională alături de alte profesii și nu poate fi ignorată. Astfel, pe piața Republicii Moldova antreprenariatul activează și prin intermediari care au

dobândit un caracter permanent în prestarea serviciilor și exercitarea lucrărilor, ceea ce reprezintă o interpătrundere a acestor două noțiuni; ambele activități participă la dezvoltarea continuă a relațiilor economiei de piață.

Cu toate că noțiunile de întremiere și activitate de întreprinzător sunt reflectate în multiple acte legislative ale Republicii Moldova, aceste și alte categorii economice la ora actuală fiind interdependente, în anii '90 ai secolului al XX-lea nu și-au găsit reflectare directă nici în conștiința oamenilor, nici în Constituția Republicii Moldova. Cum putem explica cauzele apariției acestui fenomen economic?

p"rtkown"t-pf. în conștiința savanților, legiuitorilor și a oamenilor simpli intermedierea încă mult timp se asocia cu categoriile de speculație, speculant, vânzător, cu care pe parcursul unei perioade îndelungate de timp a operat legislația sovietică.

p"cn"fqkngc"t-pf. Constituția Republicii Moldova a fost adoptată în perioada de apariție a economiei de piață. În ea nu este fixat direct dreptul fiecăruia la activitatea de antreprenariat, dar Legea Fundamentală creează condiții reale și recunoaște piața, libera inițiativă economică, concurența loială ca factori care stimulează economia (art.9). Statul, în acest sens, și-a luat angajamentul să asigure libertatea comerțului și a activității de întreprinzător, protecția concurenței loiale pentru a crea condiții unei economii de piață funcționale (art.126).

Așadar, concurența are nevoie de protecție și pentru aceasta agenții economici trebuie să respecte dreptul la libera concurență în limitele legislației, tradițiile și regulile de corectitudine și onestitate în afaceri, fiindu-le interzis abuzul de situația dominantă și lezarea intereselor legitime ale consumatorului.

Organele publice competente sunt obligate să protejeze drepturile agentului economic sau ale cetățeanului împotriva activității monopoliste și concurenței neloiale. În situația încălcării legislației cu privire la protecția concurenței, subiecții de drept poartă răspundere administrativă, iar prejudiciile cauzate urmează să fie reparate în ordine civilă de către agentul economic responsabil.

La mulți cetățeni, inclusiv la clasa politică, la acea vreme nu s-a format încă conștiința de întreprinzător, deoarece în perioada sovietică, în virtutea cauzelor obiective, s-a înrădăcinat o atitudine negativă față de speculație și speculanți, sancționați în mod penal, ceea ce a și determinat nereglementarea categoriei de antreprenariat în Legea Fundamentală a Republicii Moldova. Totodată, legislația organică națională la începutul secolului al XXI-lea stimulează activitatea de întreprinzător pentru funcționarea și dezvoltarea normală și durabilă a relațiilor economice în toate domeniile vieții sociale.

Sistemul de drept al Republicii Moldova este orientat la ora actuală spre crearea unui cadru juridic favorabil mediului de afaceri și climatului investițional pentru dezvoltarea social-economică și spre reglementarea relațiilor economiei de piață, în special dintre autoritățile publice și întreprinzători. Astfel, la baza activității de întreprinzător stau următoarele principii: previzibilitatea, transparența, analiza impactului de reglementare, reglementarea materială și procedurală, echitabilitatea relațiilor dintre stat și întreprinzător⁴ etc.

Totodată, urmează să precizăm că termenul **speculație** a apărut demult și a provenit de la latinescul *speculatio*, ceea ce semnifică examinare, urmărire. În Dicționarul contemporan de termeni străini, noțiunea de speculație semnifică: 1. Vânzarea și revânzarea diverselor mărfuri cu scop de profit. 2. Vânzarea-cumpărarea unor hârtii de valoare la birjă (acțiuni, obligații, titluri de credit etc.) cu scopul de a primi un profit speculativ din diferența între cumpărarea și vânzarea acestor valori. 3. Fundamentat pe careva intenție, orientat la utilizarea a ceva în scop de profit.

În știința economică noțiunea de speculație se determină ca extragerea de profit cu utilizarea diferenței dintre prețuri în timp. Asemenea modalitate de dobândire a profitului la marfă era bine cunoscută încă în antichitate.

Dacă e să privim în istoria antică a civilizației umane, atunci vom constata că primul om care, potrivit conceptului contemporan, poate fi considerat

antreprenor a fost Iosif, feciorul lui Iacob și al Rahilei, care a nimerit în Egipt. El se folosea de capacitatea ce i-a fost dată de la Dumnezeu de a interpreta visele. Odată faraonul a visat un vis. Interpretându-l, Iosif i-a explicat faraonului că acesta semnifică șapte ani roditori, după care vor urma șapte ani de secetă. Atunci faraonul l-a numit pe Iosif șef principal pe colectarea surplusurilor de grâne, astfel încât aceste surplusuri să le permită a supraviețui anii de secetă. În anii roditori Iosif cumpăra la un preț redus surplusurile de grâu. Pe timp de secetă, Iosif a vândut grâul la un preț ridicat și astfel dânsul a acumulat mari bogății. Deci, condițional, Iosif poate fi considerat prima birjă care cumpăra marfă la un preț mic cu scopul de a o vinde la un preț mai ridicat.

Speculanții pot fi întâlniți și la piața hârtiilor de valoare, a mărfurilor agricole, metalelor, valutilor străine, a imobilului și a altor bunuri. La ora actuală, locul principal unde se întâlnesc speculanții îl reprezintă birjele.

Urmează să precizăm că în unele state europene se reflectă publicitatea, echitatea și esența socială a noțiunii de speculație. Când ea servește nu unor particulari, ci intereselor sociale ale unor anumite categorii de întreprinzători, de exemplu, cooperativilor și meșteșugarilor. Astfel, în art.45 al Constituției italiene din 1947 se prevede că Republica recunoaște funcția socială a cooperativelor fundamentată pe ajutor reciproc și care nu urmărește scopul unei speculații private. Legea Fundamentală susține dezvoltarea cooperativelor și o asigură, prin mijloace necesare, pe calea unui control. Legea prevede la fel protecția și dezvoltarea meșteșugarilor.⁵

Urmează să precizăm că în unele state europene se reflectă publicitatea, echitatea și esența socială a noțiunii de speculație. Când ea servește nu unor particulari, ci intereselor sociale ale unor anumite categorii de întreprinzători, de exemplu, cooperativilor și meșteșugarilor. Astfel, în art.45 al Constituției italiene din 1947 se prevede că Republica recunoaște funcția socială a cooperativelor fundamentată pe ajutor reciproc și care nu urmărește scopul unei speculații private. Legea Fundamentală susține dezvoltarea cooperativelor și o asigură, prin mijloace necesare, pe calea unui control. Legea prevede la fel protecția și dezvoltarea meșteșugarilor.⁶

În art.44 al Constituției italiene se conțin și alte norme care stabilesc echitatea socială. În particular, în același articol se prezumează că în scopul atingerii unei exploatare a pământului și determinării unor relații sociale echitabile legea impune obligații pentru proprietatea de pământ privată, stabilește mărimile limite ale acestei proprietăți vizând domeniile și zonele agricole, influențează bonitatea pământului, crearea unor pământuri majore și reconstruirea unităților de producție; susține proprietatea mică și mijlocie.⁷

Considerăm că în legislație termenul *urgență* este înlocuit cu noțiunea activitate de antreprenariat, luând în considerare legalitatea, echitatea, buna-credință și

alte principii generale de drept etc. Totodată, intermedierea ilegală, sau neloială, și reprezintă speculație privată. Deoarece în majoritatea constituțiilor termenul de întreprinzător nu este utilizat, totuși dreptul omului și al cetățeanului de a se ocupa cu intermedierea decurge din dreptul general de a se ocupa cu activitatea de antreprenariat (comerț), deoarece această noțiune este mai largă decât cea de intermediere și alte noțiuni ce vizează această activitate. Sau, altfel spus, este un gen de activitate antreprenorială.

Astfel, potrivit art.42 din Constituția Ucrainei⁸, fiecare are dreptul la activitate de antreprenariat neinterzisă de lege. În statele cu economie de piață termenul de intermediere aplicat la activitatea de muncă a cetățeanului este stipulat în Constituție (de exemplu, în Constituția RFG). Astfel, potrivit art.74 din Legea Fundamentală a Republicii Federale Germania,⁹ competența legislativă de concurență se reflectă în următoarele domenii: „ftgrvwn"nc"owpe ."kpenwukx"nc" qti cpk/ctgc"rtqfwe kgk."rtqve kc"owpekk" k"kpvgto gfgkg-tgc"p"ecftwn"cu ki wt tknqt"uqekcng."kpenwukx"cu ki wtctgc" fg" qo cl" (pct.12). Astfel, putem concluziona că intermedierea nu este numai un tip de antreprenariat, dar și o activitate de muncă. În doctrină, la fel ca și în legislație, există diverse definiții ale intermediării. Unii autori, precum S.M. Maturenko, interpretează intermedierea ca tip de activitate de antreprenariat, sub care se înțelege funcțiile intermediare, adică prestarea de servicii, legate de mișcarea mărfurilor pe piață, transmiterea lor de la producător către consumator.¹⁰ Susținem asemenea opinie, deoarece intermedierea participă la reglementarea anumitor relații social-economice (prestarea de servicii) între producător și consumator. Alții tratează intermedierea ca mijloc de soluționare a litigiilor *cmvgtpcvkxg" fkuurwvgu" tguqmwkqp+. Și în terminologia engleză gasim termenul „mediator”, care, tradus în română, înseamnă „mijlocitor”. Care-i interdependența între noțiunea de intermediar și cea de antreprenariat?

Comerțul reprezintă un cumul de procese și operații orientate la săvârșirea vânzării-cumpărării a mărfurilor în scopul asigurării cererii de cumpărare și obținerii profitului. Dar, obținerea profitului reprezintă unul dintre cele mai principale semne ale noțiunii de antreprenariat. Pe piața actuală cumulul de relații comerciale îl execută intermediarul. Antreprenorul intermediar reprezintă persoana fizică sau juridică care se află între alți contractanți ai procesului de comerț în executarea funcțiilor legate de schimbul de mărfuri, servicii și informație.

Uneori, termenul de intermediar este înțeles ca tip de activitate comercială. Termenul „comerț” este

de origine latină **ego ogtvkw*o+. Comerțul reprezintă dobândirea și realizarea diverselor mărfuri, adică multiple cumpărări și vânzări. Vânzarea, *lato sensu*, reprezintă operații de vânzare-cumpărare, inclusiv procesele fără de care sunt imposibile organizarea și activitatea normală a operațiunilor de întreprinzător. Intermedierea în cadrul activității de întreprinzător semnifică, în primul rând, organizarea legăturilor de gospodărire între vânzător și cumpărător, studierea cererii de cumpărare pentru mărfurile vândute, realizarea publicității, intermedierea, prestarea diverselor servicii cumpărătorilor, inclusiv punerea mărfurilor la dispoziția acestora. Activitatea comercială în condițiile economiei de piață se exercită nu doar în sfera mărfurilor, dar și în sfera finanțelor, noilor tehnologii, muncii intelectuale, dar și în alte domenii, unde obiectul vânzării-cumpărării are un preț real.

Unii autori consideră că există și alt tip de intermediere, precum intermedierea vamală.¹¹ Astfel, în opinia noastră, putem vorbi despre mai multe tipuri de intermediere: antreprenorială (de comerț), vamală, de muncă, intermedierea prin conciliere. Clasificarea dată nu este definitivă, deoarece în fiecare din tipurile indicate pot apărea și subtipuri. De aceea, considerăm că în Republica Moldova trebuie susținute și dezvoltate toate tipurile de intermediere, reglementate de legislația civilă, a muncii, vamală, de întreprinzător, dar și de normele constituționale.

În opinia noastră, esența noțiunilor de intermediere, intermediar, întreprinzător, elaborate de oamenii de știință, își găsește reflectare în unele constituții ale statelor postsovietice și considerăm necesar de a fi inserate și în Legea Fundamentală a Republicii Moldova, deoarece ele creează fundamentul activității economice.

Astfel, în art.26 alin.(4) al Constituției Republicii Kazahstan este fixat dreptul la libertatea activității de întreprinzător, la utilizarea liberă a mărfurilor sale pentru orice activitate legală de antreprenariat. Monopolul este reglementat și limitat de lege. Concurența neloială este interzisă.¹²

Formulări analogice se conțin și în art. 34 al Constituției Federației Ruse. În alin.(1) al acestui articol este indicat că „Lgectg"ctg"ftgrvwn"nc"nkdgtc"vwnk/ctg" c"ecrcekv knqt"ucng" k" c"ko qdknwnwk" rgpvtw"cevckxkvc-vgc"fg"pvtgrtkp/ vqt" k"cmv "cevckxkvcvg"pgkpvtg/ku "fg" lege”, iar în alin.(2) se constată „še "pw"ug"cfokvg" cevckxkvcvg"geqpqoke ."qtkgpvcv "urtg"oqpqrqnk/ctg" k" eqpewtgp "pgnqkcn ö0¹³ Chiar și în regatele Uniunii Europene este garantată libertatea de antreprenariat. Așadar, potrivit art.38 al Constituției regatului spaniol din 27 februarie 1978, este *tgewpqueww "nkdgtvcvgc"*

activkv kk"fg"cpvtgrtgpqtkcv",p"nkokvngg"geppqokgk"fg" rkc 0" Astfel, autoritățile publice garantează și protejează exercitarea acestei activități în corespundere cu exigențele generale economice.¹⁴

În art.28 din Constituția cnezatului Andora din 14 martie 1993 este fixat că libertatea de antreprenoriat este recunoscută în limitele economiei de piață și este exercitată cu respectarea legislației. În art.32 din aceeași Constituție este stipulat că statul poate să se implice în organizarea vieții economice, comerciale, financiare și de muncă pentru a asigura în limitele economiei de piață o dezvoltare echilibrată a societății, precum și bunăstarea generală.¹⁵

Din cele expuse conchidem că intermedierea reprezintă un tip al activității de antreprenoriat care, în aspect economic, participă la dezvoltarea relațiilor economiei de piață și la satisfacerea anumitor necesități ale consumatorului. Iar sub aspect juridic trebuie concepută ca act de mijlocire cu drepturi și obligații care decurg din contractele încheiate între client și terț în vederea fabricării producției, executării lucrărilor și prestării serviciilor. Astfel, orice tip de intermediere și de antreprenoriat trebuie să poarte un caracter social și să fie orientat la dezvoltarea bunăstării generale a societății în vederea determinării relațiilor sociale echitabile.

Considerăm că noțiunea de antreprenoriat, concepută ca o categorie economică, urmează să fie reflectată și în Legea Fundamentală a Republicii Moldova, fiecărui cetățean, în cadrul economiei de piață, asigurându-i-se dreptul la utilizarea capacităților sale fizice și intelectuale pentru dezvoltarea și prosperarea bunăstării întregii societăți.

Note:

¹ În legislația Republicii Moldova activitatea de antreprenoriat și activitatea comercială sunt recunoscute ca fiind similare.

² Codul civil al Republicii Moldova, nr.1107-XV din 6 iunie 2002, în vigoare de la 1 ianuarie 2003.

³ Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, nr.845-XII din 3 ianuarie 1992 // Monitor, 1994, nr.2, cu modificările și completările ulterioare.

⁴ Legea cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător, nr.235-XV din 20.07.2006 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.126-130/627.

⁵ <http://www.zerich.ru/uc/razdel/620.html>

⁶ <http://concourt.am/>

⁷ *Ibidem*.

⁸ Конституция Украины. – Киев: Высшая школа, 1996. (În Constituția Republicii Moldova nu găsim un așa articol. Considerăm că el trebuie prevăzut în Titlul II, Capitolul II „Drepturile și libertățile fundamentale”).

⁹ В.П. Грузинов.

– Москва: Софит, 1994, p.397.

¹⁰ С.М. Матуренко.

– “Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – 169 p.

¹¹ <http://www.pavlodar.com/zakon/index.html?ok=00004&ogl=all>

¹² http://constitution.garant.ru/DOC_3864829.htm

¹³ http://constitution.garant.ru/DOC_3864829.htm#sub_para_N_10000

¹⁴ http://constitution.garant.ru/DOC_3864867.htm (a se vedea „Конституции государств Европы”. – Москва: НОРМА, 2001).

¹⁵ http://constitution.garant.ru/DOC_3864867.htm (a se vedea „Конституции государств Европы”. – Москва: НОРМА, 2001).

TKUEWN^{UQEKCN}IGPGTCVQ^{TWN}TCRQ^{TW}TKNQ^T FG^{RTQVGE}KG^{UQEKCN}

Ina ODINOKAIA,

*fgevqtcpf."ngevqt"wpkxgtukvct"nc"Ecvgftc"ftgrv"Rwdnke."
Wpkxgtukvcvgc"fg"Uvcv"šCngew"Twuuqö"fkp"D n k*

Recenzent: Nicolae ROMANDAȘ,

*fgevqt",p"ftgrv."eqphgtgp kct"wpkxgtukvct"*WUO+*

TÉSUMÉ

Cet article représente une incursion dans la littérature de spécialité française roumaine russe et moldave par l'intermédiaire de laquelle nous avons réalisé cet étude, en ce qui concerne les risques sociaux, qui constituent la base des rapports de la sécurité sociale. L'analyse des risques sociaux nous a permis de miroiter leurs particularités, d'mettre en relief les risques les plus importants qui mènent a
*nøcrrctkvkqp"fg"egu"tcrrqtvu0" Føcwvtg"rctv"gmng"pqwu"ckfg"«"rt²ugpvgt"ngu"qrkpkpu"fqevtkpcktg"gp"eg"swk"
eqpegtpg"ngwt"encuukŁecvkqp"gv"hqt o wngt"wpg" f²Łpkvkqp"rtqrtg0*

William Beveridge, în celebrul său *Tcrqtv*, definește securitatea socială ca fiind „un ansamblu de măsuri adoptate de Stat pentru a proteja cetățenii împotriva riscurilor care se vor concretiza individual și care nu vor înceta niciodată să existe, oricât de bună ar fi situația societății în care aceștia trăiesc”.¹ Din această definiție observăm că securitatea socială constituie „un mecanism interpus între o situație potențială de risc prezentă și o situație corigibilă, și, poate, evitabilă, de dezastru, adunând resurse care să garanteze mecanismul”.²

Opiniile prezentate ne determină să susținem că expresia „*ugewtkvcvg"uqekcn*” vizează „repararea consecințelor unor evenimente denumite *riscuri sociale*”³, afirmație rezultată și din prevederile *Eqpxgp kkg"QkO" 32413; 74"ew"rtkxktg"nc"ugewtkvcvgc"uqekcn "wcpfcftg" okpkog+*, unde sunt enumerate evenimentele pe care le calificăm drept riscuri sociale: boală, maternitate, accident de muncă, boală profesională, șomaj, invaliditate, bătrânețe, deces.⁴

Etimologic, cuvântul *risc* provine de la cuvântul francez *risque*, semnificând „pericol, primejdie, rizic”.⁵ Utilizat în domeniul securității sociale, acest termen capătă calificativul „social”, devenind „risc social”.

Definiția legală a conceptului este enunțată în art. 1 din *Ng igc" cukwgp gk"uqekcng*,⁶ care prin *risc social* desemnează „pericolul pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecințele economice negative ale pierderii potențialului fizic, statutului ocupațional sau social (boală, accident, dizabilitate, îmbătrânire, deces, maternitate, șomaj, inadaptare socială etc.)”. Putem observa că definiția dată prin Legea asistenței sociale

conceptului „risc social” îi conferă particularitățile sistemului de asistență socială.

Raportarea noțiunii „risc social” la sistemul de asigurări sociale îi modifică denumirea în „riscuri asigurate”, găsindu-și reglementarea în art. 1 din *Legea privind ukwv g o w n" rwdnke" fg" cuki wt tk"uqekcng*⁷ și reprezentând orice „eveniment sau fenomen la a cărui producere structurile teritoriale ale Casei Naționale sunt obligate să facă prestațiile respective de asigurări sociale”.

Conform *Fke kqpc twmwk" fg" ftgrv w n" ugewtkv k k"uqekcng*, prin *riscuri sociale* înțelegem „evenimente mai mult sau mai puțin previzibile, legate de conduita umană și de desfășurarea vieții, modificând nevoile individului și ale familiei sale”.⁸

Pentru a scoate în evidență trăsăturile distinctive ale conceptului „risc social”, considerăm necesară realizarea unei incursiuni doctrinare.

Studiind literatura de specialitate franceză, am sesizat că L.-C. Viossat consideră că conceptul „risc social” este evolutiv, fiind bazat pe normele prin care societatea subînțelege exigența de solidaritate și incidența mecanismelor de garanții colective,⁹ iar X. Pretot și J.-J. Dupeyroux definesc „riscul social” în dependență de cauza survenirii și efectele produse.

Pornindu-se de la cauza producerii, s-a afirmat că *riscurile sociale* sunt „riscuri inerente vieții sociale”, iar pornindu-se de la efecte – „acele evenimente care au incidență comună asupra situației economice a indivizilor prin diminuarea veniturilor sau, invers, prin creșterea cheltuielilor”.¹⁰

Expunându-se asupra acestor definiții, savanții români S. Ghimpu, A. Țiclea, C. Tufan accentuează că

definirea după efecte „constituie un criteriu relevant”, criticând-o pe cea după cauză, deoarece „pare a fi extinsă de vreme”, susținând că există „riscuri mai mult sau mai puțin inerente vieții sociale”, dar care nu se „includ în lista evenimentelor luate în considerare prin politicile de securitate socială”.¹¹ În viziunea acestor savanți, „riscurile sociale sunt acele evenimente care au incidență comună asupra situației economice a indivizilor prin diminuarea veniturilor sau, invers, prin creșterea cheltuielilor”.

Doctrinarii ruși definesc, cu unele nuanțări, *riscul social* ca fiind acel „eveniment posibil, a cărui survenire, de regulă, duce la pierderea totală sau parțială a capacității de muncă, rezultată cu pierderea salariului; majorarea cheltuielilor pentru întreținerea copiilor sau altor membri ai familiei incapabili de muncă; necesitatea asistenței medicale sau altor servicii sociale”.^{12, 13}

Un alt obiectiv, pe care ni l-am propus, îl constituie reliefaarea particularităților riscurilor sociale. Astfel, E.Maciuliskaia, C.Dobromîslov menționează că trăsăturile distinctive, care ne permit să calificăm anumite evenimente drept riscuri sociale, sunt: condiționarea de către sistemul economic și de către organizarea socială a muncii; consecințele de natură economică, rezultate din pierderea surselor de venit sau survenirea unor cheltuieli suplimentare; interesul din partea statului și a societății de a neutraliza și preveni consecințele survenirii acestor riscuri.¹⁴

Teoreticianul român C.Gîlcă caracterizează riscurile sociale prin prisma a trei aspecte: *individual, personal și economic*.

Individualitatea riscului. „Se referă la faptul că, pe lângă măsurile vizând soluționarea sau îmbunătățirea *ukvwc kgk"uqekgv kk*, există un al doilea nivel, care are în vedere *ukvwc kc"Łge twk"kp flxkf*” în parte, din perspectiva, evident sigură, că, deși măsurile generale sunt încă în vigoare și au o eficiență maximă, individul nu va înceta să fie afectat de situațiile de risc, care pot fi rezolvate prin acordarea unui ajutor individual.

Personalitatea riscului. Riscurile despre care vorbim au repercusiuni asupra persoanei indivizilor și nu asupra patrimoniului lor. Ceea ce se are în vedere este incidența unui fapt sau a unei întâmplări asupra ființei umane ca atare și nu asupra bunurilor și drepturilor, a căror titulară este; incidența riscului asupra patrimoniului se ia în considerație doar în mod indirect, în măsura în care aceasta este sursa sau sprijinul individului.

Pcvwtc"geqqoke "c"tkuewnwk0 Contrar celor expuse mai sus, riscurile pe care securitatea socială le are în vedere se comportă în așa fel încât, odată devenite dezastre (concretizarea riscului), generează o defecțiune sau o insuficiență a resurselor economice personale,

fie din cauza că produc diminuarea sau dispariția veniturilor normale sau obișnuite, fie că produc un exces anormal de cheltuieli care nu pot fi acoperite de aceste venituri; ajutorul acordat prin securitatea socială evaluează și compensează deficiența și/sau rezolvă excesul. Despre aceste situații se poate vorbi, prin transfer, ca despre niște „situații de necesitate” sau ca despre niște „necesități” și se poate spune că acestea, și nu riscurile, sunt cele care reprezintă obiectul protecției,¹⁵ terminologie acceptată numai dacă se ține seama de faptul că, în general, securitatea socială presupune o nevoie prin însăși producerea riscului. Altfel, atunci când concepem nevoia în singularitatea sa, transferăm riscul pe plan secund, favorizând tendința de a egala – prin creștere sau scădere – protecția în fața necesității, independent de riscul care, în concluzie, ar fi principala cauză.

Riscurile cu efect dublu, menționate mai sus, sunt numeroase: dacă dau naștere unei incapacități de muncă și deci unei problematice a veniturilor derivate din aceasta; boala sau accidentul de muncă, prin perioada de timp pe care o implică, creează cheltuieli extraordinare legate de recuperarea fizică. Alte riscuri, în schimb, constau în autentice privațiuni ale veniturilor, cum ar fi șomajul forțat, în timp ce altele se traduc printr-o simplă creștere a cheltuielilor, cum ar fi sarcinile familiale.

Este important ca riscurile sociale să fie raportate la o perioadă istorică, la o anumită țară și să se conformeze unui *ideal de acoperire*¹⁶ de care încearcă să se apropie sistemul pozitiv al fiecărui stat.

Analizând ce înțeleg acești savanți prin *idealul de acoperire*, observăm că ei se referă la evenimentele care sunt considerate importante într-un stat la o anumită etapă de evoluție istorică și, *de facto*, sunt enumerate în *Eqpxgp kc"QKO"32413; 74"ew"rtkxktg"nc"pqt o gng"okpkog"fg"ugewtkvcvg"uqekcn* ¹⁷ „boala, maternitatea, accidentul de muncă și boala profesională, șomajul, invaliditatea, bătrânețea; decesul; obligațiile familiale – urmând să fie prevenite sau compensate prin diferite mecanisme statale.

Diversitatea riscurilor sociale a generat necesitatea grupării acestora.

În acest sens, E.Maciuliskaia, C.Dobromîslov, bazându-se pe natura obiectivă și influența asupra capacității de muncă a cetățenilor, asociază *riscurile sociale* în 4 grupe: *economice* (șomajul); *L/kqmqikeg* (pierderea parțială sau totală a capacității de muncă; sarcina și lăuzia, bătrânețea, decesul); *fg"rtqfwe kgl owpe* (accidentul de muncă, boala profesională); *deoqitŁeg" k"uqekcng* (familiile cu mulți copii, familiile monoparentale, orfanii).¹⁸

Riscurile economice și demografice nu influențează direct asupra capacității de muncă a persoanei, dar

lipsa îndelungată a activității de muncă condiționează, indubitabil, diminuarea nivelului de trai al șomerului și al familiei sale, precum și reducerea competențelor profesionale. Sporirea cheltuielilor, cauzate de mărirea numărului membrilor familiei, poate înrăutăți calitatea hranei, odihnei și a altor condiții de trai al familiei, influențând și asupra sănătății.

S. Ghimpu, A. Țiclea, C. Tufan, axându-se pe posibilitatea persoanei de a dobândi „un venit normal dintr-o activitate profesională”, clasifică riscurile sociale în *tkuewtk* "L/keg și *riscuri economice*.

Tkuewtkng "hk/keg" apar atunci când forța de muncă este alterată, redusă sau pierdută. Aceste riscuri pot fi *fg* "qtiki kpg" *rtqhgukqpcn* "(accident de muncă, boală profesională) și *fg* "qtiki kpg" *gzvtcrtqhgukqpcn* (boală, maternitate, invaliditate, bătrânețe, deces, văduvie).

Tkuewtkng "geppqokeg" sunt generate de situațiile în care forța de muncă, fără a fi alterată, este imposibilă de exercitare, cauza fiind lipsa locurilor de muncă disponibile; este cazul șomerilor.

Există, de asemenea, riscuri care constau în reducerea nivelului de trai prin creșterea cheltuielilor în situații excepționale, de exemplu, cumpărarea de medicamente în caz de boală, majorarea chiriilor în anumite perioade etc.¹⁹

C. Gîlcă, conducându-se de aspectele prezentate mai sus, clasifică riscurile sociale în: *individuale, personale* și *fg* "pcwvt" "geppqoke 0

L.-C. Viossat asociază riscurile sociale în cinci grupe: *tkuewtk* "ngi cvg" *fg* "u p vcvg" (boala, invaliditatea, accidentul de muncă, boala profesională); *riscuri ngi cvg* "fg" *pvtg kpgtg* (bătrânețea, decesul întreținătorului); *riscuri familiale* (maternitatea, familiile monoparentale, familiile cu mulți copii, orfanii); *riscuri ngi cvg* "fg" *cevkxkvcvgc* "fg" *owpe* "(șomajul, inadaptarea profesională); *tkuewtk* "šfxkgtugöó" includ asistarea săracilor, delicvenților, foștilor deținuți, victimelor de război, victimelor violenței criminale și ale calamităților naturale.²⁰

Într-un alt articol, același autor evidențiază patru „ramuri” de riscuri sociale: *riscuri legate de asigurare* "tctgc" *dqknqt* "o cvgtpkv kk" "kpxcnkfkv kk" "k" *fg* *geguwnwk* "tkuewtk" *fg* "d vt-pg g" "tkuewtk" *ngi cvg* "fg" *ceekfgpvng* "fg" *owpe* "k" *dqknng* "rtqhgukqpcng" "tkuewtk" *ngi cvg* "fg" *rtguvc-kknng* "hc o knkng".²¹

Înțelegerea conceptului „*risc social*” este importantă, deoarece această noțiune constituie o categorie fundamentală pentru protecția socială, determinând subiectele raporturilor de protecție socială, sursele de finanțare și alte particularități distinctive ale sistemului.

Caracteristic pentru riscurile sociale este faptul că persoana /familia nu poate anihila independent efectele survenirii lor, fiindcă sunt generate de condiții obiective de natură social-economică și sunt dependente de activitatea de muncă.

Economia de piață nu creează mecanisme destinate apărării populației contra riscurilor sociale, întrucât sunt costisitoare și nu aduc venit. Această sarcină îi revine statului, ce a atins o anumită etapă de dezvoltare social-economică și este pe calea transformării sale într-un „stat al bunăstării”.

Sintetizând viziunile doctrinare prezentate, considerăm că *riscurile sociale constituie evenimentele* *rtgxx/kdkng* "ucw" *ko rtgxx/kdkng* "c" *e* *tqt* "uwtxgpkgt" *eqp-fk kqpgc* / "kpecrcekvcvgc" *vgorqtct* "ucw" *vqvcn* "fg" *owpe* "k" *ftgrv* "tg/wmncv" *fkokpwtgc* "ucw" *rkgtfgtg* "uwtugnt" *fg* "xgpkv" *rtgewo* "k" *xgpkogpvng* "ectg" *pgegukv* "xgpkvwt" *uwrnkogpvcg* "ucw" *cnvg* "hqtog" *fg* "cukuvgp" "ucw" *cukiwtctg* "uqekcn 0"

În opinia noastră, clasificările riscurilor sociale pot fi completate cu divizarea în *riscuri asigurate* și *riscuri neasigurate*.

Tkuewtkng "cukiwtcvg" "care sunt tipice sistemului de asigurări sociale, *constituie evenimentele sau fenomenologice* "nc" *c" e* *tqt* "rtqfwegtg" *qticpgng* "fg" *cukiwtctg* "uqekcn" *"eqogvpgpvuwpv" qdnkicvg* "u" *ceqtfgrtguvc* *kknng* "ucw" *ugt xkekng* "fg" *cukiwt* "tk" *uqekng* 0"

Specificul acestor riscuri rezultă din faptul că persoana, fiind salariat, a prevăzut posibilitatea survenirii lor, de aceea, prin intermediul sistemului de asigurări sociale, a contribuit la fondurile sociale, în proporțiile stabilite de legislație, și în baza acestora va beneficia de prestații sau servicii de asigurări sociale.

Tkuewtkng "pgcukiwtcvg" *sunt evenimente imprevizibile* / *kdkng* "cng" *e* *tqt* "eqpugekp" *g* "geppqokeg" *pgicvkxg* "ug" *t* *uht-pi* "cuwrct" *rgtuqcpkg* "ucw" *hc o knkng* "eqpfk kq-pf" *rkgtfgtg* "rqvpg" *kcnnwwk* "L/ke" "ucvwwnwkw" *qewrc kqpcn* "sau social.

Riscurile neasigurate constituie pilonul sistemului de asistență socială, care, spre deosebire de cel al asigurărilor sociale, fundamentat pe principiul contributivității, este bazat pe principiul solidarității sociale, unde prestațiile și serviciile sociale sunt stabilite pe baza criteriului necesității, categorial sau nominativ.

Argumentele creionate ne permit să evidențiem următoarele particularități distinctive ale riscurilor sociale: *ectcevgtwn* "uqekcn" *cn* "tkuewnwk" "ectcevgtwn" *patrimonial*, deoarece sunt considerate importante pentru societate doar acele riscuri care condiționează generarea sau pierderea surselor de venit; *caracterul previzibil al riscurilor asigurate* și *caracterul imprevizibil al riscurilor neasigurate*.

**T URWPFGTGC"EKXKN "RGPVTW"X V OCTGC"
U P V KK"UCW"FGEGUWN"RCUC IGTKNQT"
P"VKORWN"VTCPURQTVWNWK"CGTKCP"**

*Iurie MIHALACHE,
doctorand*

Recenzent: *Eugenia COJOCARI,*
*fqevqt"jcdknkvcv",p"ftgrv."rtqhuqt"wpkxgtukvct"*WUO+*

RÉSUMÉ

*Le transporteur aérien est responsable du préjudice survenu en cas de mort ou de lésion corporelle
uwdkg"rct"ng"rcuucigt."rct"egnc"ugwn"swg"nøceekfgpv"swk"cecwu²"nc"oqtv"qw"nc"n²ukqp"uøguv"rtqfwkvg"«dqt"fg"
fg"nøc²tqpggh"qw"cw"eqwtu"fg"vqvwgu"qr²tcvkqpu"fg"odctswg"ogpv"qw"fg"fg²dctswg"ogpv"0"Fcpu"ngu"vtcpurqtvu"
c²tkgpu"pcvkqpcwz"nc"tgurqpucdknk²"ekxkng"guv"t²ikv"rct"ng"Eqfg"ekxkn"fg"nc"t²rdnkswg"fg"Oqnfqxc"gv"nc"
Loi concernant la protection des consommateurs, mais dans les transports aériens internationaux par
nc"Eqpxgpvkqp"rqwt"nøwpkLecvkqp"fg"egtvcpgu"t³ingu"tgnvckxgu"cw"vtcpurqtv"c²tkgp"kpvgtpcvkqpcn"ukip²g"
«Oqpv²cn"ng"4:"ock"3;;;0"*

Actualitatea temei reiese din faptul că în ultimii ani traficul aerian al Republicii Moldova cunoaște o creștere anuală cu circa 10-15%¹, iar riscurile unor eventuale accidente devin tot mai mari. Așa că scopul propus este de a realiza un studiu cât mai aprofundat al răspunderii civile a transportatorului aerian pentru prejudiciile cauzate vieții și sănătății pasagerilor. Cu această ocazie am preconizat obiectivul de a evidenția și a caracteriza cele mai importante acte normative în domeniu, de a examina viziunile doctrinare și tendințele jurisprudenței contemporane și, în fine, de a formula propuneri și recomandări eficiente privind perfecționarea bazei normative.

Problematica în domeniul răspunderii civile a transportatorului a fost puțin cercetată în doctrina Republicii Moldova, evidențiindu-se Gh.Chibac și C.Pascari – în Eqogpvc²tkwn"Eqfwnwk"ekxkn"cn" Tgrwdnkekk" Oqnfqxc. P0Enko c"ó"în" Ocpwcnwn"lwfge vqtwnwk"nc"gzco²kpctgc" pricinilor civile, iar în mod tangențial sub acest aspect s-au referit G0Eqlqect."C0Dnq gpeq"și"Ki0VtqLøqx0" Amintim și faptul că 0 0" cu patru decenii în urmă a colaborat la Comentariul Codului ekxkn"cn" TUU" Oqnfqxp²g vk. explicând compartimentul dedicat transportului de persoane. Cu toate acestea, chestiunile cu privire la răspunderea pentru vătămarea sănătății sau decesul pasagerilor din transportul aerian în țara noastră nu au mai fost abordate. În schimb, mai multe lucrări științifice în domeniu au doctrinarii ruși: 00 0" ." 0 0" ." 0 0" ." 0 0" ." 0 0" ." iar 0 0" și 0 0" au susținut chiar și tezele de doctorat pe acest segment al răspunderii. Dintre autorii români

problema răspunderii civile a companiilor aeriene pentru vătămarea sănătății sau decesul persoanelor a fost cercetată de Q0E r -p ." Ij0Uvc²ew." Ij0Hknr." Ij0Fkpw."U0Uv pkn ș.a. în diverse comentarii, monografii și publicații științifice.

Din punct de vedere structural, prezentul articol este axat pe aspectele importante ale răspunderii pentru vătămarea corporală sau a sănătății, ale răspunderii pentru decesul pasagerilor în timpul transportului aerian, în el făcându-se referire la mărimea și modul de plată a despăgubirilor, la formularea revendicărilor. A fost expusă în detaliu baza normativă și opiniile doctrinare în privința noțiunii de „accident”. O atenție deosebită a fost acordată problematicii privind definirea îmbarcării și debarcării din care reiese și „perioada de răspundere” a transportatorului. A fost abordată și chestiunea despăgubirii rudelor celui decedat pentru suferințele lor morale în legătură cu accidentul. S-a atras atenția că doctrina în această privință împărtășește păreri diferite.

În așa mod, în prezentul articol au fost evidențiate aspecte care, spre regret, rămân fără reglementare specială și acestea reies, în primul rând, din lipsa cadrului juridic consacrat răspunderii civile în sistemul transportului aerian al Republicii Moldova.

T urw²pfgtgc"rgpvtw"x v octgc"eqtrqtcn "ucw"c" u p v kk"rcucigtknqt. Se realizează în temeiul prevederilor Eqfwnwk"ekxkn"cn" Tgrwdnkekk" Oqnfqxc."Ngikk"ew" rtkxktg"hc"cu²kiwtctgc"qdnkicvqtkg"fg"t urw²pfgtg"ekxkn "c" vtcpurqtvcvqtknqt"hc "fg"e n vqt²,"eng" Tgingogpv tknqt" cgtqpcwvkeg"ekxkng"ó"Kpxg²u²ictgc"ceekfgpvgnqt" k"lpek-dentelor³, Transportul aerian al bunurilor periculoase⁴

și ale *Tgiwncogpwwnw"fg" crtgekgtg" ogfkeq/ngicn "c" itcxkv kk"x v o tkk"eqtrqteng*⁵ În același timp, instanțele judecătorești din republică se conduc și de Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la *nc"rtcevkec"crnke tkk"fg"e vtg"kpucp gng"lwfge vqtg vk" c"ngikunc kgk"ocvgtkng"fgurtg"pecuctgc"rtglwfkekwnwk" ecw/cv"rtkp"x v octg"cpvgitkv kk"eqtrqteng"ucw"cnv " x v octg"cu p v kk"qtk"rtkp"fggu*”.⁶

Potrivit *Tgiwncogpwwnw"fg" crtgekgtg" ogfkeq/ngicn "c" itcxkv kk"x v o tkk"eqtrqteng* (în continuare – Regulament), prin *x v octg"eqtrqteng* se înțelege dauna cauzată sănătății prin dereglarea integrității anatomice a organelor și țesuturilor sau a funcțiilor acestora, provocate de agenți externi: mecanici, fizici, chimici, biologici, psihici. Regulamentul distinge patru grade de gravitate a vătămării integrității corporale sau a sănătății, și anume: vătămare gravă, medie, ușoară și leziuni corporale fără cauzarea de daune sănătății. De fiecare dată urmează a fi efectuată expertiza medico-legală de către medicul legist care întocmește un raport în această privință, dar având obligația de a informa despre aceasta și organele de resort.

Semnificația expresiei „rănire gravă” o găsim și în reglementările aeronautice civile ale Administrației de Stat a Aviației Civile (în continuare – ASAC), numite *Transportul aerian al bunurilor periculoase*. Conform acestor prevederi, *t pktg"itcx* este leziunea suferită de o persoană într-un accident de aviație și care: a) necesită spitalizare pentru mai mult de 48 de ore, într-o perioadă de 7 zile de la data producerii rănirii, sau b) are drept urmare fracturarea unui os (cu excepția fracturilor simple de degete, călcâi sau nas), sau c) implică ruperi ce provoacă hemoragii severe, ruperi ale nervilor, mușchilor sau deteriorări ale tendoanelor; sau d) implică răniri ale oricărui organ intern, sau e) implică arsuri de gradul II și III, sau orice arsuri care afectează mai mult de 5% din suprafața corpului, sau f) implică expunere verificată la substanțe infecțioase sau radiații vătămătoare.

Deși aceste reguli au caracter special față de Regulamentul de apreciere medico-legală, subliniem formularea lor nepotrivită. Am estimat că înțelesul dat rănirii grave în *Transportul aerian al bunurilor periculoase* este unul incomplet în raport cu vătămarea gravă din *Tgiwncogpv*. și anume: vătămările corporale, ca: pierderea anatomică a unui organ (mâinii, piciorului, degetelor), a funcției lui (auzului, vederii, graiului, capacității de reproducere), întreruperea sarcinii, desfigurarea ireparabilă a feței și a regiunilor adiacente, nu au fost incluse la categoria „rănire gravă”.

În același timp, într-un alt act normativ al ASAC, *Tcrqtvtgc"gxgpkogpvgnt"fg"cxkc kg"ekxkn*⁷, este întrebuințată sintagma „*t pktg"oqtvcn*” și Regulamentul o

definește ca fiind rănirea unei persoane într-un accident aerian urmată, mai apoi, de decesul acesteia în decurs de 30 de zile de la data producerii (pct.10). Potrivit regulilor, o persoană este rănită grav sau mortal datorită faptului că se găsește: 1) în aeronavă; 2) în contact direct cu aceasta sau cu un obiect care este fixat în aeronavă; 3) în contact direct cu o parte oarecare a aeronavei, inclusiv cu părțile care se detasează de la aceasta; 4) expusă direct aspirației sau suflului motoarelor ori elicelor. Fiecare persoană este încurajată să raporteze transportatorului orice eveniment în care a fost implicată, la care a fost martoră sau despre care a fost informată și pe care îl percepe ca o amenințare pentru siguranța zborului. Dacă persoana nu dorește ca identitatea ei să fie publică, poate transmite raportul direct către șeful direcției operațiuni de zbor ASAC în plic închis și sigilat cu mențiunea „confidențial”, după care ASAC efectuează investigarea lui tehnică.

Potrivit legislației, persoana vătămată va putea cumula despăgubirea primită de la persoana responsabilă de cauzarea daunei cu pensia de invaliditate, indemnizația sau alte sume plătite pe linia asigurărilor sociale de stat. Recunoașterea unei persoane ca fiind invalidă se efectuează prin expertiza medicală a vitalității, realizată de consilii specializate, în conformitate cu *Kpuwtwe kwpgc"rtkxkpf"oqfwn"fg"uvcdkntg"cpkpcnkfkv kkb*⁸ În vechea reglementare, în situația în care persoana vătămată era asigurată pe linia asigurărilor sociale de stat, ea primea doar pensia de invaliditate și alte indemnizații de stat.

Prin urmare, concluzionăm că definirea exhaustivă a sintagmei „rănire gravă” în *Tgingogpv tkng" aeronautice civile Transportul aerian al bunurilor periculoase ale ASAC* nu este reușită. Enumerarea situațiilor când o vătămare corporală constituie rănire gravă în timpul transportului aerian este realizată într-un mod superficial și incomplet de către legiuitor. Acest lucru este, evident, în detrimentul pasagerilor, dar și în discordanță cu *Tgiwncogpwwn"fg" crtgekgtg" ogfkeq/ngicn "c" itcxkv kk"x v o tkk"eqtrqteng*, aprobat de Ministerul Sănătății al Republicii Moldova. Cu atât mai mult că locul amplasării ei – *Tgiwncogpwwn"cu privire la transportul aerian al bunurilor periculoase"ectg"guvg"fguvkpcv"o thwtkqt" k"cnvqt"qdkgev" rwug"uwd"kpvgtfke kg"o* denotă că este un cadru juridic neadecvat angajării răspunderii pentru vătămarea integrității corporale sau a sănătății. În acest context, considerăm că mai oportun ar fi fost de a institui norme de trimitere la regulamentele și instrucțiunile Ministerului Sănătății. În acest context, suntem de părere că pct.24 din Regulamentul cu privire la transportul aerian al bunurilor periculoase trebuie abrogat și de

fiecare dată aprecierea gravității vătămării corporale să fie realizată în temeiul Regulamentului nominalizat care a fost aprobat de ministerul de resort.

Deși transportatorul și pasagerul se află în raporturi contractuale, răspunderea pentru prejudiciul cauzat vieții și sănătății este o răspundere delictuală⁹, iar în temeiul art.1418 alin.(1) C.civ., autorul prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate salariul sau venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacității de muncă, precum și cheltuielile suportate în legătură cu vătămarea sănătății – de tratament, de alimentație suplimentară, de protezare, de îngrijire străină, de cumpărare a unui vehicul special, de reciclare profesională etc. La acest compartiment profesorul Gh.Chibac comentează că mărimea despăgubirii acestor persoane se stabilește pentru fiecare caz în parte¹⁰, iar dna profesor Eugenia Cojocari consideră că la art.1418 alin.(1) nu este reușit cuvântul *salariu* și urmează a fi substituit prin cuvântul *e-⁷ vki*: „*deoarece ug*” *vkge*” *nc*” *oqogpwn*” *cevwn*” *rgtuqcpng*” *ock*” *oww*” *ce-vkxgc*” *fg*” *ukpg*” *uv*” *vqt*” *cx-pf*” *e*” *kiwtk*” *k*” *pw*” *vqcvg*” *cw*” *salarii permanente*”. Autoarea mai susține că în Codul civil al Republicii Moldova este insuficient reglementată răspunderea civilă delictuală pentru prejudiciul cauzat prin vătămarea sănătății unui minor și pentru pierderea de către el a întreținătorului.¹¹ Expunându-ne opinia, susținem că legiuitorul deja a inclus cuvântul *venit* alături de *salariu*, iar răspunderea civilă delictuală pentru daunele cauzate minorului cu adevărat necesită a fi prevăzută.

Reieșind din faptul că exploatarea navelor aeriene reprezintă izvor de pericol sporit, răspunderea mai poate fi instituită și în temeiul art.1410 C.civ. – „*T urwpfgtgc*” *pentru prejudiciul cauzat de un izvor de pericol sporit*”. Deși legea nu definește ce este izvorul de pericol sporit și nu oferă nici criterii exacte, în funcție de care un bun sau o activitate ar putea fi atribuită la această categorie, apreciem ca reușită reglementarea de la art.1410 alin.(1) C.civ., prin care legiuitorul a concretizat că forța majoră nu va înlătura răspunderea pentru prejudiciul cauzat de exploatarea navelor aeriene. Pentru a putea fi exonerat de răspundere, transportatorul aerian îi rămâne doar să demonstreze intenția însăși a victimei la producerea accidentului. Pentru comparație, conform *Codului civil fkp*”3; 86. transportatorul își putea înlătura răspunderea dacă dovedea că dauna s-a produs ca urmare a forței majore sau a intenției persoanei vătămate (art.485)¹², fără a fi stabilită excepția cu privire la exploatarea navelor aeriene. În schimb, acest lucru era concretizat în *Eqfwn*” *cgtkcp*” *fkp*”3; :5, care prevedea că, în caz de forță majoră, răspunderea cărașului putea fi înlăturată numai dacă imprudența gravă a persoanei vătămate a

contribuit la producerea daunei. În asemenea caz, suma despăgubirii în conformitate cu normele generale ale legislației civile trebuia să fie redusă sau cererea de reparare a prejudiciului trebuia să fie respinsă.¹³

Importanța prezintă definirea termenului de „accident”. Înțelesul noțiunii este dat de *Ng igc*” *cxkc*” *kgk*” *ekxkn*” *c*” *Tgrwdhkekk*” *Oqnfqxc*”¹⁴ Potrivit acestei legi, **accident** *guvg*” *gxgpk*” *ogpwn*” *ng icv*” *fg*” *wknk*” *ctgc*” *cgtqpcxgk*” *k*” *ectg*” *u*” *c*” *rtqfwu*” *fkp*” *oqogpwn*” *p*” *ectg*” *q*” *rgtuqcp*” *wte*” *nc*” *dqtfwn*” *cgtqpcxgk*” *ew*” *kpygp*” *kc*” *ghgevw*” *tkk*” *wpwk*” */dqtr-p*” *p*” *oqogpwn*” *p*” *ectg*” *vqcvg*” *rgtuqcpng*” *ctcvg*” *nc*” *dqtf*” *r*” *t*” *ugue*” *cgtqpcxc*” (art.3). Legea califică drept accident cazul când persoana este rănită grav sau mortal în urma: aflării la bordul aeronavei, a contactului nemijlocit cu una din părțile aeronavei, inclusiv cu cele care s-au desprins de aceasta, și expunerii directe fluxului de gaze ale motorului cu reacție. În schimb, nu vor fi calificate ca accident leziunile corporale care sunt provocate de cauze naturale, de pasagerul însuși sau de alte persoane ori în situația în care leziunile sunt provocate acelor călători care nu au bilet și sunt ascunși în zonele inaccesibile pasagerilor și membrilor echipajului. Cu toate că legea enumeră și alte cazuri când poate exista un accident, pentru studiul nostru importanță au doar situațiile sus-menționate.

Mai subliniem faptul că, potrivit regulilor *Tcrqt-vctgc*” *gxgpk*” *ogpwn*” *ng icv*” *fg*” *cxkc*” *kg*” *ekxkn*” , din categoria accidentelor se exclud următoarele situații: decesul la bordul aeronavelor, provenit dintr-o cauză naturală; rănirea gravă sau decesul oricărei persoane aflate la bord, ca urmare a unei tentative de sinucidere sau a neglijenței proprii; rănirile cauzate pasagerilor clandestini care se ascund în afara zonelor accesibile pasagerilor și echipajului.

În jurisprudența internațională nu există un consens sub acest aspect, așa că adeseori se fac trimiteri la interpretările date de instanțele de judecată din Statele Unite ale Americii, Franța, Australia etc. Curtea Supremă a SUA, în decizia de speță *Ckt*” *Htcpeg*” *xu*” *Ucmu*. motivează că răspunderea transportatorului aerian poate fi antrenată doar în cazul când vătămările pasagerului au survenit dintr-o faptă sau eveniment neașteptat sau neobișnuit care este în afara posibilităților pasagerului de a se opune.¹⁵ Aceeași explicație este oferită în speța *Lahey vs Singapore Airlines Ltd*, în care s-a stabilit că „accident” este acel eveniment, neobișnuit și imprevizibil, care s-a produs la bordul aeronavei, exterior posibilităților de acțiune ale pasagerului, și care reprezintă un risc caracteristic transportului aerian.¹⁶ Iar Curtea Supremă a Australiei adaugă că o vătămare care provine de la pasager în condiții de funcționare obișnuită a avionului nu poate fi calificată ca accident.

Luând în considerație principiul că instanța de judecată nu este în drept să refuze judecarea cauzei din motivul lipsei normei juridice, instanțele judecătorești emit adeseori decizii inedite. Ca exemplu aducem cazul când compania aeriană *American Airlines* a refuzat îmbarcarea a doi pasageri „de culoare”, motivând că biletele lor nu ar fi valabile. Pasagerii au intentat acțiune judiciară invocând faptul că refuzul transportatorului derivă din motive rasiale. Instanța de judecată a estimat că sub incidența sintagmei de „accident” cade orice prejudiciu, material sau moral, inclusiv discriminarea întemeiată pe rasă.¹⁷ Iar în decizia de speță *OeFqygm"xu"Eqpvkpgpvcn"Cktnkpgu"Nvf* instanța de judecată a hotărât că continuarea zborului fără a fi luate măsuri de aterizare imediată, în situația când pasagerul suferă un atac de cord, nu constituie „accident”.¹⁸ Aceeași situație avem în speța *Krys vs Lufthansa German Airlines*, când pasagerul a suferit simptome cardiace în timpul zborului, însă echipajul nu a dispus aterizarea și instanța de judecată a hotărât că nu este „accident”, dar a impus compania aeriană să achite despăgubirii atât pasagerului, cât și soției sale.¹⁹ Va constitui, în schimb, accident, refuzul asistentului de zbor de a accepta cererea unui pasager bolnav de astmie pulmonară de a-i oferi un loc mai îndepărtat în salonul aeronavei de locul aflării fumuarului.²⁰

Prin urmare, sub aspectul definirii noțiunii de „accident” afirmăm că legislația Republicii Moldova definește cu exactitate ce se înțelege prin accident aerian, împrejurările în care acesta poate surveni în perioada transportului aerian, precum și condițiile de investigare a accidentelor și incidentelor. Pe când în jurisprudența internațională, așa cum s-a reflectat, nu există un consens, și adeseori se fac trimiteri la interpretările date de instanțele de judecată ale altor state.

O problemă se dovedește a fi situația când urmează să se stabilească care este întinderea obligației de răspundere a transportatorului aerian. În legislația națională acest lucru este prevăzut în *Rtqitcown" Pc kqpcn" fg"Hceknkvctg" c"Vtcpurqtvwtknqt" Cgtkpgp*, în care îmbarcarea este rezumată la procesul de urcare a persoanelor la bord, iar *debarcarea* – la părăsirea aeronavei, după aterizarea acesteia.²¹ În același timp, convențiile de la Varșovia și Montreal nu oferă prea multe detalii, indicând doar: „e-pf" ceekfgpwwn" eg" c" ecw/cv" fcwpc" u/c" rtqfwu" nc" dqtfw" cgtqpcxgk" ucw" ,p" ewtuwn" qtke tggk" qrgtc kwpk" fg" , odctectg" k" fg" fgdctectg”.

În legătură cu acest fapt, opiniile care se întâlnesc în doctrină și în jurisprudență sunt diferite. Conform explicațiilor date în *Eqogpvc tkwn" Eqfwnwk" ekxkn" cn" Tgrwdhkekk" Oqnfqxc*, etapa de îmbarcare include perioada de timp din momentul anunțării oficiale a îmbarcării și

până la începutul călătoriei, iar etapa de debarcare include perioada de timp cuprinsă între momentul sosirii unității de transport la punctul de destinație și părăsirea de către pasager a teritoriului acestei stații.²² Profesorul

0 0" asimilează îmbarcarea cu momentul sosirii pasagerului pe peron sau în sala de așteptare, după ce a fost informat prin mijloace electronice despre începerea îmbarcării.²³ De altă părere este 0 0" , care susține că transportul aerian de pasageri începe din moment ce pasagerul a fost supus controlului care precedă îmbarcarea în aeronavă și continuă până la momentul când pasagerul, sub supravegherea agenților transportatorului, părăsește aerodromul.²⁴ Aceași idee este preluată de 0 0" în autoreferatul tezei sale de doctorat, care apreciază îmbarcarea ca fiind timpul cuprins între momentul când pasagerul a pătruns în zona de îmbarcare a aerodromului și până când pasagerul avionului, aflat sub supravegherea agenților transportatorului, a părăsit aerodromul.²⁵ În același timp, nu este corectă opinia lui *Kiqt" VtqLoqx" rqvtkxkv" e tggc" ,ug" eqpukfgt " , odctectg" c" rgtuqpcgk" ,p" oklnqewn" fg" vtcpurqtv" oqogpwwn" e-pf" cegcuvc" gwug" ,p" rqukdknkvcvg" u "Łg" vtcpurqtvcv " ”.²⁶*

În ceea ce privește jurisprudența, Curtea comercială a Marii Britanii estimează că expresia „e-pf" ceekfgpwwn" eg" c" ecw/cv" fcwpc" u/c" rtqfwu" ,p" ewtuwn" qtke tggk" qrgtc kwpk" fg" , odctectg” urmează a fi interpretată e " ceekfgpwwn" u " ug" Ł" tggk/cv" ,pvt/wp" nqe" wpfg" xkevko c" vtgdwkc" ,p" oqf" pgeguct" u " ug" i ugcue " ,p" rtqeguwn" , odcte tkk0" Cu această ocazie, Curtea concretizează că „rtqeguwn" , odcte tkk" gwug" fkueqpvkpw" k" ewrtkpfg<" ,ptgikwvtctgc" nc" i jk gw." ,pfgnrnkptgc" hqtocnkvn knqt" fg" ugewtkvcvg" . vtgegtgc" eqpvtqwnmwk" rc crqctvgnqt" k" kvkpgtctwn" qdk pwkv" cn" wte tkk" . ectg" kpenwfg" ceeguwn" urtg" w " ,p" xgfgtgc" , odcte tkk" k" rqt kwpgc" wto vqctg" ectg" conduce spre bordul aeronavei. Curtea mai adaugă că *pw" ug" kpenwfg" ckek" rgtkqcfng" kpvgtogfktgc" fg" c vgrvc-re.²⁷ Pe când în SUA jurisprudența oferă o interpretare pe care o apreciem a fi destul de relativă, deoarece la motivarea deciziilor instanțele de judecată americane frecvent fac trimitere la cazul *OeEctvj{ "xu" Pqtvj yguw" Airlines Inc*, în care s-a decis că pentru a putea fi despăgubit de către transportator, pasagerul trebuie să se găsească într-o zonă nu excesiv de îndepărtată de locul destinat pentru a accede efectiv la aeronava în cauză. În speța dată, fiind reținut de agentul de înregistrare, pasagerul a considerat că nu va reuși la îmbarcare și, grăbindu-se, a alunecat pe escalator suferind leziuni corporale. Instanța de judecată nu a dat câștig de cauză pasagerului, motivând că */qpc" turgewkx "pw" ug" c" t" c" uwd" eqpvtqwn" vtcpurqtvcvqtwnwk" . rcuc" igtwn" pw" c" hquv" tg" kpww" ,p" oqf" kpvpgp kqpcv" k" pw" c" hquv" eqpuvt-pu" fg" pkogpk" u " "**

rtgk"guecncvqtwn"ogecpke"cx~pf" k"cnvg"cnvgtpcvkxg"fg" deplasare.²⁸ Într-o altă decizie de speță, în cazul unui pasager care a debarcat la New-York și s-a vătămat lunecând în culoarul care conduce spre postul vamal, Curtea a etimat că ng/kwplng"eqtrqteng"cw"hwq"fqd~pfkvg"rg"ugi o gpvwn"wpkg"rqt kwpk"gupg keng" c"qrgtc kwplk"fg" debarcare.²⁹

Expunându-ne opinia, considerăm ca fiind prea generală prevederea din *Rtqi t c o wn" Pc kqpcn"fg" Hceknk-tare a Transporturilor Aeriene*, în care îmbarcarea este rezumată la procesul de urcare a persoanelor la bord, și nereușită prevederea prin care debarcarea este rezumată la părăsirea aeronavei după aterizare. Doctrina și jurisprudența în mare parte susține că îmbarcarea este un proces care începe cu momentul efectuării formalităților de înregistrare la ghișeu, continuă cu controlul de securitate, timpul de așteptare, transportarea cu autobuzul până la scara avionului, urcarea și apoi deplasarea în salonul aeronavei până la locul rezervat în bilet. Pe când debarcarea, suntem de părere că termină odată cu părăsirea ultimului ghișeu de control din incinta aerodromului, și nu la părăsirea aeronavei după aterizarea acesteia, cum este stabilit în *Rtqi t c o wn" Pc kqpcn"fg" Hceknkvtg" c" Vtcurqtvwtknqt" Cgtkpgg*.⁰ Anume pe acest segment, în caz de accident, se va întinde răspunderea civilă a companiei aeriene, iar în incinta aerodromului responsabile sunt deja autoritățile aeroportuare.

Conducându-ne de art.1420 C.civ., care prevede răspunderea delictuală ce decurge din vătămarea integrității corporale, altă vătămare a sănătății sau prin deces, plata despăgubirilor pentru prejudiciul cauzat prin vătămare se efectuează în rate lunare. Însă, dacă există motive întemeiate, instanța de judecată poate stabili achitarea despăgubirilor în formă de plată unică, dar numai pentru o perioadă de cel mult 3 ani. În doctrină se menționează că asemenea motive pot fi: plecarea creditorului peste hotare o perioadă îndelungată, starea materială grea a persoanei vătămate, obținerea unor venituri neconstante de către debitor etc.³⁰ În același timp, dna profesor *Eugenia Cojocari* reușit adaugă că în situația în care victima se însănătoșește deplin, pentru determinarea reparației se vor lua în calcul toate cheltuielile făcute pentru însănătoșire, precum și cîștigurile de care persoana a fost lipsită în acest interval de timp.³¹ Iar în cazul când victima este un minor, stabilirea despăgubirilor se va face ținându-se cont de situația lui concretă: îngrijirile pe care trebuie să le primească, efortul suplimentar fizic și psihic pe care victima va fi necesar să-l depună în realizarea activităților sale de copil și elev.³²

Francezii *Alexandre Job* și *E²ftke"Oqtkgv* susțin că în cazul litigiilor care implică compensarea fi-

nanciară pentru vătămarea corporală, pentru a putea antrena răspunderea transportatorului, reclamantul trebuie să dispună de probe, în special medicale, care să dovedească legătura de cauzalitate cu operațiunea de zbor. Ca temei juridic este adusă hotărârea Curții de Casație a Franței, prin care s-a stabilit că inflamația pulmonară survenită unui pasager câteva zile după debarcare nu angajează răspunderea transportatorului, atâta timp cât nu se dovedește legătura care există între faptele transportatorului și agravarea sănătății pasagerului.³³

Analizând practica judiciară națională, am estimat că dosare cu referire la răspunderea pentru vătămarea sănătății sau decesul pasagerilor în transportul aerian aproape că nu există, în afară de câteva litigii care se referă la accidente de muncă și boli profesionale. Am mai constatat că în cererea de chemare în judecată pasagerii obișnuiesc adeseori să invoce că urmare a anulării zborului au avut mari suferințe morale și, ajungând acasă, s-au îmbolnăvit. Însă, instanța de judecată nu poate stabili legătura de cauzalitate, deoarece reclamanții de fiecare dată nu prezintă probe suficiente în acest sens. În asemenea cazuri, instanțele judecătorești acordă despăgubiri morale în quantum majorat în favoarea pasagerului pentru a acoperi, în așa mod, și cheltuielile legate de suferințele sale fizice. Astfel, într-o decizie de speță *Eqng i kwn"ekxkn" k"fg"eqpvgepku"cf o kpkwt cvkx" al CSJ TO* a refuzat pretențiile de despăgubire pentru „durerile de inimă” ale reclamantului care, fiind la Roma, a aflat că avionul companiei *Ckt" Oqnfqxc* se amână pentru a doua zi. În schimb, instanța a dispus pe seama pârâtului restituirea cheltuielilor de transport, hotel și daunelor morale.³⁴

Prin urmare, am estimat că legislația moldovenească nu leagă repararea prejudiciului de faptul producerii unui accident, așa cum stabilește *Conxgp kc"fg"nc"Oqpvgtcn*. Cu toate acestea, termenul de accident este definit în legislație, și dacă în perioada transportului pasagerul va suferi o vătămare corporală, el va trebui să dovedească existența daunei și faptul că ea avut loc pe segmentul îmbarcare-debarcare. Pe de altă parte, căraușul este ținut să repare prejudiciul și în cazul în care acesta se datorează stării sale de sănătate, a prepușilor săi sau a stării ori funcționării vehiculului (art.988 alin.(1) C.civ.), la care profesorul *Gh.Chibac* reușit comentează: „fgqctgeg" e t w wn" guvg"qdnkicv"u "cukiwtg"hwpe kqpcgtc" k"uwctgc"pqt-ocn "c"wpkv kk"fg"vtcurqtv"³⁵, iar *I j0Fkpw* adaugă că „t urwpfgtgc"qrgtcvqtwnwk"cgtkcp"guvg"cpvtgpcv " pentru orice prejudiciu care a produs decesul sau x v octgc"u p v kk"³⁶.

Făcând o analiză în plan comparativ, stabilim că Codul civil prevede trei situații când cărașul este exonerat de răspundere, și anume, când prejudiciul este rezultatul: a) unei forțe majore (art.606); b) stării de sănătate a pasagerului; c) faptei pasagerului. Cu referire la cazul când moartea sau vătămarea sănătății pasagerului au fost provocate de un eveniment de forță majoră și care a survenit în timpul transportului aerian, din conținutul art.1410 C.civ. reiese că răspunzător va fi cărașul aerian. Este unica excepție stabilită de legiuitor. În schimb, altele sunt regulile stabilite de Convenția de la Montreal: în scopul exonerării de răspundere a transportatorului, legiuitorul pune accent pe neglijență sau orice altă acțiune sau omisiune greșită a persoanei care reclamă despăgubirea (art.20), dar Convenția nu abordează cazul de forță majoră și nu elucidează cum trebuie soluționate asemenea categorii de litigii.

Reieșind din prevederile Codului civil, estimăm că dacă prejudiciul survine într-un zbor intern, din cauza stării de sănătate sau a faptei pasagerului, transportatorul aerian va fi eliberat de răspundere. Pe când în aceeași situație dintr-un zbor internațional, transportatorul va fi răspunzător față de pasager numai dacă nu dovedește că a fost prezentă intenția însăși a pasagerului.

Astfel că, în privința răspunderii transportatorului aerian pentru moartea sau vătămarea sănătății pasagerului, legislația civilă a Republicii Moldova este mai blândă. Se simte lipsa Codului aerian, care ar ajusta reglementările răspunderii civile la exigențele transportului aerian. Aplicarea regulilor răspunderii cărașului (art.988) și a răspunderii pentru prejudiciul cauzat de un izvor de pericol sporit (art.1410) din Codul civil este în detrimentul pasagerilor transportului aerian, deoarece riscurile aeriene sunt sporite în raport cu alte transporturi.

Cu referire la cazurile de forță majoră, legislația civilă a Republicii Moldova este mai aspră față de cărașul aerian. El va fi răspunzător indiferent de culpa sa, ori de câte ori pasagerul s-a ales cu vătămări ale sănătății sau cu deces. Pe când prevederile Convenției de la Montreal stabilesc că dacă dauna apare ca urmare a unui caz de forță majoră, cărașul va putea fi exonerat de răspundere și numai într-un singur caz: dacă el dovedește că, alături de evenimentul de forță majoră, la producerea daunei a existat intenția sau fapta pasagerului.

T urw p f g t g c " p " e c | " f g " f g e g u " c n " r c u c i g t k n q t 0
În cazul în care prin fapta ilicită s-a cauzat moartea persoanei, se pune problema reparării prejudiciilor patrimoniale suferite de persoanele apropiate defunctului³⁷, iar în literatura de specialitate aceste categorii de prejudicii sunt numite *prejudicii indirecte*³⁸ În același

timp, dacă identificarea victimei directe se face ușor, situația nu este aceeași când este vorba de cercul victimelor indirecte, deoarece de fiecare dată trebuie de estimat: a) care sunt victimele indirecte b) mărimea prejudiciului suportat de aceste victime.

Răspunderea civilă a transportatorului aerian în caz de deces al pasagerului de fiecare dată va fi angajată în temeiul prevederilor generale ale *Codului civil* și ale *Tg i w n c o g p v w n w k " f g " c r t g e k g t g " o g f k e q / n g i c n " c " i t c x k - v k k " x v o t k k " e q t r q t c n g 0* Norma de la art.1419 C.civ. determină în mod limitativ cercul victimelor indirecte ce au dreptul la despăgubire, și anume: a) persoanele inapte de muncă, care erau întreținute de defunct sau care, la data decesului acestuia, aveau dreptul la întreținere; b) copilul persoanei născut după decesul ei; c) unul dintre părinți, soțul sau un alt membru al familiei defunctului, indiferent dacă este apt pentru muncă sau nu, care nu lucrează și îngrijește de copiii, frații și surorile care erau întreținuți de defunct și care nu au împlinit vârsta de 14 ani sau care, deși au împlinit o astfel de vârstă, au nevoie de îngrijire din cauza sănătății, conform avizului organelor medicale abilitate; c) persoanele care erau întreținute de defunct și care au devenit inapte pentru muncă pe parcursul a 5 ani de la decesul lui. Dreptul la despăgubire se recunoaște și: a) minorilor, până la împlinirea vârstei de 18 ani; b) elevilor și studenților care au împlinit 18 ani, până la finalizarea studiilor (cu excepția studiilor efectuate la fără frecvență) în instituții de învățământ, dar cel mult până la împlinirea vârstei de 23 de ani; c) femeilor care au împlinit vârsta de 55 de ani și bărbaților care au împlinit vârsta de 60 de ani – pe viață; d) invalizilor, pe durata invalidității; e) unuia dintre părinți, soțului sau unui alt membru al familiei defunctului ce îngrijește de copiii, frații și surorile care erau întreținuți de defunct, până la împlinirea vârstei de 14 ani sau până la îmbunătățirea stării de sănătate, confirmată prin aviz de organele medicale abilitate.

În așa mod, dacă pasagerul decedează înainte de a obține repararea prejudiciului care i s-a cauzat, dreptul la acțiune a defunctului trece către moștenitorii menționați. Considerăm că acest fapt nu trebuie să ridice mari probleme, deoarece moștenitorii nu cer repararea prejudiciului cauzat celui ce a lăsat moștenirea, ci a prejudiciilor lor personale, avute în legătură cu pierderea întreținătorului care le oferea surse materiale de existență.

O problemă actuală este dacă moștenitorii victimei accidentului aerian au dreptul la despăgubiri pentru daunele morale avute în legătură cu decesul. Sub acest aspect, *C0Dnq gpeq* susține că transmiterea prin moștenire a dreptului la acțiune ce are ca obiect repararea

prejudiciilor morale, cu caracter strict personal, pare contestabilă.³⁹ Iar *I.Albu* consideră că moștenitorii nu vor putea exercita dreptul la repararea prejudiciului moral suferit de victima directă.⁴⁰ Dna profesor *Eugenia Cojocari* este de părere că se recuperează atât prejudiciile materiale, cât și cele morale persoanelor care au suferit nemijlocit, precum și celor aflați la întreținere.⁴¹ În autoreferatul tezei de doctorat accentuează că prejudiciul moral urmează a fi compensat doar dacă acesta este rezultatul decesului sau al altor vătămări corporale avute de pasager⁴², iar într-o decizie de speță, unde soția și-a pierdut soțul, jurisprudența franceză s-a pronunțat că „*pw"gzkuw "rtqdg" ectg"fqxgfgue" fghwpevwn"ct"l"uwrtvcv"lwhgktp g"l/keg" k"oqteng"pckpvq"fg"fgegu"*”.⁴³ O explicație este dată și de jurisprudența Elveției, care respinge o asemenea indemnizație, motivând că dauna morală este exclusă, deoarece răspunderea transportatorului aerian reiese din contractul încheiat între pasager și transportator.⁴⁴

În ce ne privește, ne alăturăm opiniei lui *I.Albu* și afirmăm că moștenitorii celui decedat într-un accident aerian nu sunt în drept să primească despăgubiri pentru dauna morală avută de defunct până la deces; în schimb, moștenitorilor li se cuvine compensarea suferințelor lor morale în legătură cu decesul. Aducem ca exemplu că în Federația Rusă, în legătură cu accidentul care a avut loc în anul 2006 în regiunea Donețk, instanța a dispus despăgubirea surorilor și fiicei celui decedat, pentru suferințele morale avute în legătură cu moartea celui apropiat. Pe aceeași cauză, într-un alt proces, instanța a hotărât achitarea sumei de 70 000 de ruble în calitate de prejudiciu moral reclamantului în legătură cu decesul surorii sale.⁴⁵ În mod similar se procedează și în jurisprudența Angliei, Franței, Japoniei ș.a., unde s-a decis că compensarea prejudiciului moral suferit de apropiații defunctului ar fi posibilă în temeiul dreptului comun.⁴⁶ La fel a procedat și *Ewtvgc"Uwrtgo "fg"lwuwk kg" c"Tgrwdhkekk"Oqnfqxc.* care într-o decizie de speță a dispus achitarea în favoarea soției ce și-a pierdut soțul în accident, pe lângă prejudiciile materiale, și a celor morale – în mărime de 10 000 de lei.⁴⁷

Făcând trimitere la Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „*Cu privire nc"rtcevekc"crnke tkk"fg"e vtg"kpucp gng"lwfge vqtg vk" c"ngikunc kgk"ocvgtkeng"fgurtg"pecuctgc"rtglwfkewnwkw" ecw/cv"rtkp"x v octg" c"kpvgi tkv kk"eqtrqteng"ucw" cnv "x v octg" c"u p v kk"qtk"rtkp"fgegu"*”, nr.6 din 04.07.2005, dreptul la recuperarea daunei îl au și persoanele care nu se aflau în relație de rudenie cu defunctul, numai dacă se dovedește că ele erau întreținute de către defunct și erau cu adevărat inapte de muncă⁴⁸. Dacă însă persoanele erau apte de muncă și se aflau la

întreținerea celui decedat, ele nu au dreptul la repararea prejudiciului cauzat prin pierderea întreținătorului.⁴⁹ În același timp, legea nu cere ca întreținerea să fie integrală. Ajutorul primit de la persoana decedată trebuie să fi avut caracter regulat.⁵⁰

Problema care apare în acest context se referă la suma despăgubirii. La art.1419 alin.(3) C.civ. legiuitorul prevede că determinarea quantumului despăgubirilor pentru prejudiciul cauzat prin decesul persoanei se efectuează conform legii. Însă, spre regret, în legislația Republicii Moldova nu există acte normative prin care ar fi stabilite careva limite orientative ale despăgubirilor pentru decese, inclusiv celor din timpul transportului aerian. Chestiunea dată a fost remarcată și de *N.Clima* și *CDnq gpeq* în *Ocpwcnwn"lwfge vqtwmwk"hc"gzcoqpcctgc" pricinilor civile*, iar cu referire la plata sumelor de asigurare *S.Novac* susține că, în caz de vătămare corporală sau deces, asigurătorul suportă paguba fără limită de sumă.⁵¹ Profesorii ruși „*o"o" . "o"o" . "o"o" . "o"o" "și"o"o" .* efectu-

ând în acest scop multiple studii și analize cu conținut economic și juridic în Federația Rusă și având ca model Anglia, Franța, SUA și Canada, propun introducerea în legislație a sintagmei „*equvwn" xkg kk"*” persoanei la nivelul sumei de 300 mii de dolari SUA. Potrivit autorilor, suma urmează a fi consfințită legal ca valoare unică de reper pentru companiile aeriene și cele de asigurări, iar pasagerii să fie despăgubiți ținându-se cont de această sumă.⁵² Profesorul emerit al Federației Ruse „*o"o"*” mai adaugă că judecătorii ar trebui să aplice metoda științifică și unică de determinare a „costului vieții”, pe motiv că în prezent fiecare judecător acționează în mod diferit, după dispoziția și intima lui convingere.⁵³

Din fericire, în țara noastră accidente aeriene care au implicat decesul sau vătămarea sănătății pasagerilor până în prezent au fost puține. Cu toate acestea, despăgubirile se plătesc de către companiile de asigurări și numai la nivelul sumei la care s-a asigurat transportatorul, iar ulterior compania de asigurări se poate întoarce cu acțiune de regres către transportator. Până în anul 2009, în transportul aerian al Republicii Moldova mărimea sumei asigurate depindea de direcțiile de zbor ale aeronavei. Cele cu zborurile orientate spre statele membre ale Convenției de la Varșovia (Federația Rusă, Ucraina, Bielorusia, Kazahstan, Turkmenistan etc.) erau asigurate la sume mai mici, iar în statele Convenției de la Montreal (toate statele membre ale Uniunii Europene, Elveția, Suedia, Cipru etc.) trebuia să se corespundă unor exigențe majore. De la aderarea țării la Convenția de la Montreal, transportatorii aerieni naționali plătesc sume de asigurare identice, indiferent de direcția de zbor.

În teorie și jurisprudență este abordată și problema cheltuielilor de înmormântare a pasagerilor. De obicei, membrii familiilor solicită de la companiile de asigurări și de la companiile aeriene sume considerabile pentru serviciile funerare, înălțarea monumentelor și a altor accesorii de acest fel, motivând că acestea se includ în sintagma „cheltuielile de înmormântare”.⁵⁴ Sub acest aspect, apreciem reglementarea care există în Codul civil al Republicii Moldova. Conform art.1419 alin.(4), persoanele obligate să repare prejudiciul cauzat prin deces vor fi ținute să compenseze și *ejgnwkwgnkng"fg",poqto-pvctg"pgeugctg*, ținând cont de *statutul social al defunctului* și de *obiceiurile locale* ale persoanei care le-a suportat, pe când în Codul civil din 1964 restituirea cheltuielilor de înmormântare îi era dedicat un articol special, intitulat „*Compensarea ejgnwkwgnkng"fg",poqto-pvctg*”.

Cpftgk"Dnq gpeq susține în *Comentariul Codului ekxkn"cn"Tgrwdnkek"Oqnfqxc* că persoana care a suportat efectiv cheltuielile de înmormântare necesare are dreptul la repararea lor de la persoana responsabilă, dacă aceste cheltuieli nu au fost acoperite prin sumele primite pe calea asigurărilor sociale de stat.⁵⁵ Ideea a fost preluată ulterior de *Nicolae Clima* în *Ocpwcnwn"lw-fge vqtwnwk"nc"gzc okpctg"rtekpknqt"ekxkng*⁵⁶ Pe când dna profesor *Eugenia Cojocari* afirmă că „întâi de toate se vor lua în calcul toate cheltuielile ocazionate de îngrijirea victimei înainte de deces și cheltuielile de înmormântare”.⁵⁷ Expunându-ne opinia, considerăm că în poziția lui *Andrei Bloșenco* și *Nicolae Clima* nu este respectată prevederea Codului civil cu referire la *statutul social al defunctului*; or, în ipoteza în care victimă a accidentului aerian a fost o persoană cu renume, sumele primite pe calea asigurărilor sociale de stat nu vor acoperi nicidecum cheltuielile de fapt ale serviciilor funerare. Opiniile expuse de cei doi autori descind din legislația și doctrina sovietică, când cumularea pretențiilor din acțiunea privind restituirea cheltuielilor de înmormântare cu cele privind repararea daunelor în legătură cu decesul întreținătorului nu era admisă.⁵⁸

În continuare aducem ca exemplu cazul unui accident în care a decedat soțul R., iar soția a înaintat acțiune civilă privind restituirea cheltuielilor legate de înmormântare, toate confirmate prin probe anexate la dosar, precum și a prejudiciilor morale suferite de ea. Prin decizie irevocabilă, Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a menținut hotărârea instanței de fond, prin care în mod prioritar de la pârât s-a încasat prejudiciul material în sumă de 25 707 lei pentru îngrijirea defunctului și înmormântarea lui, apoi și a celui moral în mărime de 10 000 de lei.⁵⁹ În așa mod, consi-

derăm că cea mai reușită opinie cu referire la ordinea reparării daunelor materiale avute în legătură cu decesul în accidente de transport, inclusiv cele aeriene, este cea expusă de dna profesor *Eugenia Cojocari*, părere pe care o susținem pe deplin și la care ne alăturăm.

Hqt o wncctg"tgxgpfke tknqt Codul civil nu stabilește obligativitatea înaintării unei reclamații către transportator în cazul daunelor aduse vieții și sănătății pasagerului. Cu toate că la art.1020 alin.(1) este instituită regula generală că „*p"ec/wn"pgtgurgev tkk"qdnkic-kkngt"eqpvtcevwcng."r t kng"uwpv"qdnkicv"u "pckpv/g"p"rtgcncdln"q"tgenc o c kg*”, în text se face referință numai la pierderea, deteriorarea și încălcarea termenului de livrare a încărcăturii. Aceeași formulare o găsim și în Codul civil din 1964. În schimb, Codul aerian din 1983 elibera în mod expres pasagerul de obligația înaintării reclamației: „*r-p "nc"kpvgpvtgc",orqvtkxc"e t w wnwk" c"wpkg"ce kwpk."ectg"fgewig"fkp"vtcpurqvtctg"rcucigtwnwk."dciclwnwk."pe te vwtkk"ucw"rq vkg."hc "fg"gn"ug" hqt o wncg/ "p"oqf"qdnkicv"rtgvgp kk."ew"gzegr kc"tg-xgpfke tknqt."eg"fgewti"fkp"rtekpknng",pegv tkk"fkp"xc "ucw"x v o tkk"u p v kk"rcucigtwnwk*” (art.107).

În ce ne privește, luând în considerație faptul că atât Convenția de la Montreal, cât și cea de la Varșovia nu prevăd o cale prealabilă obligatorie de înaintare a pretențiilor, precum și viziunea expusă în *Comentariul Codului civil*, că „*cv-v"nc"vtcpurqvtwn"fg"o thwtk."e-v" k"egn"fg"rcucigtgk."*000+"rgtuqpc"l/ke "gwg"qdnkicv"u "pckpv/g"q"rtgvgp kg"e t w wnwk*”⁶⁰, concluzionăm că în caz de accident pasagerul mai întâi trebuie să informeze despre aceasta transportatorul, și numai în caz de dezacord se poate adresa în instanța de judecată. Însă, practica dovedește că cerințele se înaintează în același timp transportatorului și companiei de asigurări, și cauzele sunt soluționate, de obicei, pe cale amiabilă.

Acțiunea în reparare a prejudiciului se prescrie în termen de 3 ani începând cu momentul în care persoana vătămată a cunoscut sau trebuia să cunoască existența prejudiciului și persoana obligată să îl repare. Dacă părțile de comun acord negociază cuantumul despăgubirii și modalitatea de plată a acesteia, cursul prescripției se suspendă până când una din părți nu va renunța la negociere. Atunci când există prejudicii succesive, trebuie să deosebim între daunele certe și daunele viitoare eventuale. Pentru daunele certe se naște un singur drept la acțiune, a cărui prescripție curge de la data când persoana vătămată a cunoscut sau trebuia să cunoască prejudiciul și persoana responsabilă. În ce privește daunele viitoare și eventuale, potrivit *Comentariului Codului civil*, dreptul la acțiune se prescrie începând cu data când persoana vătămată a cunoscut efectiv sau trebuia să cunoască producerea daunei.⁶¹

O tkogc" k" oqfwn" fg" rncv " c" fgur iw dktknqt!

În teoria și jurisprudența internațională, dar și în cea națională a multor state, se duc discuții asupra mărimii despăgubirii pe care transportatorul este obligat să o achite pasagerului sau moștenitorilor acestuia în caz de vătămare a sănătății sau de deces în urma accidentelor aeriene. Legislația moldovenească nu stabilește cum poate fi determinată această sumă, iar practică judiciară în domeniu aproape că nu există. Unicul caz de acest fel a avut loc în anul 2008, în preajma Aeroportului Internațional Chișinău, însă până în prezent rudele victimelor așa și nu au fost despăgubite de compania de asigurări pe motiv că nu au fost elucidate pe deplin cauzele accidentului.

Așadar, dacă accidentul se petrece cu un avion ce efectuează o cursă internațională, litigiul va fi soluționat după *Eqpxgp kc"fg"nc"Oqpvgtcn*, iar dacă avionul realizează un zbor intern, spre exemplu un zbor taxi pe unul din traseele Chișinău – Bălți – Mărculești – Cahul – Tiraspol, în caz de litigiu se va aplica în mod exclusiv legislația națională.

Potrivit *Eqpxgp kgk"fg"nc"Oqpvgtcn*, răspunderea transportatorului aerian este axată pe un sistem alcătuit din două niveluri: 1) pentru daunele care nu depășesc 100 000 DST (140 000 de dolari SUA) de pasager, răspunderea transportatorului este una obiectivă, adică transportatorul răspunde indiferent de faptul dacă a fost sau nu vinovat de producerea accidentului; 2) cu referire la daunele care depășesc această sumă pentru fiecare pasager, conform art.21 alin.(2) al Convenției, transportatorul nu va fi răspunzător dacă dovedește că: a) respectiva daună nu s-a datorat neglijenței sau altei acțiuni greșite ori omisiuni a transportatorului sau a prepușilor ori mandatarilor acestuia; b) respectiva daună a survenit numai din cauza neglijenței sau altei acțiuni greșite ori omisiuni a unei terțe părți. Însă, în ambele situații, fie că mărimea daunei este pînă la 100 000 DST sau depășește această sumă, dacă transportatorul dovedește că dauna a fost provocată sau favorizată de acțiunile ori omisiunile persoanei care reclamă despăgubirea, transportatorul va fi exonerat în întregime sau în parte de răspundere față de reclamant. Transportatorul va fi în același mod exonerat de răspundere dacă dovedește că pasagerul prin neglijență, acțiuni greșite sau omisiuni a provocat dauna ori a contribuit la provocarea ei.

Doctrina enumeră și alte temeieri când limita despăgubirii ar putea fi înlăturată, și anume: a) motivarea că despăgubirile majorate contravin ordinii publice; b) adoptarea actelor normative naționale prin care sumele sunt esențial diminuate; c) ajustarea despăgubirii la valoarea de piață a aurului; d) încasarea dobânzilor

din contul sumei în defavoarea victimei ș.a.⁶² În ce ne privește, apreciem negativ o asemenea practică, pe motiv că ea contravine cadrului juridic instituit de Convenția de la Montreal. Această experiență denotă mai mult imperfecțiunea în procesul aplicării legislației ce ține de repararea prejudiciului pentru daunele cauzate vieții și sănătății pasagerilor ca urmare a accidentelor aeriene.

Este remarcabil faptul că sarcina probațiunii în toate cazurile revine transportatorului. El urmează să aducă dovezi că vătămrile corporale sau decesul au avut loc nu din vina sa, ci a pasagerului sau a unei terțe persoane. În măsura în care dovada nu-i reușește, transportatorul va trebui să răspundă pentru întreaga valoare a prejudiciului suferit de pasager.

Apreciem însă faptul că majoritatea doctinarilor contemporani se pronunță în favoarea introducerii răspunderii civile absolute a transportatorului aerian pentru prejudiciile cauzate vieții și sănătății pasagerilor. Această opinie majoritară a fost abordată și susținută de profesorii *B.Kerguelen-Neyrolles*, *L.Garcia-Campillo*⁶³,
0 0 , 0 0 64." 0 0 65 etc.,

în diverse manuale, monografii, articole științifice și la conferințe internaționale la acest subiect. Pe când în doctrina clasică principiul răspunderii absolute a fost pe larg criticat. Cauza era că în Convenția de la Varșovia principiul de bază era cel al răspunderii limitate, iar răspunderea absolută constituia doar o excepție. Profesorul canadian *Ykmlkc o"Eqwngv* afirmă că este rezonabil de a suprima această regulă în favoarea fixării, în toate cazurile, a unui plafon al răspunderii civile a transportatorului aerian.⁶⁶ Alt argument în favoarea limitării despăgubirilor aduce profesorul francez *O0Ng o qkpg*. Dânsul afirmă că interesul în limitarea despăgubirilor este considerabil în transportul de persoane, pe motiv că, în caz de accidente cu decese, starea financiară a companiilor aeriene ar putea fi compromisă prin ajungerea lor la incapacitate de plată.⁶⁷ O părere pozitivă expune profesorul Universității din Montréal *O0Rqwtgngv*, care consideră că dovada absenței vinovăției transportatorului aerian devine extrem de dificil a fi adusă. Pe lângă lipsa vinovăției sale la producerea accidentului, transportatorul trebuie să dovedească că la originea accidentului au existat împrejurări independente de voința și posibilitățile sale de a le înlătura. Altfel spus, el va trebui să demonstreze lipsa vinovăției (*hcrvc"pgi cvkx*), aducând pentru aceasta ca dovadă un element sau o împrejurare exterioară (*hcrvc"rq/kvkx*).⁶⁸ Profesorul american *G0Owtrjf*, fiind împotriva instituirii răspunderii absolute în transportul aerian, aduce exemplul avocaților. Aceștia au interes în instituirea acestei răspunderi, deoarece onorariile lor sunt propor-

ționale cu suma despăgubirii alocată clienților. Potrivit autorului, prin aceasta se explică faptul că adeseori victimele accidentelor aeriene reclamă sume majorate, dar instanța dispune reducerea considerabilă a acestor sume.⁶⁹ Cercetând problema dată, exprimăm dezacordul față de opiniile clasice și le găsim oportune pe ale doctrinarilor contemporani la care ne raliem și optăm, în așa mod, pentru introducerea răspunderii civile absolute a transportatorului aerian pentru prejudiciile cauzate vieții și sănătății pasagerilor.

O propunere binevenită în perspectiva consolidării pe viitor a sistemului indemnizării pentru decese și vătămările sănătății, ca urmare a catastrofelor aeriene, o considerăm cea a indemnizării victimelor de către stat, prin intermediul unor fonduri de garanții din bugetul de stat, special rezervate în acest scop. După compensarea tuturor cheltuielilor, statul se poate adresa prin acțiune de regres către operatorul aerian.

Avantajul acestui procedeu rezidă în faptul că statul dispune tot timpul de mijloace financiare, suficiente pentru a indemniza imediat și la nivelul cuantumului cerut de convențiile internaționale victimele accidentelor aeriene. Altfel spus, rolul companiilor de asigurări va fi preluat de către stat care devine cel mai sigur asigurător. Cu atât mai mult că experiența celor două accidente, din apropierea Aeroportului Internațional Chișinău și din Irak, cu aeronavă și piloți moldoveni, dovedește faptul că elucidarea cauzelor catastrofei durează, timp în care asigurătorul tergiversează cu achitarea despăgubirilor, iar această situație este în mod evident în detrimentul victimelor și rudelor acestora.

Rncvc"cpvkekrvc "c"fgur iwdtknqt. Plata despăgubirilor pentru prejudiciul cauzat prin vătămarea sănătății ori prin deces se efectuează în rate lunare. În același timp, Codul civil admite ca compensarea cheltuielilor să fie stabilită de instanța de judecată cu anticipație, însă numai în baza avizului organului medical.⁷⁰ În lumina *Comentariului Codului civil*, despăgubirile se acordă sub formă de prestații periodice, deoarece întinderea totală a prejudiciului este imposibil de stabilit cu anticipație.⁷⁰

O prevedere reușită a Convenției de la Montreal se referă la plata în avans de către transportator a unei părți din suma despăgubirii, în cazul accidentelor însoțite de deces sau vătămare corporală. Scopul acestei reglementări este de a satisface necesitățile economice imediate ale victimei, cum ar fi cele de îngrijire medicală, operație chirurgicală, procurarea medicamentelor, aplicarea unor forme speciale de tratament, transport, servicii funerale etc. Totodată, în art.28 al Convenției este prevăzut că aceste plăți nu constituie o recunoaștere a răspunderii și pot fi compensate din orice sumă

achitată ulterior de către transportator cu titlu de daună. Menționăm că acțiunea de achitare anticipată a despăgubirii este pe larg apreciată în plan internațional: spre exemplu, în pct.2.10 al *Oguchwnwk"Eqpuknkwnwk" Hgfgtcn"cn" Gnxg kgg* privind aderarea acestei țări la Convenția de la Montreal se accentuează că, ținând cont de timpul relativ îndelungat în care se desfășoară ancheta asupra accidentului, achitarea despăgubirilor către pasageri se face, de regulă, cu întârzieri, care pot fi considerabile.⁷¹

În concluzie: până în prezent în Republica Moldova nu a fost adoptată o legislație specială ce ar reglementa răspunderea civilă pentru vătămarea sănătății sau decesul în traficul aerian intern. Cu toate că la 5 decembrie 2008 s-a făcut un pas important prin aderarea Republicii Moldova la *Eqpxgp kc"fg"hc"Oqpvgtcn"fkp"3; ; ;"rgpvtw"wpkLectgc"wpqt"tgiwnk"tghgtkvqctg"hc"vtcpurqtvw"cgtkcp"kpvgtpc kqpcn"*⁷², regulile date se aplică doar transportului aerian internațional. O soluție legislativă interesantă a fost găsită în România: prin *Ngigc"rtkxkpf"t urwpfgtgc"vtcpurqtvcvqtknqt"cgtkgpk" k"c"qrgtcvqtknqt"cgtpcxgnqt"ekxkng"ectg"ghgevwcg| "qrgtc kwpk"cgtkgpg"ekxkng",p"urc-kwn"cgtkcp"pc kqpcn*, legiuitorul român a stabilit că prevederile Convenției de la Montreal din 1999 referitoare la transportul aerian internațional să se aplice și pentru zborurile de pe rutele interne. Considerăm că modelul dat ar putea fi preluat și de legiuitorul nostru.

În același timp, suntem de părere că puțin a fost abordată problema răspunderii civile în reglementările ASAC privind *kpxgvvki ctgc"ceekfgpvngqt" k"lpekfjgpg-lor*. Regulile date cuprind preponderent norme de drept public ce se referă la: gradul de implicare a statului și a transportatorului în procesul investigării cauzelor accidentelor și incidentelor, crearea comisiilor și subcomisiilor specializate, înlăturarea factorilor de risc, localizarea pericolului, furnizarea informațiilor etc., dar puțin este reflectată noțiunea de accident aerian, perioada de răspundere civilă a transportatorului care trebuie să fie delimitată de acțiunile de îmbarcare și, respectiv, debarcare a pasagerului, răspunderea civilă pentru vătămarea corporală și a sănătății sau decesul terților aflați la pământ ca urmare a căderilor unor obiecte din avion ș.a.

În perspectiva armonizării legislației Republicii Moldova la cea a Uniunii Europene, concluziile și propunerile ar putea servi drept suport științific organului legislativ în ce privește adoptarea unui Cod aerian. Ne exprimăm speranța că studiile consacrate răspunderii civile a transportatorului aerian vor fi încununuate cu apariția unei noi ramuri de drept în Republica Moldova – **Dreptul aerian**, care în România, Federația Rusă și Ucraina demult își are delimitată obiectul și metoda de studiu,

**ECTCEVGTWN""RGTKOCV""CN""VGQTKGK""UGRCTC KGK""
RWVGTKNQT""P""UVCV""FKP""RGTURGEVKXC""CEVKXKV KK""
RCTVKFGNQT""RQNKVKEG**

Dan MOLDOVEANU,
doctorand (ULIM)

Recenzent: **Victor POPA,**
*fqevqt"jcdknkvcv",p"ftgrv."rtqhgugt"wpkxgtukvct"*WNKO+*

SUMMARY

The aging of the theory of separation of powers is explained by the fact that it was developed during a period when there was still no political parties and when the main power problems were the institutional ones. The appearance of political parties and their particular role in setting the legal and political institutions have led to today's issue of separation or balance of powers should not be realized between parliament and government, but between a majority consisting of a party or a coalition of parties winning the elections, that have at the same time the parliament and the government, and a strong opposition, waiting for the next election in order „to take back”.

La baza construcției constituționale democratice a fost așezat, încă din secolul al XVIII-lea, principiul separației puterilor în stat. În baza acestuia, exercitarea puterii este împărțită între mai multe instituții, în așa fel încât „puterea să fie înfrânată de putere”.¹ Această segregare a făcut ca o instituție – Parlamentul – să dețină ca obiect al activității adoptarea legilor, o alta – Guvernul – să fie însărcinată să le pună în aplicare, în timp ce o a treia – instanța judecătorească – să poată sancționa nerespectarea lor.

Dacă Parlamentul este piatra de boltă a construcției democratice, atunci Guvernul – instituția abilitată să pună în executare legile – poate fi înțeles ca un instrument de lucru, „mâna lungă” a acestuia. Prezența unei instituții precum Guvernul, organ colegial construit pe principiul răspunderii solidare și de dimensiuni mult mai reduse decât Parlamentul, pare firească din perspectiva asigurării unității și rapidității de acțiune în implementarea legilor. Poziția sa este clar precizată: în timp ce Parlamentul ales, direct sau indirect, de cetățenii cu drept de vot, se bucură de legitimitate deplină, Guvernul, investit de Parlament, rămâne un simplu executant. Cu acest model pare să fi început aventura modernă a democrației.²

Astăzi, datorită partidelor, principiul separației puterilor în stat este, în mare măsură, unul declarativ.³ Mai mult, constituțiile nu prevăd cu exactitate această separație a celor trei puteri, cel puțin în ceea ce privește delimitarea executivului de legislativ. O dovadă este felul în care, în orice sistem parlamentar sau semiprezidențial, guvernul este numit, putând însă

fi și dizolvat de Parlament, ceea ce vine să contrazică principiul separației rigide a puterilor. Pentru că acolo unde Parlamentul, adică majoritatea parlamentară formată dintr-un partid sau o coaliție de partide, formează Guvernul, acesta alege, de regulă, persoane în care are încredere și care fac parte din rândurile sale. Astfel, majoritatea miniștrilor sunt concomitent deputați în Parlament, membri ai Guvernului și membri de partid. În așa mod, nu poate fi vorba de o separație a executivului de legislativ la nivel de persoane.

În forma sa clasică sistemul parlamentar este conceput ca un sistem de echilibru între puterile executivă și legislativă, realizat în cadrul unei colaborări între ele. Or, în practica politică a diferitelor state acest echilibru este rupt de multe ori în favoarea puterii executive sau a celei legislative, în funcție de specificul momentului istoric și de impactul condițiilor politice, economice și sociale. Model clasic al sistemului parlamentar este considerată Marea Britanie. Dar nici aici „echilibrul prin colaborare”, despre care se afirmă că este caracteristic pentru acest sistem, nu a putut deveni o realitate a vieții politice, astfel încât, dacă la un moment dat, balanța s-a înclinat spre puterea legiuitoare, supremația ei treptat a suferit o mutație în favoarea Cabinetului.⁴ Într-un asemenea sistem prim-ministrul conduce nu numai Guvernul și întregul sistem al puterii executive, ci mai și controlează în întregime adoptarea hotărârilor de către Parlament (de Camera inferioară a Parlamentului), deoarece este liderul partidului majoritar. Caracterul colegial al activității Cabinetului este înlocuit cu dominația prim-ministrului. Se consideră că „puterea a

trecut de la Coroană la Parlament, apoi de la Parlament la Cabinet”, astfel încât acum în Marea Britanie se vorbește de o dictatură a Cabinetului. După unii, chiar această descriere ar fi depășită, căci transferul succesiv al puterii reale de la un organ la altul a fost urmat de o deplasare a ei de la Cabinet la primul-ministru.⁵

În felul acesta, în Marea Britanie, în virtutea faptului că prim-ministrul controlează partidul, Parlamentul și nomenclatura, principiul separației puterilor devine un mit.

Însă, după cum reiese din reflecțiile precedente, sistemele parlamentare nu întotdeauna funcționează în conformitate cu acest principiu. Astfel, în acele țări, ale căror condiții economice, politice și sociale au determinat polarizarea corpului electoral în jurul a două partide politice puternice, s-a ajuns la o situație în care preponderența în stat aparține, sub aspecte care pot fi mai mult sau mai puțin diferite, executivului. În schimb, fracționarea corpului electoral în jurul unor partide politice multiple, incapabile să asigure majoritatea parlamentară și, prin urmare, incapabile să formeze guverne omogene, duce, în mod inevitabil, la o instabilitate mai mult sau mai puțin pronunțată a executivului și, implicit, la creșterea influenței Parlamentului.⁶

Reinterpretarea teoriei separației puterilor mai are la bază considerația că legislativul, executivul și puterea judecătorească nu îndeplinesc doar competențele prevăzute de principiul separației puterilor. Competențele Parlamentului nu sunt în nici un caz doar de ordin legislativ, acesta încercând să exercite influență asupra deciziilor executivului. Pe de altă parte, nici atribuțiile Guvernului nu se limitează doar la executarea legilor emise de Parlament. În primul rând, Guvernul participă la elaborarea legilor, majoritatea proiectelor de legi astăzi fiind elaborate de birourile ministeriale și nu de cele ale Parlamentului. În plus, Parlamentul creează din ce în ce mai des doar legi-cadru, împuternicind executivul să se ocupe de detalii.

Astfel, executivul capătă mai multă pondere, determinând direcțiile directe ale politicii, întocmind proiectele de lege necesare realizării acestora, care sunt acceptate ulterior în Parlament de partidul sau coaliția majoritară. Bineînțeles, și majoritatea parlamentară, în dependență de caz, poate influența, la rândul ei, activitatea executivului. Aceste procese nu pot fi încadrate cu precizie în schema expusă de teoria clasică a separației puterilor.

Toate acestea au făcut ca teoria lui Montesquieu cu privire la separația celor trei puteri să fie considerată depășită și străină de realitate. Asemenea calificări sunt inevitabile, pentru că în statul modern separația strictă a

legislativului de executiv nu mai poate fi susținută, nici măcar atunci când aceste două puteri sunt prevăzute a fi cu totul independente una față de cealaltă. În Statele Unite, prăpastia care îl desparte pe șeful guvernului de Parlament este mult mai adâncă decât în sistemele parlamentare europene, Parlamentul păstrându-și cu mult mai multe din competențele sale de odinioară. Dar și în sistemul american s-au făcut remarcate tendințe asemănătoare cu cele descrise mai sus.

Perimarea teoriei separației puterilor se explică prin aceea că ea a fost elaborată într-o perioadă când încă nu existau partide politice și când principalele probleme ale puterii erau de ordin instituțional. Apariția partidelor politice și rolul lor deosebit în configurarea instituțiilor juridice și politice au făcut ca astăzi problema separării sau a echilibrului puterilor să nu se realizeze între Parlament și Guvern, ci între o majoritate formată dintr-un partid sau o coaliție de partide învingătoare în alegeri, care dispun, în același timp, de Parlament și de Guvern, și o opoziție puternică, care așteaptă următoarele alegeri pentru „a-și lua revanșa”.

Revenim la cazul celor două puteri, legislativă și executivă, a căror existență și funcționalitate este imposibil de imaginat, în special, în condițiile standardelor democratice actuale, în afara activității partidelor politice. În acest sens, se observă o tendință generală – cea de creștere a importanței puterii executive. Observație, de altfel, perfect valabilă pentru toate sistemele de partide, precum și pentru toate tipurile de sistem constituțional, cu condiția că atât în primul caz, cât și în cel de-al doilea să fie vorba despre reguli de joc democratice. În acest caz, trebuie să avem în vedere faptul că democrațiile occidentale de astăzi se caracterizează printr-o putere superioară, mai mult sau mai puțin evidentă, a guvernelor față de parlamente.

Un rol definitoriu în această mutație este jucat, desigur, de partidele politice. În particular, ne referim la partidele politice care dețin majoritatea în legislative și în baza cărora se formează și executivele.

În plan general, o dovadă certă a acestei creșteri a puterii guvernelor sunt subdiviziunile guvernamentale (secții, birouri, direcții) de proporții, care înlocuiesc și depășesc comisiile parlamentare, chiar și în SUA, unde Congresul beneficiază de cea mai bună susținere umană, altfel decât în multe alte parlamente occidentale.

Guvernul, cea mai puternică instituție din sistem, este protejat în mare măsură de intervențiile Parlamentului. Ipotetic, Parlamentul căruia nu i se permite să participe și să ia decizii în ceea ce privește politica externă sau planificarea politică și care este limitat la funcția de ratificator al deciziilor guvernamentale, nu mai dispune, într-un sistem parlamentar, nici măcar

de posibilitatea de a contesta aceste decizii, pentru că majoritățile parlamentare susțin Guvernul.

Astăzi, ideea care se află la baza tuturor teoriilor despre separația puterilor, precum că unui Parlament autonom i se opune un Guvern independent de acesta, nu este întru totul în pas cu realitatea politică actuală. Liniile de demarcație politică (după cum am argumentat și mai sus) nu se mai situează între Parlament și Guvern, ci între Guvern și majoritatea parlamentară, pe de o parte, și opoziție, pe de altă parte. În plus, electoratul este cel care alege, dar nu între Parlamentul și Guvernul dintr-un sistem politic anumit, ci, în mod firesc, între majoritatea parlamentară și Guvern, pe de o parte, și opoziție, pe de altă parte.

În Republica Moldova, ca și în majoritatea statelor democratice sau în curs de democratizare, teoria clasică a separației puterilor a suferit o modernizare, datorită rolului pe care îl joacă partidele politice, în sensul că nu poate fi vorba despre o separație strictă între ramurile executivă și legislativă. Ca și în majoritatea statelor citate, este vorba despre o separație și colaborare între partidul sau partidele de guvernământ (majoritare) și opoziție.

Din toate acestea rezultă că nu mai există o dogmă în care executivul, legislativul și justiția să fie separate riguros. Democrația modernă încearcă însă să evite orice formă de monopolizare a puterii, organizând într-un sistem complex acțiunile de cooperare și pozițiile adverse ale forțelor politice: electoratul și opinia publică, asociațiile și partidele, Parlamentul cu cele două Camere ale sale, executivul ca Guvern și administrație și justiția. Toate aceste structuri iau parte, într-o măsură mai mare sau mai mică, la procesul de

formare a deciziilor politice, la executarea acestora și la controlul lor. Factorii de separație, amalgamare și limitare a puterilor s-au înmulțit în mod considerabil de la Montesquieu încoace, lucru extrem de necesar, căci statul modern se caracterizează printr-o sporire a puterii și a sarcinilor ce îi revin. Procesul decizional și de formare a voinței politice nu mai are loc astăzi doar la nivel statal, neputând fi astfel descris doar cu ajutorul unor categorii care țin de autoritățile publice. Trebuie ținut cont de capacitatea partidelor, grupurilor de interese și a opiniei publice de a limita puterile publice. Interesele multiple susținute de diferitele structuri sociale fac ca partidele politice să formuleze oferte și propuneri în vederea soluționării problemelor de ordin politic. Astfel, puterea publică din statul democratic contemporan este limitată printr-un sistem complex de îngrădiri, prin greutăți și contra-greutăți, în care un loc important revine partidelor politice.

Note:

¹ Ch. Montesquieu. *"Fgurtg"urktkwn"ng i kaqt*) Vol.I. – București: Editura Științifică, 1964, p.195.

² Carpinski, D.A. Ilaș. *Etk/c"rqkve " k"eqpwte kc"kwkw qpnc "fgoqetvke //http://www.jsri.ro/old/html%20version/index/no_7/antoncarpinski-articol.htm*

³ I.Rusu. *Ftgrv"Eqpwkw qpnc" k"kwkw kk"rqkveg*. –București: Lumina LEX, 2004, p.125-151, 216.

⁴ D.Turpin, J.-P. Massia. *Ftqv"eqpwkwkqpgn*) – Press Universitaires de France, 1994, p.550-563.

⁵ A.Arseni. *Ftgrv"eqpwkw qpnc" k"kwkw kk"rqkveg*<"Note de curs. Vol.II. Ediția a II-a. – Chișinău: Print – Color, 1997, p.279.

⁶ M.Cușmir. *Ukwog"eqpwkw qpnc" gwtqrgpg*) – Chișinău: Adriga-Vis, 2008, p.55.

EQPUKNKWN"NQECN"δ"CWVQTKVCVG"CF OKPKUVT CVKX " TGRTG \ GPVCVKX

Marian ROTARU,
f qevqt c p f " * W N K O +

Recenzent: **Victor POPA,**
f qevqt " j c d k n k v c v " , p " f t g r v . " r t q h g u q t " w p k x g t u k v c t " * W N K O +

SUMMARY

Bodies elected by the people to do some tasks on its behalf are part of the representative regime of the country and that constitutes a representative regime we should highlight: the parliament, the head of state body, the people select the empowered in the representative bodies on the central level as well as on the local one and the elected authorities have the right to autonomous management of local problems, acquire the quality of being representative and public.

În literatura de specialitate este unanim recunoscut că consiliul local este autoritate colegială, deliberativă din administrația publică locală, aleasă în vederea soluționării problemelor de interes local. Același lucru este stipulat și în legile privind administrația publică locală, atât în România, cât și în Republica Moldova.

Pentru o mai bună înțelegere a acestor probleme vom evidenția unele probleme teoretice ale regimului reprezentativ, pentru a vedea cum se înscrie în el și ce rol joacă consiliile locale.

Organele reprezentative constituie un element important al democrației semi-directe prin care se exercită suveranitatea națională.¹ Este bine știut că suveranitatea națională, sau puterea, aparține poporului. În acest sens, Constituția României și Constituția Republicii Moldova fixează, în art.2, dispoziția, potrivit căreia suveranitatea națională aparține poporului care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative.

Aceasta, de fapt, constituie elementul de bază al formei de guvernământ care poartă denumirea de *democrație*. În care poporul, el însuși, se guvernează. Unul dintre părinții teoriei reprezentative, Montesquieu, sublinia că este necesar ca poporul, deținătorul puterii supreme, să execute el însuși tot ceea ce poate îndeplini bine în acest fel; iar ceea ce nu poate îndeplini bine, trebuie să facă prin împuterniciți. Aceștia din urmă nu pot fi, ca atare, decât dacă poporul îi desemnează el însuși. Montesquieu susținea că poporul poate alege pe cei mai demni și poate exercita și un control asupra lor. „Rqqrqtwn"xc"hecg"q"cnngigtg"tgw kv – spunea el –

cnngi - p f w / k " r g " e g k " e t q t " n g " x c " , p e t g f k p c " t g c n k / c t g c " x q k p g k " u c n g ö l 2

Deci, *democrația* o constituie organele electivă, împuternicite de către popor să desfășoare o activitate din numele lui și spre binele lui. Prin urmare, caracterul reprezentativ se asigură prin alegeri, prin intermediul votului universal. Momentul transmiterii sau delegării dreptului de a exercita suveranitatea o constituie votul.

Așa fiind văzute lucrurile, putem susține că sufragiul este un instrument juridic obișnuit și înglobează două acțiuni principale:

- 1) f g u g o p c t g c " t g r t g / g p v c p k n q t " e c t g " x q t " c e v k x c " , p " p w o g n g " r q r q t w m w k " , p v t / w p " v g t o g p " u v c d k n k v =
- 2) " c f q r v c t g c " f k t g e v " c " w p q t " f g e k / k k " e c " t g / w m v c v " c n " w p g k " q r g t c k w p k " f g " t g h g t g p f w o l

Definițiile date regimului reprezentativ sunt multiple. Astfel, Jean Gicquel vede în regimul reprezentativ un sistem de instituții în care poporul nu intervine în jocul politic al aleșilor săi întruniți într-un parlament.³ Bineînțeles, într-o societate contemporană regimul reprezentativ nu se limitează la un singur organ reprezentativ, cum ar fi parlamentul, numărul autorităților publice reprezentative fiind direct proporțional formei de guvernământ, principiilor democratice aplicate în procesul exercitării puterii.

Regimul reprezentativ îl putem defini în două sensuri: într-un sens larg, ca formă de exercitare indirectă a suveranității naționale de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși, și într-un în sens restrâns – ca

ansamblu de autorități publice, desemnate de popor, pentru a exercita suveranitatea (puterea politică) în numele lui.

Regimurile reprezentative democratice se mai caracterizează și prin faptul că: instituțiile reprezentative exprimă interesele tuturor membrilor societății, indiferent de categoria socială, originea etnică etc; oferă largi libertăți politice cetățenilor, îndeosebi drepturi electorale și libertate de asociere; selectarea reprezentanților se face prin sisteme electorale care prevăd posibilitatea organizării și desfășurării unor alegeri libere, echitabile și oneste.

Astfel fiind văzute lucrurile, putem afirma că organele alese de popor pentru a înlăptui unele activități în numele lui fac parte din regimul reprezentativ al țării. Din ansamblul de instituții care exercită suveranitatea națională în numele titularului puterii (poporului) și care constituie regimul reprezentativ urmează să evidențiem: parlamentul, șeful statului (aleși prin sufragiu universal) și organele de administrare publică locală (consiliile și primarii, aleși prin vot universal).⁴

Cineva poate contesta această afirmație, argumentând că exercitarea suveranității are loc numai prin organele reprezentative centrale (parlament, șef de stat). Nu vom polemiza prea mult pe această temă, vom spune doar că, cine va susține ultima teză, nu va avea dreptate, deoarece Constituția nu specifică care organe reprezentative participă la exercitarea suveranității, iar noi, prin conținutul acestei lucrări, vom demonstra că și autoritățile reprezentative, prin forme specifice de activitate, participă la realizarea puterii de stat.

La o privire atentă, observăm o identitate între formele și mijloacele de exercitare a suveranității naționale și a dreptului de a administra interesele publice locale prin organe reprezentative alese prin intermediul votului universal și referendum ca o formă de participare directă a cetățenilor. Și la nivel local, colectivitățile locale delegă unor reprezentanți dreptul de a-și administra liber, fără nici o imixtiune din partea organelor centrale, o parte din problemele de interes local.

Acești reprezentanți, în urma alegerilor, obțin un mandat de reprezentare colectivă. Consiliul local devine în ansamblu autoritatea reprezentativă și deliberativă a colectivității locale. Putem afirma că nu este vorba despre reprezentarea unei porțiuni din teritoriu, a unei colectivități locale în organele reprezentative naționale și nici a statului în teritoriu.

Reprezentarea locală, prin natura ei, are o dublă semnificație. În primul rând, ea exprimă manifestarea de voință a celor reprezentați, iar, în al doilea rând,

favorizează, sub aspect juridic, o comunitate de interese solicitate de ei înșiși, specifice unei colectivități autonome în raport cu alte colectivități. Aceste interese sunt realizate sub egida unor autorități reprezentative constituite prin alegeri sau, altfel spus, colectivitate care se administrează ea însăși prin propriile organe.

În virtutea celor expuse, conchidem că reprezentarea locală poate fi recunoscută ca un autentic proces reprezentativ. Conform expresiei lui J.A. Mazeres, colectivitățile locale descentralizate apar ca un „*urc kw" fklgtgp kv"fg"rwvgtkō*, locul materializării unei „*puteri periferice*”⁵, materializare care se produce cu concursul statului, în avantajul colectivităților locale.

Numai prin alegeri poporul selectează împuterniciți atât în organele reprezentative centrale, cât și în cele locale, iar autoritățile care urmează să exercite suveranitatea în numele poporului dispun de dreptul la administrarea autonomă a unor probleme de interes local, dobândind astfel calitatea de a fi reprezentative și publice.

Prin natura lor, alegerile au un caracter multifuncțional, deoarece ele doar în sens restrâns se reduc la selectarea uneia sau a mai multor persoane care vor intra în componența organului reprezentativ, iar în sens larg:

a) permit electoratului să-și exercite, prin intermediul votului universal, secret și liber exprimat, dreptul de a participa la guvernare, la administrarea intereselor publice locale fie direct, fie prin intermediul reprezentanților aleși;

b) conferă legitimitate sistemului politic, sistemului guvernamental, sistemului de administrare locală, partidului sau partidelor de guvernământ;

c) selectează un lider, o autoritate de guvernare, de administrare, pentru colectivitatea națională sau pentru o colectivitate locală;

d) fiind multiple manifestări de voință în ansamblu, constituie un act colectiv în urma căruia se aprobă o echipă;

e) permit electoratului să participe nemijlocit la viața social-politică a societății, a colectivității locale prin votarea programelor electorale ale candidaților, ale formațiunilor politice;

f) permit electoratului să-și expună opinia referitor la activitatea formațiunilor politice aflate la putere și la direcțiile de activitate în perspectivă;

g) confirmă sau infirmă activitatea celor aleși, dându-le mandat de acțiune sau înlocuindu-i cu alții.⁶

Între specialiștii din administrația publică există unele divergențe privind alegerile locale, unii consi-

derând că ele nu trebuiesc desfășurate în baza pluralismului politic, deoarece activitatea autorităților publice locale nu are aspect politic și deci partidele politice nu au ce căuta în administrația publică locală. Alții susțin ideea de alegeri politice și la nivel local.

În literatura de specialitate este discutată pe larg problema dacă alegerile locale sunt alegeri politice sau administrative. Se motivează că, la nivel local, în alegerile organelor reprezentative alegătorii optează mai mult pentru personalități și nu pentru partide, pentru cei ale căror calități morale și profesionale le cunosc bine, în virtutea faptului că trăiesc și muncesc cu ei „cot la cot”.

În acest sens, Petre P. Negulescu susține că alegătorii ar vota la întâmplare dacă fiecare candidat s-ar prezenta în fața lor în nume propriu, neavând nici o legătură cu ceilalți. De ideile lor ar putea, la rigoare, să ia cunoștință din manifestele electorale, dar de sinceritatea acelor idei nu ar avea cum să se încredințeze. Dacă însă candidații ce se înfățișează alegătorilor sunt înglobați în partide ale căror programe s-au dezbătut pe larg în congrese și întruniri publice, în broșuri și ziare, ajungând să fie cunoscute de toată lumea în valoarea lor generală și în posibilitatea lor de realizare în momentul dat, și a căror activitate anterioară, la guvern și în opoziție, s-a desfășurat sub ochii țării întregi, putând fi cântărită de toți cetățenii atât în părțile ei bune, cât și rele, situația e mult mai ușoară.⁷

În ceea ce privește personalitățile (elita), în opinia lui Jean - Francois Aubert, poporul nu are ce face cu o elită în care el nu se recunoaște și pe care, oricât de inteligentă ar fi, nu o înțelege.⁸

La nivel local alegătorii au, bineînțeles, posibilitatea să-și cunoască mai bine candidații, între ei existând și unele legături cotidiene mai strânse. Această premisă nu exclude însă posibilitatea pluralismului politic. Mai mult, partidele își pot depune candidaturile și în circumscripții uninominale, unde se păstrează contactul direct alegător – candidat.

În afară de aceasta, se știe că marea majoritate a alegătorilor, preocupați de problemele lor cotidiene, nu dispun de timpul necesar și nici de pregătire specială pentru studierea problemelor de la ordinea zilei și a diferitelor soluții asupra cărora trebuie să se pronunțe în fața urnelor. Acest gol îl vor umple partidele politice.

Alegerea unor personalități, a unei elite presupune renunțarea la scrutinul cu liste și practicarea largă a candidaturilor independente, ceea ce ar diminua implicarea partidelor politice. Or, se știe că cele mai mari șanse le revin candidaților propuși de partide, alegătorii

având posibilitatea optării în cunoștință de cauză, prin viziunea clară asupra platformelor politice, orientării candidaților. Aceștia, fiind propuși de partidele politice, reprezintă pentru alegători mai multe garanții și opțiuni clare.⁹

Considerăm că într-o societate democratică și alegerile locale trebuiesc efectuate în baza pluralismului politic. Exercițarea dreptului la asociere în partide politice nu poate fi limitată numai la nivel central. Acest drept, fiind o premisă și, totodată, o consecință a liberalismului politic, permite membrilor colectivităților locale să participe la viața social-politică a societății.

Dreptul cetățenilor de a-și administra independent interesele publice locale, fără amestecul organelor centrale, înseamnă posibilitatea participării lor la această administrare prin reprezentanții lor sau fiind aleși în organul reprezentativ individual în calitate de candidați independenți sau colectiv în cadrul formațiunilor politice în care sunt asociați.

În cadrul alegerilor locale, partidele politice propun programe de dezvoltare social-economică și culturală a colectivității date, corelându-le cu programele lor naționale de guvernare.

Rezultatele alegerilor locale pot servi partidelor de guvernământ și celor din opoziție drept indicator al activității lor, verdict prin care electoratul ratifică sau dezavuează puterea legitimată de el însuși.

Astfel, faptul că un partid câștigă și alegerile parlamentare și cele locale înseamnă că acesta se bucură de autoritate și credibilitate în fața alegătorilor, care i-au creat condiții favorabile pentru realizarea programului său de guvernământ.

Situația în care la alegerile locale s-a dat preferință altor partide decât celui de guvernământ poate fi calificată drept act de neîncredere în activitatea lui și de aprobare a activității partidelor de opoziție.

În afară de argumentele aduse mai sus, vom evidenția și relațiile lui M. Hauriou, care spune: „Cauzele descentralizării nu sunt deja de ordin administrativ, centralizarea i-ar asigura țării o administrație mai abilă, mai imparțială, mai integră și mai economă, decât descentralizarea. Dar țările moderne nu au nevoie doar de o bună administrare, ci și de o libertate politică”.¹⁰

În opinia lui Andre de Laubadere, descentralizarea ar avea o fundamentare dublă: politică și administrativă.¹¹ Din punct de vedere politic, ea garantând exercițarea libertăților locale, implicând participarea cetățenilor sau a reprezentanților acestora în afacerile publice, găsindu-și realizarea în alegerile locale, generând și democrația locală.

Participarea cetățenilor nu poate fi redusă la o simplă exprimare de opțiuni electorale, care ar simplifica autonomia locală până la inversarea semnificației sale. Prin intermediul organelor reprezentative, cetățenii participă la conducerea treburilor publice ale țării, sunt apropiați de luarea de decizii în tot ceea ce le afectează existența. Participarea cetățenilor conține premisele și căile efective pentru constituirea unui parteneriat continuu între cei aleși și public, între ofertanții de servicii publice și utilizatorii lor.

În afară de aceasta, în cadrul alegerilor, cetățenii își realizează drepturile exclusiv politice, reglementate de Constituție (art.38 – dreptul de a alege și dreptul de a fi ales).

Caracterul politic al acestor drepturi îl constituie faptul că ele pot fi folosite numai pentru participare la guvernare, la administrarea autonomă a afacerilor publice de interes local. Deoarece termenul „a guverna” înseamnă „a conduce, a dirija, a îndruma conduita cuiva”, considerăm că el trebuie înțeles nu doar ca activitate de conducere a statului, ci și a colectivităților locale, fiind deja utilizată pe larg expresia *guverne locale*.

Alegerile locale sunt organizate și se desfășoară după aceleași reguli ca și alegerile parlamentare, prezidențiale, în baza aceluiași principii reglementate de Constituție (vot universal, direct, secret și liber exprimat), având același scop: desemnarea de organe reprezentative.

Participarea partidelor politice la alegerile locale demonstrează incontestabil interesul politic pe care îl manifestă. Dacă am admite că alegerile locale sunt alegeri administrative, ar fi dificil să argumentăm rolul partidelor politice în astfel de alegeri.

Note:

¹ A se vedea: V.Popa. *Eqpuknkw"nqecn"p"ce kwpg*. – Chișinău: TISH, 1999.

² A se vedea: Ch.Montesquieu. *Fgurtg"urktkwn"ngiknq#* Vol.I. – București: Editura Științifică, 1964, p.18-20.

³ A se vedea: J.Gicquel. *Ftqkv"eqpwkvwkqppgn"gv"kpukvwkqpu"politiques*. – Paris: Montchrestien, 1989, p.119.

⁴ A se vedea: V.Popa. *Ftgrv"rwdnkel* – Chișinău, 1998, p.245.

⁵ A se vedea: J.A. Mazeret. *Nc"tgikqp"gp"swgwkqp#* Paris: I.F.S.A. 1982, p.40.

⁶ *Ibidem*, p.158.

⁷ A se vedea: P.P. Negulescu. *Partidele politice*. – București: Garamond, p.46.

⁸ A se vedea: J-F. Aubert. *Traite de droit constitutionnel suisse*. – Neuchatel: Ideosot Calendes, 1967, p.430.

⁹ A se vedea: I.Muraru. *Ftgrvwtkng"ngqvqteng"eng"egv gpknqt"tqo~pk"ll"* Drepturile Omului, I.R.D.O., 1992, nr.1, p.5.

¹⁰ A se vedea: M.Hauriou. *Precis de droit constitutionnel*. – Sirey, 2-e ed., 1929, p.133.

¹¹ A se vedea: A.Laubadere. *Ocpwgn"fg"ftqkv"cfokpkvvtcvkh#* – Paris: L.G.D.J., 1978, p.157.

HGPQOGPWN^{'''}EQTWR KGK^{'''}·P^{'''}RNCPWN^{'''} TGNC KKNQT^{'''}UQEKCN^{'''}

Cristian CÂRJALIU,
*fqevqtcpf^{'''}*WNKO+*

Recenzent: *Victor POPA,*
*fqevqt^{'''}jcdknkvcv^{'''},p^{'''}ftgrv^{'''}.rtqhgugt^{'''}wpkxgtukvct^{'''}*WNKO+*

SUMMARY

*Eqttwrvkqp^{'''}ycu^{'''}cp^{'''}gzvtc/ngicn^{'''}kpuvkvwkqp^{'''}wugf^{'''}d^{'''}{^{'''}kpfkxkfwcnu^{'''}qt^{'''}itqwru^{'''}vq^{'''}ickp^{'''}kp^{'''}t^{'''}wgpeg^{'''}qxgt^{'''}vjg^{'''} actions bureaucracy. The existence of corruption indicates that these groups participate in the process of decision making to a greater extent than could do so in the absence of corruption. Traditionally, cor-
twrvkqp^{'''}ogcpu^{'''}wuwcmf^{'''}cp^{'''}cdwukxg^{'''}wug^{'''}qh^{'''}uvcvg^{'''}rqygt^{'''}kp^{'''}qtfgt^{'''}vq^{'''}gzvtcev^{'''}rgtuqpcn^{'''}rtqLvu0^{'''}kp^{'''}uqog^{'''}ecugu^{'''}.
corruption can be an element of boosting political system as much as a reform.*

Din întreg vocabularul politic este greu a găsi un oricare alt cuvânt care ar fi mai des utilizat de către publicul larg decât cuvântul **corupție**. Oratorii de partid și ziariștii, scriitorii și simplul filistin, conferențiarii și muncitorii sezonieri folosesc acest cuvânt cu atâta ușurință încât ar părea uneori că este un atribut inerent al vieții politice. Stigmatizând politicienii că ar fi ușor coruptibili și instituțiile că ar suferi de această boală a corupției sistemice, cetățeanul de rând nu prea are timp să-și pună întrebările care ar clarifica natura corupției politice.¹ Adeseori, discreditarea procesului politic și a subiecților politici este explicată printr-o asociere directă sau indirectă a corupției cu personajele care vorbesc din numele unor instituții publice, ceea ce produce o legătură dubioasă și descurajantă pentru cetățeanul simplu. Cu toate acestea, frecvențele scandaluri în presă legate de așa-zisele vânzări-cumpărări de funcții publice, marile afaceri imobiliare și alte proprietăți agonisite de către înalți demnitari ai Guvernului, indiferent de culoarea regimului și orientarea ideologică a majorității parlamentare, greutățile economice tot mai acute pentru populație solicită explicații temeinice la capitolul cazurilor corupției, atât în România, cât și în Republica Moldova și, fără îndoială, luarea unor decizii adecvate, care au lipsit aproape cu desăvârșire din uzanța celor aflați la putere în ultimii ani.

În consecință, cetățenii au pierdut încrederea în instituțiile publice. Dezgustul popular este frecvent alimentat chiar și de neputința autorităților statului de a utiliza măsurile și instrumentele corespunzătoare pentru a trage la răspundere pe cei care s-au făcut vinovați de delict majore, în primul rând pe înalții demnitari care obișnuiesc să paraziteze pe seama funcțiilor și titlurilor lor, dar și pe înalții oameni politici și clientela lor delinventă, care s-au îmbogățit peste noapte din simplul fapt al deținerii unor importante funcții publice, iar puținele

dosare pornite stau și zac în sertarele unor anchetatori nepricopsiți. Există felurite moduri de a evalua gradul de răspândire a corupției într-un stat: de la decizii judiciare până la audieri parlamentare, de la descrierea unor probe colectate de instituții specializate (sub rezerva anonimatului martorilor care le-au furnizat) și până la interviuri cu foști demnitari care au cunoscut pe viu evoluția acestui fenomen. Mulți dintre foștii deputați și demnitari în guvernele precedente chiar doresc să vorbească despre cazurile de corupție existente la nivel central sau la alte niveluri de administrație publică, înțelegând în cele din urmă că tolerarea acestor cazuri dăunează în parte fiecăruia dintre cetățeni și tuturor, la nivel național. Cu toate acestea, randamentul eradicării corupției este deosebit de modest.

Acest lucru este cu atât mai ciudat cu cât corupția, fenomen ce descrie, de regulă, o acțiune apreciată pe o grilă valorică a comportamentului social (corupție – acțiunea de a corupe ceva spre rău, de a minimaliza, de a perverti), aproape nu a atras interesul sociologilor. Drept urmare, termenul de corupție, care este operat astăzi în vorbirea curentă, pare a fi încă destul de penetrat de emoții și sentimente populare, fără însă a descrie cu precizie semnificațiile sociale ale fenomenului și efectele sale asupra sistemului juridic existent.

Orice tentativă de a analiza natura complexă (și adeseori amăgitoare) a corupției politice ar trebui să înceapă, în opinia noastră, cu câteva clarificări conceptuale. În primul rând, ar trebui să menționăm că termenul de corupție cunoaște o experiență destul de diversă prin sensurile pe care le-a exprimat în diferite țări. Termenul „corupție” sau „corumpere” (în dreptul roman), însemna în antichitate acțiunea de a distruge, de a falsifica, de a vinde sau destrăma anumite instituții, în sensul inițial, judecătorii publici.² Astfel, în SUA, în 1900, „corupția” reprezenta un termen destul de frecvent întâlnit în voca-

bularul utilizat de politicieni, ziariști, reformatori, oratori electorali și istorici, prin care aceștia puteau stigmatiza orice fel de tranzacții negociate ... fără a intra în esența naturii acestui fenomen și a sensurilor secundare pe care le comporta acest termen.³

Singura conotație care, aparent, era recunoscută acestui termen de către vorbitori părea să fie antiteza sa evidentă cu orice tip de reformă, raționalitate sau alte cereri pe care publicul larg le așteaptă din partea oamenilor politici. De aceea, nu este de mirare că până și celebrul Samuel Huntington avea să afirme pe la 1960 că corupția poate reprezenta un element de dinamizare a sistemului politic tot atât de mult ca și reforma propriuzisă. Această atitudine oarecum aprobativă a corupției în cadrul sistemului politic a încurajat utilizarea termenului sub prezumția absenței unei valorizări strict negative.

Astfel, deloc întâmplător, că, potrivit lui Nathaniel Leff⁴, „*cqtwr kc"ct"tgrtg/gpvc"q"kpukvw kg"gzvrc/ngicn ."* *wvknk/cv "fg'e vtg"kpflkxk/k"qtk"i twrwtk"rgpvtw"cq"qd kpg"kp-twgp "cuwrvc"ce kwplkqt"dkqtetc kgl"uvcvwmwkö"* De aceea, existența corupției poate indica numai asupra faptului că aceste grupuri participă în cadrul procesului de luare a deciziilor într-o măsură mai mare decât ar putea s-o facă în lipsa corupției. În contrast cu sociologii americani, Raymond Aron este cel care a afirmat că „anume corupția în cadrul aparatului de stat reprezintă cea mai importantă cauză a revoluțiilor”.⁵ Adevărul este că, în ajunul oricărei revoluții sociale, majoritatea protestelor s-au legat de acuzațiile directe de corupție. Dicționarul Oxford de limbă engleză (OED) este mai strict în acest sens, punctând următorul sens aplicabil unui context în care există corupția: *pervertirea sau distrugerea* *kpvgitkv kk"uwd"hqto c"rtkxcvk/ tkk"tgurqpucdktkv knqt" k" hwpe kknqt"rwdnkeg"rtkp"kpvgto gfkwn"o kvgk"ucw"hcxqtwtknqt" qhgtkyg="wvknk/ctgc"ucw"gzkuwgp c"wpqt"rtcevek"fg"eqtwr-kg."p"urgekcn"p"ecftwn"kpukvw kknqt"uvcvwmwk"ucw"cn"wpqt" c igp kk"rwdnkegö*

Majoritatea lucrărilor de științe sociale și politice urmează această definiție a OED, care se raportează mai ales la conceptul funcției publice și la devierile de la normele existente. Este vizibilă înclinația de a trata acest fenomen în lumina unei valorizări post-factum, fără a enunța ceea ce ar trebui să servească drept elemente de descurajare pentru acțiunea de corupție. Sunt ilustrative în acest sens observațiile pe care unii autori occidentali le-au scris pe baza analizelor centrate pe statele Africii, în care corupția înflorește ca și pădurile tropicale, extrăgând sucurile cele mai nutritive ale solului și sufocând plantele tinere, ... o junglă a nepotismului și tentațiilor spre spoliere a banilor publici, ... o situație dramatică și tragică în care funcționarii publici sunt tot mai cinici și în care nu se observă nici o urmă de progres și dezvoltare.⁶

Sună destul de familiar, cu situația pe care adeseori cetățenii o resimt în relație cu instituțiile statului în România și în Republica Moldova. Ar trebui să menționăm și faptul că analizele pe care cercetătorii străini le-au făcut sau le-au realizat deja, analizând democrațiile începătoare, cum sunt cele din Africa, Asia, America Latină și Europa de Est, au înscris și un defect structural reflecției generale asupra corupției. Acest defect ține de faptul că autorii străini consideră morala ca fiind inseparabilă de condițiile în care statul trebuie să lupte împotriva corupției funcționarilor săi. Un act este corupt numai atunci când societatea îl condamnă ca atare și doar atunci când această acțiune imprimă un sentiment de vină pentru cei care profită de pe urma serviciilor corupte (nepotismul). Orice comparații formale, care atestă diferențele de ordin instituțional, dar nu ia în considerație percepția publică asupra acestui fenomen, sunt în marea lor majoritate irelevante la modul practic, ori – ca să folosim o expresie aparținând lui M. McMullan, este similar cu efortul misi-onarilor creștini de a interzice dansurile printre popoarele necreștine după descoperirea Lumii Noi.⁷

Una dintre multiplele explicații care ar încerca să descifreze sensurile acestei vădite contradicții pare să țină, însă, de o dificultate evidentă a celor mai mulți dintre noi de a defini fenomenul corupției în general, și corupția politică, în particular. În mod tradițional, prin corupție se înțelege „utilizarea abuzivă a puterii de stat în scopul de a extrage profituri personale”. Această definiție construiește, de obicei, în închipuirea noastră imaginea unui stat-pirat, mâinile căruia extorcă din buzunarele firmelor și cetățenilor neapărați profituri ilicite pentru a hrăni cete de politicieni sau de înalți demnitari în structurile administrative ale statului. Vom numi aceste cazuri de corupție „convenționale”, pentru a le delimita de cazurile de corupție politică, care utilizează frecvent forme destul de „neconvenționale” sau un amestec din ambele forme. După cum ne putem ușor imagina, este foarte dificil de a găsi calificări juridice și instrumente adecvate de măsurare a corupției politice, dar această constrângere obiectivă poate fi văzută și ca un element suplimentar de interes pentru scopul nostru.

Documentele internaționale cu caracter normativ ale ONU utilizează termenul de corupție în sensul înfăptuirii sau neînăptuirii unor acțiuni, în exercitarea unei funcții publice sau în inacțiunea înfăptuirii obligațiilor care derivă din această funcție publică, având drept rezultat obținerea unor gratificații, cadouri, promisiuni sau alte stimulente de natura acțiunilor înfăptuite. În documentele ONU dedicate îngrădirii corupției aceasta este definită drept „*cdw"/"p"gzgtekvtgc"rwwgtkk"fg"uvcv"p"ueqrwn"qd k-pgtkk"fg"dgpgLekk"p"kpvgtgurgtuqpcnö."kpenw/¬pf<"mwctgc"fg"okv ."* *pgrqvku o wn"ucw"fqd-pfktgc"fg"oklnqceg"rwdnkeg"rg"ecng"ngicn "rgpvtw"lqnquktgc"ceguvqtc"p"ueqr"rtkxcvö"*

Definiția utilizată de către Consiliul Europei este și mai largă în acest context: „*eqtwr kc"tgrtg/kpv "nwtgc"fg" okv "ucw"qtkeg"cmv"eqo rqtvc o gpv"cn"wpqt"kpfxkx/k."e tqtc" nk"u/c"fgngi cv"gzgtek kwn"wpqt"tgurqpucdkkv k"rwdnkeg"ucw" fg"uvcv."eggc"eg"eqpfweg"nc",pe nectgc"ceguvqt"qdnkic kk." ectg"fgtkx "fkp"uvcvwwn"rgtuqcpngqt"ew"hwpe kg"fg"t u-rwpfjtg."eqmcdqtcvqtknqt"kpfxkxfwcnk."c igp knqt"kpfgrgp-fgp k."p"ueqrwn"qd kpgtkk"wpqt"dgpgLekk"knig i cngö0*

În Instrucțiunea elaborată de ONU pentru interpretarea corupției acest termen include: furtul și înavușirea pe seama acaparării proprietăților de stat de către funcționarii cu funcție de răspundere, abuzul în serviciu în vederea obținerii de câștiguri individuale, conflictul de interese între datoria publică și lăcomia individuală.

Care sunt circumstanțele necesare și suficiente pentru ca oricare acțiune individuală sau de grup să poată fi calificată drept corupție? Pentru a putea da un răspuns concludiv la această întrebare, vom începe cu descrierea pe categorii a celor mai importante teze, formulate pe suporturile analizei instituționale și birocrăției inefective a statului, definiții care pot fi împărțite, pentru ușurința clasificării lor, în 3 mari categorii:

- 1) definiții centrate pe funcția publică;
- 2) definiții centrate pe economia de piață;
- 3) definiții centrate pe interesul public.

În *fgLpk kk"egpvtcvg"rg"hwpe kc"rwdnke* . potrivit lui David H.Bayley, corupția, fiind legată în mod particular de actul mituirii, este „un termen care definește utilizarea abuzivă a autorității pentru obținerea unui câștig personal, care nu este în mod necesar de natură monetară”. M.McMullan consideră că un funcționar public este corupt atunci când acesta acceptă bani ori valoarea lor monetară pentru a face un lucru care intră, de altfel, în atribuțiile lor de serviciu, sau care nu intră.⁸ În sfârșit, merită un interes aparte și definiția oferită de J.S. Nye, potrivit căreia corupția este comportamentul care deviază de la obligațiile normale ale funcției publice în vederea utilizării unor relații personale (de familie sau clan), obținerii unui status social mai avantajat sau a unor dividende valorice, violând regulile existente în privința furnizării de servicii publice. Corupția se produce sub forma mitei, nepotismului sau deturnărilor de resurse publice.

FgLpk kk"egpvtcvg"rg"geppqokc"fg"rkc . În acest sens, o serie de autori au definit fenomenul corupției din punctul de vedere al societăților Europei Occidentale, în care normele care reglementează exercitarea funcției publice sunt puțin articulate într-o formă scrisă sau sunt în general inexistente. Astfel, Jakob van Klaveren și Robert Tilman afirmă că „un funcționar public corupt privește la funcția pe care o deține ca la o afacere, veniturile de la care se va strădui să le sporească prin orice mijloace. Mărimea veniturilor sale depind ... de situația pe piață

a cererilor pe care le examinează serviciul său și de talentul său personal de a obține un maxim de profit de la creșterea în continuare a cererilor pentru serviciul pe care îl prestează”.

FgLpk kk"egpvtcvg"rg"kpvgtgwv"rwdnke0 O altă categorie de autori au accentuat legătura dintre corupție și conceptul de interes public. Printre ei, Cari Friedrich este cel care afirmă: corupția există acolo unde un deținător de autoritate publică, împuternicit cu anumite responsabilități publice (de ordin financiar, administrative sau de oricare alt gen), își oferă serviciile sale pentru beneficii individuale în schimbul unor remunerări de ordin financiar sau de alt ordin și prin care aduce daună interesului public.⁹

Factorii care contribuie la producerea fenomenului de corupție sunt, în general, cunoscuți în literatura de specialitate, deși aceștia variază în funcție de schimbările rapide ale circumstanțelor în țările în tranziție și de forma de guvernare.

Instabilitatea sistemului politic este, fără îndoială, o premisă instituțională majoră pentru ca generatorii de corupție din cadrul unor structuri publice, dotate cu competențe și autorități publice, să se simtă încurajate a defini drept prioritară propria înavușire în detrimentul interesului general. Instabilitatea sistemului politic determină scăderea vigilenței publicului și diminuarea calității actelor legislative sau normative, care reglementează funcționarea unor sectoare importante ale economiei.

Drept urmare, aparatul birocratic este supus unor importante fuziuni interne, diferențiindu-se între cei care au acces la importante resurse administrative, politice sau materiale și cei care nu pot decât să aspire la obținerea acestui acces.

Note:

¹ A se vedea: V.Popa și al. *Eqtwr kc"rqnkve <"eqpvz" k'ugopkL-ec kk0* – Chișinău: Cartier administrativ, 2001, p.6.

² Cuvântul „corumpere” provine de la rădăcina „correi”, însemnând atitudinea față de un anumit obiect deținut în comun și „rumpere” - a rupe, dând naștere sensului nou-format, de daună a procesului judiciar sau a procesului de administrare a treburilor publice.

³ A.J. Heidenheimer. *Political Corruption*. Readings in Comparative Analysis, Holt, Reinhart, 1970, p.3.

⁴ *Corruption in Politics*. Encyclopaedia of Political Science, Political economy and US History, Chicago, 1982, p.672.

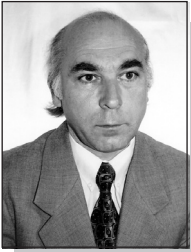
⁵ *Ekvcv"fwr <"W.F. Wertheim. Sociological Aspects of Corruption in Southeast Asia*. – În: A.J. Heidenheimer. *Political Corruption*. – New York, 1970, p.195.

⁶ R.Wraith and E.Simpkins. *Corruption in developing countries*. – London, 1963, p.12-13.

⁷ Mc.Mullan. *C"Vgqt"qh"Eqtwrkqp"11 A sociologicawl Review*, Keele, 1961, p.180.

⁸ Mc.Mullan. *Qr0ekv0*, p.188.

⁹ C.J. Friedrich. *Rqnkvecn"Rcvjqiqi"11 Political Quarterly*, 1966, p.74.

**TG INGOGPV TK" LWTKFKEG" TQOŽPG VK" K
EQOWPKVCTG" RTKXKPF" KORQ \ KVCTGC"
UQEKGV KNQT**

Ion ȚUȚULANU,

*f qevqt", p" ftgrv. " ngevqt" wpkxgtukvct" *Wpkxgtukvcvgc" fg" Uvcv" fkp" Dce w+*

SUMMARY

"Vjg"vcz" tgrtgugpvu" vjg" Lpcn" tguqwteg" yjkej" ku" dtkpi ki" vjg" jki jguv" eqpvtkdwwkqp" vq" vjg" etgcvkqp" qh" dwf igvct{ " hwpfu0" kh" vczcvkqp" ku" fgLpgf" cu" cp" gng o gpv" qh" uqxtgk i pkv{. " yjkej" eqpvtkdwwgu" vq" vjg" crrnkecvkqp" of political strategy at a national level, at a community level it was necessary to create some systems, not only at the level of the Council of Europe, with enlarged competencies, which together with the national cwwjqt kvkgu" ujqwnf" k o r ng o gpv" vjg" Gwtqr gcp" Fktgevkxgu" kp" vjg" pcvkqpcn" ng i kuncvkqpu. " uwej" cu" ctv0" 67" htqo" vjg" GGE" Fktgevkxg"; 21657. " vtcpurqugf" kp" ctvkeng" 423" qh" vjg" Hkuecn" Eqfg0" Hqt" vjg" vczcvkqp" qh" eqo rcpkgu" vjg" ogcuwtgu" ctg" ogcpv" vq" hceknkvcvg" vjg" cf o kpkvvt cvkxg" eqqrgt cvkqp" dgy yggp" vjg" pcvkqpcn" Luecn" cwwjqt kties and to eliminate the obstacles of the cross-border activities of enterprises.

Diferențele dintre ratele de impozitare ca și „migrarea” făcută în funcție de regimul fiscal au condus la o concurență între statele membre în ceea ce privește impozitarea. Acest lucru a trebuit analizat din punct de vedere legislativ și economic, în statele membre și în Uniunea Europeană, prin examinarea politicilor naționale și comunitare și a tipurilor și sistemelor de impozitare.

Guvernele statelor membre sunt instanțele responsabile, în general, cu perceperea taxelor. Prin urmare, este necesar ca întreprinderile să se raporteze întotdeauna la **tg ing o gpv tkng" Luecng" pc kqpcng**.

Impozitele sunt fie **directe** (suportate de contribuabil), fie **indirecte** (colectate de un intermediar, care, la rândul său, le impută următorului contribuitor din lanțul de producție sau consumatorului final).

**Acquis/wn" eq o wpkvct" ,p" fq o gpkwn" k o r q | kv tkk
Impozitare directă**

Dacă impozitele indirecte necesită un grad mare de armonizare dat fiind efectul acestora asupra liberei circulații a mărfurilor și serviciilor, nu același lucru se poate spune despre impozitele directe. Acesta este motivul pentru care Tratatul Comunității Europene nu specifică în mod expres alinierea acestor impozite și, în virtutea principiului subsidiarității, lasă la libertatea statelor membre de a face reglementările necesare. Totuși, acolo unde impozitarea directă are impact asupra liberei circulații a mărfurilor, serviciilor, persoanelor și capitalurilor, ca și asupra dreptului de stabilire a indivizilor sau a societăților, statele membre trebuie să stabilească un sistem de impozitare la nivel național care să respecte aceste drepturi fundamentale, conform Articolelor 94 și 308 ale Tratatului.¹

Puține acte legislative au fost adoptate în domeniul impozitării directe, ceea ce se datorează în special faptului că pentru acest tip de reglementări este necesară unanimitatea de voturi.

În ceea ce privește **k o r q | kvctgc" ,pvtgr tkp fgtknqt**, UE a abordat următoarele aspecte:

30" Fktgevkxc" rtkxkpf" uqekgv kng/ o c o " k" Lnkengng" ictcpvgc | " gxkvctgc" fwdngk" k o r q | kv tk" rgpvtw" rn kng" vtcpuhtqpvncvktg" fg" f kxkfgpfg" ,p" ecftwn" cegnwk k" i twr" fg" ,pvtgr tkp fgtk" uvcdknkv" ,p" fkhgtkv" uvcvg" o g o dtg-

Comisia Europeană a adoptat încă în 1990 **Directiva 90/435/CEE** privind regimul fiscal comun care se aplică societăților-mamă și filialelor acestora din diferite state membre (modificată prin Directiva 2003/123/CE), impunând statelor membre transpunerea în legislația națională până la 1 ianuarie 1992 (31 decembrie 2004 pentru amendament). Tratatul de aderare ale tuturor statelor care au aderat în 2004 și 2007 nu conțin nici o perioadă de tranziție cu privire la această Directivă, așa încât ea a devenit de imediată aplicare. România nu face excepție de la această regulă, norma de aplicare găsindu-se în Codul Fiscal, art.201 (Regimul fiscal al dividendelor primite din statele membre ale Uniunii Europene).

Fktgevkxc" ug" crnke " wt o vqctgnqt" ukvwc kk<

1) distribuirea profitului de la o filială² dintr-un stat membru către societatea-mamă din alt stat membru;

2) distribuirea profitului de către societăți dintr-un stat membru către societăți din alte state membre ale căror filiale sunt;

3) dacă o societate-mamă dintr-un stat membru are un sediu permanent³ și o filială în state membre diferite,

Directiva se aplică distribuirii profitului primit de sediul permanent de la filiala societății-mamă.

4) dacă o societate-mamă are o filială în același stat membru și un sediu permanent în alt stat membru, Directiva se aplică distribuirii profitului de către filiala sediului permanent.

Directiva pleacă de la o situație binecunoscută de dublă impozitare economică: orice societate trebuie să plătească impozit pe profit, după care distribuie dividende, acestea fiind din nou impozitate în mâinile asociatului. În acest sens, Directiva a intervenit foarte ferm, stipulând că „dividendele distribuite de o filială societății sale mamă vor fi scutite de impozit” (art.5), iar „statul membru al societății-mamă nu poate reține impozit pe profitul primit de la o filială”(art.6).

40" Fktgevkxc" rtkxkpf"hw|kwpkng"xx|gc| "tgfwegtgc" k o rcevwnwk" pgi cvkx" ca" k o r q | kv tkk" ectg" tg|wnv " .p wt o c" tguvtwevwt tkk" ,pvtgrtkpfgtknqt" vtcpuhtqpv/ nkgtg" .p"ecftwn" WG=

*Directivele 90/434/EEC, 2005/19/EECC*⁴ privind fuziunile reglementează tratamentul fiscal al restructurărilor transfrontaliere în Uniunea Europeană, restructurări în care sunt implicate societăți din două sau mai multe state membre.

Se aplică în cazul operațiunilor de fuziune, divizare, divizare parțială, transferuri de active și schimb de acțiuni în care sunt implicate societăți din două sau mai multe state membre. Operațiunile de fuziune sau divizare nu sunt transferuri impozabile pentru diferența dintre prețul de piață al elementelor de activ și pasiv transferate și valoarea lor fiscală.

Tratamentul fiscal este condiționat de calculul amortizării, precum și al câștigului sau pierderii aferente activelor și pasivelor transferate în același mod în care s-ar fi procedat dacă fuziunea, divizarea sau divizarea parțială nu ar fi avut loc. Prevederile Directivei nu se aplică atunci când are drept efect faptul că o societate, implicată sau nu în operațiune, nu mai îndeplinește condițiile necesare reprezentării angajaților în organele de conducere ale societății conform acordurilor în vigoare înainte de efectuarea operațiunii.

Tratamentul nediscriminatoriu față de operațiuni similare realizate de persoane juridice române este prevăzut expres.

50" Fktgevkxc" rtkxkpf" rncvc" fg" fqd-p|k" k" fg" tg/ fgxgp g" rtgxgfg" gnk o k p c t g c" f w d n g k" k o r q | kv tk" c" f q d - p | k n q t" k" t g f g x g p g n q t" , p e c u c v g" , p v t g" u q e k g v" k" c u q e k c v g" f k p" u v c v g" o g o d t g" f k h g t k v g" . u e w v k p f w / n g" f g" k o r q | k v c t g" r t k p" t g k p g t g" n c" u w t u =

Directiva privind plățile de dobânzi și redevențe (*Directiva 2003/49/EC*) se pune în aplicare treptat. În principiu, își propune eliminarea costurilor fiscale conexe finanțării și transferurilor de proprietate intelek-

tuală în interiorul Comunității, prin scutirea plăților de dobânzi și redevențe efectuate de o persoană juridică rezidentă unei entități rezidente în Uniunea Europeană de la impozitul pe veniturile nerezidenților în România dacă beneficiarul deține minimum 25% din capitalul social al plătitorului pe o perioadă neîntreruptă de doi ani la data plății.

Totuși, această scutire va intra în vigoare numai la finele perioadei de tranziție care va dura până la 31 decembrie 2010, timp în care cota impozitului pe veniturile nerezidenților pentru plățile de dobânzi și redevențe va fi de 10%. Pentru dobânzile/redevențele care nu intră în sfera de aplicare, se aplică cota de 16% (deși se poate beneficia de scutiri în baza convențiilor de evitare a dublei impuneri încheiate cu unele țări).⁵

60" Eqpxgp kc" fg" ctdkvtcl" cdqt fgc| " rtqdn g o c" r t g w n w k" f g" v t c p u h g t" r g p v t w" r t q f w u g" . u g t x k e k k" k" k o q / d k n k | t k" p g e q t r q t c n g" o" e - p f" g u v g" x q t d c" f g" u e j k o d w t k" e q o g t e k c n g" , p v t g" u q e k g v" k" c l n k c v g o

Directiva 90/436 privind Convenția europeană de arbitraj se referă la eliminarea dublei impuneri ca urmare a ajustării profiturilor întreprinderilor asociate.⁶

Normele internaționale privind prețul de transfer emise de OECD prevăd 3 condiții, pe care o tranzacție trebuie să le îndeplinească pentru a intra sub incidența reglementărilor privind transfer pricing:

- 1) existența unei tranzacții transfrontaliere;
- 2) tranzacția să se desfășoare între 2 persoane afiliate;
- 3) tranzacția să aibă ca obiect un bun, un serviciu sau orice bun cu valoare economică.

Aceste condiții sunt cuprinse în art.9 al Convenției – model OECD de evitare a dublei impuneri sub titlul „Întreprinderi asociate (afiliate)”⁷.

În inițiativele sale recente, Comisia promovează o mai bună *eqqt f qpctg" c" ukuv g o g n q t" f g" k o r q | kvctg" fktgev " cng" uvcvngt" o g o d t g* pentru a elimina barierele fiscale existente, care împiedică buna funcționare a pieței unice. De asemenea, se dorește ca acestea să devină compatibile nu numai cu legislația comunitară, ci și între ele.

Până în prezent, Comisia a lansat inițiative de coordonare specifice în materie de *k o r q | kvctg" fg" g z v g t / p c n k | c t g" t g i k o w n" L u e c n" c r n k e c d k n" , p" e c | w n" r k g t f g t k n q t" v t c p u h t q p v c n k g t g* pentru companii și grupuri, precum și *o u w t k" c p v k / c d w |* în domeniul impozitării directe – în cadrul UE și în raport cu țările terțe.⁸

Impozitare indirectă

În baza Tratatului de instituire a Comunității Europene, pentru a asigura buna funcționare a pieței unice, UE dispune de competențe în materie de armonizare a legislațiilor privind impozitarea indirectă, inclusiv în ceea ce privește baza și cotele de impozitare.⁹

VXC

UE a armonizat TVA-ul. Există un anumit grad de flexibilitate privind cotele de TVA, deci se poate ține cont de situațiile naționale specifice.

Directiva 2006/112/CE a Consiliului din 28 noiembrie 2006¹⁰

Sistemul european privind TVA s-a instituit și se modifică pe baza Directivelor UE.

Cota standard de impozitare este stabilită la un nivel minim de 15%, statele membre putând mări această cotă la maxim 25%. Pot exista și cote reduse de impozitare sau cote foarte reduse (sub 5%), pentru anumite produse de strictă necesitate. Există și cota zero, ca excepție (spre exemplu, în Marea Britanie), dar aceasta va dispărea, intenția fiind de a stabili o valoare minimă a cotei de impozitare reduse la 5%.

O altă particularitate întâlnită în rândul statelor UE o reprezintă cota parking, care este o cotă specială de TVA practică pentru anumite bunuri, în cinci state membre. Valoarea acesteia este 12% (Belgia, Austria, Luxemburg și Portugalia) și, respectiv, 13,5% (Irlanda) în acest moment.

Utilizarea cotelor diferențiate de TVA se realizează în funcție de importanța pentru existența umană a anumitor categorii de bunuri și servicii. Bunurile de lux trebuie să aibă o cotă maximă, bunurile de strictă necesitate sau pentru copii și pensionari ar trebui să aibă o cotă minimă (redușă sau foarte redusă). În ultima categorie sunt incluse alimentele de bază, medicamentele, hainele și rechizitele pentru copii. Acest raționament nu este însă respectat de către toate statele membre, decizia fiind la latitudinea autorităților locale. România nu respectă acest principiu, pentru că nu aplică cota de 9% pentru aceste categorii de bunuri.¹¹

VXC"rgpvtw"ugtxkekng"rtgucvge"e vtg"eq o rcpk¹²

În prezent, principiile de teritorialitate europene stabilesc taxarea serviciilor în funcție de natura acestora, iar regula principală stipulează că locul de taxare a serviciilor este locul unde este stabilit prestatorul. Cu efect din 1 ianuarie 2010, noile prevederi menționează ca regulă principală în cazul serviciilor taxarea la locul unde este stabilit beneficiarul. Aceasta regulă va fi pusă în practică în principal prin aplicarea taxării inverse de către beneficiarii înregistrați în scopuri de TVA în statul de reședință. Se va extinde taxarea inversă de către companiile beneficiare și diminuarea obligațiilor prestatorilor externi din cadrul UE de a se înregistra în scopuri de TVA în alte state membre (în statele în care sunt stabiliți clienții). Excepțiile vizează serviciile de închiriere pe termen scurt a mijloacelor de transport sau serviciile culturale, sportive, științifice sau educaționale, pentru care taxarea se va face la locul în care acestea sunt utilizate/consumate.

Ceek|gng

UE a armonizat structura și a stabilit o serie de niveluri minime pentru accize – impozite indirecte pe consumul sau utilizarea anumitor produse, precum **cnegqwnn, vwwpwn și gpgt ikc**¹³

Sistemul comunitar prevede reguli cu privire la structura armonizată a taxei – definirea produselor, unitățile de măsură, scutirile de la plata acesteia, nivelul taxei, circulația produsului impozabil între statele membre. Este impozabilă, de obicei, producția de bunuri sau importul în cadrul Comunității. Totuși, plata este în general suspendată până când bunurile sunt declarate bune pentru consum – pot intra pe piață, acest lucru corespunzând unui stadiu avansat al lanțului comercial. Această regulă asigură întotdeauna plata accizei și pentru statele membre, unde bunurile sunt consumate.

Acciza minimă cerută de UE este de 550 de euro/hectolitr (hl) de **cnegqn" rwt**¹⁴ România are o acciză de 750 de euro/ hl de alcool pur, prevăzută a rămâne constantă până în 2010. Deci, impozitarea în România nu se află la nivelul minim cerut, depășind cu 200 de euro/ hl de alcool pur acest nivel (o creștere de aproximativ 50% față de minimul cerut).

Acciza minimă la motorină¹⁵, cerută de UE, este de 302 euro la 1000 litri. Pentru România această acciză este de 283,92 euro la 1000 litri, urmând să crească până la 293,22 euro la 1000 litri în 2010. În acest caz, țara noastră aplică deci o acciză mai mică decât minimul cerut. Cele mai mari accize se înregistrează în Marea Britanie – de 661,07 euro la 1000 litri și în Germania – 485,7 euro la 1000 litri.

Pentru **accizele la țigarete**¹⁶ ponderea accizei în cadrul prețului final de vânzare cu amănuntul.

Cel mai mare procent din prețul de vânzare cu amănuntul este înregistrat în Spania, Franța, Ungaria și Portugalia. Țara noastră se află printre țările cu o pondere redusă, deși diferențierile sunt mici, toate statele aflându-se între 52 și 62%.

România se află printre țările cu o pondere ridicată a accizei specifice din prețul de vânzare final (aproximativ 43,39%).

Egn" rwwkp"3.72"gwqt"ceek|g"rgpvtw"wp"rcejgv"fg"ki ctvg."pegr-pf"ew"4236¹⁷

Deputații europeni s-au exprimat pentru introducerea, începând cu 2014, a unei accize minime de 1,50 euro pentru un pachet cu 20 de țigarete. Într-o primă etapă, până la 1 ianuarie 2012, statele membre ar trebui să garanteze că acciza nu va fi mai mică de 64 euro pentru 1 000 de țigarete. Începând cu 1 ianuarie 2014, toate statele membre garantează că acciza pe toate categoriile de țigarete nu va fi mai mică de 75 euro pentru 1 000 de țigarete (sau cu 8 euro mai mult decât nivelul de la 1 ianuarie 2010). Comisia propusese 90 euro.

WG" c" gncdqtcv" q" ugtkg" fg" dc | g" fg" fcvg" urgekLeg" , p" fq o gpkwn" Luecn. "ectg" hwpe kqpgc | " , o rtgwp " ew" ugtxkekkg" xc o cng" k" Luecng" pc kqpcngl

Programul Hkuecnki"4235¹⁸ ajută administrațiile financiare naționale să aplice și să amelioreze sistemele de impozitare indirectă.

Programul dispune de un buget de 378. ; " o knkqcp" gwtq pentru perioada 2008-2013 și își propune ca administrațiile fiscale să devină mai eficiente printr-o mai strânsă cooperare și să reducă povara administrativă asupra contribuabililor și companiilor.

Concluzii

În concluzie, Legislația Comunitară în domeniul cooperării administrative și a asistenței reciproce oferă instrumente pentru combaterea evaziunii fiscale și a încercărilor de evitare a impunerii de-a lungul frontierelor Statelor Membre. Ea permite Statelor Membre să culeagă informații privind subiecții impozabili în alte State Membre prin schimb de informații automat și la cerere. Măsurile în domeniul impozitării companiilor sunt menite să faciliteze cooperarea administrativă dintre autoritățile fiscale naționale și să elimine obstacolele din calea activităților transfrontaliere ale întreprinderilor. În linii mari, țările candidate au un regim al impozitării indirecte apropiat de cel al UE, deși alinierea la *acquis* nu s-a făcut încă complet pentru o serie de aspecte tehnice specifice (scutirile, nivelul ratelor, regularizarea etc.). Majoritatea țărilor angajate în negocieri au prezentat Conferinței un calendar pentru alinierea completă atât a TVA, cât și a accizelor. Aceasta impune o monitorizare atentă. În documentele de poziție, majoritatea țărilor au declarat că acceptă și că vor aplica principiile Codului de Conduită referitor la impozitarea companiilor. Comisia se află în procesul analizării legislației în domeniu a țărilor candidate, în vederea identificării practicilor cu potențial efect negativ, care nu respectă Codul de Conduită.

Armonizarea fiscalității nu este obligatorie decât în cazul impozitelor indirecte. România se încadrează în tendința generală a statelor membre ale UE de reducere a cotelor de impozitare a profitului și a veniturilor persoanelor fizice. Țara noastră a adoptat modelul cotei unice de impozitare practicate de către Țările Baltice, foste sovietice, și de către Slovacia.

România are cote de TVA mai ridicate decât media statelor UE, iar cota redusă de TVA este printre cele mai mari trei cote reduse din UE. Această situație poate trage un semnal de alarmă, dacă ne gândim la puterea redusă de cumpărare a contribuabililor români și la faptul că această cotă nu se aplică pentru produse alimentare de strictă necesitate sau la toate medicamentele.

În cazul accizelor, România are, de regulă, valori mai mici decât media, dar valorile accizelor pentru România sunt în creștere în perioada viitoare, datorită calendarului de armonizare a acestora cu valorile minime cerute de reglementările europene.

Note:

¹ A se vedea: I.Pascal, Șt.Deaconu. *Campanie de informare a hwe kqpc tkqt" rwdnkek" rtkxkf" eqp kpwvwn" ceswku/wmwk" eqo wpkvc t0* – București, p.10.

² Directiva definește în art.3 alin.(2) filiala ca fiind orice societate la capitalul căreia societatea-mamă are contribuția minimă de 15%.

³ Art.2 alin.(3) definește sediul permanent ca fiind un stabiliment fix aflat într-un stat membru, prin care își desfășoară, total sau parțial, activitatea o societate din alt stat membru, dacă profitul stabilimentului este impozabil în statul membru în care este situată, în virtutea tratatului bilateral sau a legislației naționale.

⁴ http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/company_tax/mergers_directive/index_en.htm

⁵ Al.Milcev. *Rctvpggt" Fgrctvc o gpywn" fg" Cukwgp " Hkuecn " Gtpw" (" [qwp i" Tqo -pkc0" Tqo -pkc" o" Rq/k kqpc tgc" ,p" vko rwn" tgegsiunii globale // Mediul și politicile fiscale, 23 februarie 2009.*

⁶ A se vedea: D.Sova. *Tqo -pkc" tghw/ " ghqtvwtk" okpk o g" rgpvtw" kpygi tctgc" Luecn " ,p" WG" II* Săptămâna financiară, 19 septembrie 2008.

⁷ A se vedea: dr. Mihai Antonescu – D.G.F.P. Dolj, drd. Ligia Antonescu – Colegiul Național Economic „Gh.Chițu”. *Aspecte cng" rncpkLe tkk" Luecng" kpygtpc kqpcng*, www.fiscalitatea.ro

⁸ Comisia Comunităților Europene – Bruxelles 10.12.2007. Aplicarea măsurilor anti-abuz în domeniul impozitării directe – în cadrul Uniunii Europene și față de țările terțe.

⁹ http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html#anArt93

¹⁰ <http://codfiscal.net/act-pdf/directiva-2006-112-ce-sistemul-tva-vconsolidataro-29-12-2007.pdf>

¹¹ A se vedea: I.Brașoveanu. *Tgrgtg" cng" rqnkvkek" Luecng" c" Tqo -pkc" ,p" rgtkqcf" fg" vtcp/k kg" k" ,p" geqpk o kc" fg" rkc* , teză de doctorat. – București, 2007.

¹² A se vedea: D.Buruiană. *Eqokuk" Gwtqrgcpc" uejkod . " fkp nou, regulile TVA // Ziarul Financiarul, septembrie 2008.*

¹³ <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s10000.htm#DIRECTE>

¹⁴ Alcohol and alcoholic beverages: harmonisation of the structure of excise duties http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/excise_duties/alcoholic_beverages/rates/excise_duties-part_I_alcohol-en.pdf

¹⁵ EXCISE DUTY TABLES Part II – Energy products and Electricity http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/excise_duties/energy_products/rates/excise_duties-part_II_energy_products-en.pdf

¹⁶ Cigarettes: approximation of rates <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/131021.htm>

¹⁷ http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articlesdisplay Article/articleID_16791/Noi-accize-de-1-5-euro-pe-pachetul-de-tigari.html, 24 martie 2009

¹⁸ <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/131037.htm>

UVTWEVWTC""TCRQTVWTKNQT""EQPVTCEVWCNG"" K" RCTVKEWNCTKV KNG""GZGEWV TKK""EQPVTCEVWNWK""FG" UGTXKEKK""VWTKUVKEG

Natalia CHIBAC,

*ngevqt."o c i kuvtw",p"ftgrv"*WUO+*

Recenzent: *Valentina CEBOTARI,*

*f qevqt",p"ftgrv."eqphgtgp kct"wpkxgtukvct"*WUO+*

SUMMARY

In the article edited for publication the structure of the contractual relations and the particularities of the contact of tourist service execution are analyzed.

Vjg"o ckp"cpcl /gf"uwdlgev"ku"vjg"eqo rctcvkxg"uwvff"qh" Tgrwdhke"qh" Oqnfqxc."Tqo cpkc"cpf"vjg"Twu-ukcp"Hgfgt cvkqp"ng ikumcvkqpu"eqpegtkpi"vjg"cr rtqcejgu"qh"vjg"eqpvtcevwcn"eqppgevkqpu"kv"vjku"eqpvtcev0"
There are analyzed some positive and negative aspects of this contractual structure.

O particularitate foarte importantă a contractului de servicii turistice o constituie structura legăturilor contractuale care se manifestă, în primul rând, prin numărul impunător de participanți ai acestui contract și structura complicată a raporturilor contractuale.

Subiectul de bază sau subiectul-cheie în structura legăturilor contractuale este tuoperatorul, care, potrivit art.3 al Legii cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova, aprobată la 26 noiembrie 2006¹ (în continuare – Legea 352/2006), este agent economic, titular de licență pentru activitate turistică, specializat în formarea de pachete turistice și în comercializarea acestora prin intermediul agențiilor de turism sau direct consumatorilor.

Pachetul turistic (pachet de vacanță, pachet de călătorie) reprezintă, potrivit aceluiași act normativ, o combinație prestabilă de cel puțin două servicii turistice, vândute sau oferite spre vânzare ca un singur produs, la un preț în care costul fiecărui component nu este indicat separat, aceste prestații depășind 24 de ore.

Prin urmare, în primul caz are loc cel mai simplu raport contractual – raport direct dintre tuoperator și consumator (turist). Această formă de legături contractuale este cea mai avantajoasă pentru ambele părți, dat fiind faptul că orice contact direct, fără intermediari, dă posibilitatea de a contacta direct, de a aprecia, a negocia, a modifica conținutul contractului. Un alt moment pozitiv în acest caz îl constituie faptul că tuoperatorul personal formează (întocmește) pachetul turistic, reieșind din situația concretă de pe piața turistică, ținând cont de fluxul de turiști, de

perioada anului, de posibilitățile sale și ale partenerilor săi, alte condiții.

O altă structură a raporturilor contractuale este modalitatea prin care tuoperatorul comercializează, în baza contractului de vânzare-cumpărare, pachetul turistic agentului agenției de turism, care ulterior întocmește cu turistul contractul de servicii turistice. Agenția de turism, potrivit art.3 al Legii 352/2006, este un agent economic, titular de licență pentru activitatea turistică, specializat în achiziționarea de pachete turistice de la tuoperatori și în comercializarea acestor pachete consumatorilor, precum și în comercializarea serviciilor proprii.

Prin urmare, în acest caz, la comercializarea pachetului turistic nemijlocit turistului participă un intermediar, care încheie un contract din propriul nume, postură care îl determină ca partener contractual, care prin contractul de servicii turistice va oferi și propriile servicii, în afară de cele indicate în pachetul turistic.

Un alt tip de raporturi contractuale îl constituie relațiile tuoperatorilor sau agențiilor de turism cu partenerii din industria turismului, a căror misiune de bază este executarea contractului de servicii turistice, adică prestarea în ansamblu a multiplelor servicii turistice. În această calitate activează agenții economici din industria turismului, care, potrivit Legii 352/2006, pot fi persoane fizice și juridice prestatoare de servicii în domeniul turismului: servicii hoteliere, servirea mesei pentru turiști, transportarea turiștilor, excursii, ghidaj, agrement, tratament balnear, precum și alte servicii complementare.

Aceste legături contractuale de două niveluri sunt direct stipulate în lege. Astfel, potrivit art.11 al Legii 352/2006, turoperatorii pot desfășura următoarele activități:

a) contractarea de servicii turistice de la agenții economice, care prestează direct astfel de servicii (unități de cazare, unități de servire a mesei, agenți transportatori, unități de prestare a serviciilor de agrement) și formarea de pachete turistice;

b) comercializarea pachetelor turistice proprii prin intermediul agențiilor de turism sau direct consumatorilor;

c) rezervarea și comercializarea de bilete pentru diverse mijloace de transport, pentru spectacole și pentru alte manifestări culturale;

d) organizarea de congrese, conferințe, întruniri sportive și culturale, dacă acestea implică prestarea serviciilor turistice.

Agențiile de turism, la rândul lor, pot desfășura următoarele activități:

a) comercializarea pachetelor turistice contractate de la turoperatorii;

b) comercializarea serviciilor proprii, precum și a serviciilor contractate de la alte agenții de turism licențiate;

c) vânzarea serviciilor proprii altor agenții de turism;

d) rezervarea și comercializarea biletelor pentru diverse mijloace de transport, pentru spectacole și pentru alte manifestări culturale (art.12 al Legii 352/2006).

În structura legăturilor contractuale pot fi încheiate și alte contracte. Bunăoară, potrivit art.14 al Legii 352/2006, turoperatorii și agențiile de turism sunt în drept să încheie contracte de colaborare în exclusivitate cu structurile de primire turistică clasificate.

Care este raționamentul stabilirii acestei structuri a legăturilor contractuale în cadrul prestării serviciilor turistice? În primul rând, este vorba de prestarea serviciilor la un nivel convenit de către profesioniștii din domeniul respectiv de activitate. Dar, poate cel mai important moment constă în protejarea intereselor, turiștilor dat fiind faptul că cu aceștia se încheie doar un singur contract – contractul de servicii turistice – fie cu turoperatorul, fie cu agenția de turism, care vor fi unici responsabili contractuali în fața turistului.

Analizând comparativ legislația națională cu cea a unor țări străine sub aspectul legăturilor contractuale în contractul respectiv, putem menționa că legislația

Republicii Moldova este, după părerea noastră, mai reușită decât, bunăoară, legislația Federației Ruse. În primul rând, Codul civil al Federației Ruse nu prevede expres un contract de servicii turistice. În al doilea rând, în industria turismului se aplică norme generale cu privire la contractele de prestări servicii. Potrivit art.9 al Legii cu privire la bazele activității turistice în Federația Rusă din 24.11.1996², care stabilește structurile legăturilor contractuale, se menționează că, în cazurile când agentul turistic comercializează produsul turistic, el poate activa în două calități: în numele și în baza împuternicirilor turoperatorului, care este considerat parte contractuală și care poartă răspunderea respectivă. În a doua calitate, când agentul turistic poate activa de sine stătător ca parte contractuală, dar acest lucru poate avea loc numai în cazul și cu condiția că în contractul încheiat între turoperator și agentul turistic este expres stipulată o asemenea clauză. După cum rezultă din aceeași normă, turoperatorul și agentul turistic încheie între ei un contract de comercializare a produsului turistic de primul nivel, care trebuie să conțină o clauză specială menționată mai sus și care îl abilitază pe agentul turistic cu dreptul de a încheia un contract din propriul nume; acest contract poate fi considerat un contract de nivelul doi. În legislația rusă acest contract este numit *eqpvtcev"fg"uwdc i gp kg" (субагентский договор)*.

O asemenea normă se conține și în Regulile cu privire la prestarea serviciilor de realizare a produsului turistic, aprobate prin Hotărârea Guvernului Federației Ruse din 12.07.2007.³

În literatura de specialitate din Federația Rusă se menționează că contractele din sfera activității turistice pot fi divzate în trei grupe:

1) contractul încheiat între turoperator (agentul turistic) și turist;

2) contractul încheiat între turoperator și agentul turistic;

3) contractul încheiat între turoperator și partenerii săi, care prestează direct executarea unor servicii.⁴

O structură originală a raporturilor contractuale în domeniul respectiv o găsim și în legislația României. Astfel, potrivit art.2 al Ordonanței Guvernului României privind activitatea de comercializare a pachetelor de servicii turistice, nr.107 din 30.08.1999,⁵ pot fi încheiate două tipuri de contracte:

1) contract de organizare de călătorii turistice, care este tratat ca orice contract prin care o agenție de turism turoperatoare se angajază, în nume propriu, să procure

alteia sau unei persoane fizice, în schimbul plății unui preț, un pachet de servicii turistice sau prestații izolate ale acestora;

2) contract de intermediere de călătorii turistice, care este definit ca orice contract prin care o agenție de turism detailistă se obligă să procure, în numele alteia, în schimbul plății unui preț, fie un contract de călătorii turistice, fie una sau mai multe prestații izolate ce permit efectuarea unei călătorii sau unei cazări oarecare.

Prin urmare, și în legislația României în raporturile turistice are loc reprezentarea. Principalul subiect al acestor raporturi contractuale este agenția de turism turoperatoare, care poartă răspundere contractuală în toate cazurile. Confirmarea acestui tezis îl găsim în art.18 al Ordonanței Guvernului României nr.107, unde se stipulează că agenția de turism este răspunzătoare pentru buna executare a obligațiilor asumate prin contract, inclusiv în situația în care aceste obligații trebuiau îndeplinite de către o altă agenție de turism sau de către alți prestatori de servicii. Însă, această regulă generală poate avea trei excepții, și anume:

a) când neîndeplinirea sau îndeplinirea defectuoasă a obligațiilor asumate prin contract se datorează consumatorului;

b) când neîndeplinirea obligațiilor este atribuită unui terț care nu este parte în contract, iar cauzele nerealizării nu puteau fi prevăzute sau evitate;

c) când neîndeplinirea obligațiilor se datorează unor cauze de forță majoră sau unor împrejurări prin care nici agenția de turism, nici prestatorii de servicii nu le puteau prevedea sau evita.

Însă, o soluție foarte interesantă, care poate fi aplicată în ultimele două cazuri, o găsim în aceeași normă, unde se menționează că în asemenea situații agenția de turism parte în contract este obligată să acorde asistență promptă consumatorului aflat în dificultate.

După părerea noastră, o asemenea soluție a situațiilor care se pot isca pe parcursul executării contractului este foarte reușită și ar fi binevenită dacă ar fi stipulată și în legislația Republicii Moldova.

Note:

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.14-17.

² Собрание Законодательства Российской Федерации, 2003, nr.2, p.167.

³ *Ibidem*, p.189.

⁴ *A se vedea*: К.С. Свиридов. " " "

" " " " <Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Санкт-Петербургский Государственный Университет, 2003.

⁵ Monitorul Oficial 1999, nr.431/31.

QDNK I C KC'''FG'''KPHQTOCTG'''·P'''HC \ C'''PG IQEKGTKNQT RTGEQPVTCEVWCNG

Ion BÎTCĂ,
doctor în drept

SUMMARY

Loyalty in case of contractual negotiations implies the obligations of the parts to inform each other by presenting all the necessary data and elements to sign the contract in good conditions, by giving notice to the other part of the risks or advantages of a certain measure or act, so that the chosen conduct to be followed and carried out competently.

Introducere

Fiecare dintre părți, în procesul negocierilor, nu este capabilă în orice circumstanțe să tragă toate concluziile care se impun din complexitatea încheierii contractului. La o examinare mai atentă a circumstanțelor în care se realizează negocierea ea este de natură să releve existența, adesea, a unui dezechilibru flagrant cu privire la informațiile esențiale necesare pentru formarea unui consimțământ avizat, fiecare dintre părți fiind supusă în permanență exceselor de influențe din partea celeilalte părți. Pentru asigurarea egalității părților, încă din faza încheierii contractului, acestea trebuie să acționeze fiecare față de cealaltă cu loialitate, cu intenția dreaptă, fără nici un gând ascuns, fără manopere viclene și fără reticență cu privire la elementele esențiale ale viitorului contract.¹ Loialitatea cu ocazia negocierilor contractuale implică obligația părților de a se informa reciproc, prin prezentarea tuturor datelor și elementelor necesare pentru încheierea în bune condiții a contractului, prin prevenirea celeilalte părți asupra riscurilor sau avantajelor unei anumite măsuri sau act, astfel încât alegerea conduitei de urmat să fie efectuată în deplină conștiință de cauză.²

Așadar, în procesul negocierii propunerii, între părți funcționează o obligație precontractuală de informare³, obligație care va aviza clarificarea consimțământului contractanților înaintea încheierii contractului⁴, aceasta reprezentând un pas înainte în controlul unei corecte desfășurări a negocierilor precontractuale.⁵

1. Temeiul și fundamentul juridic al obligației de informare

Legislația civilă⁶ românească nu cuprinde o dispoziție legală de ansamblu care să reglementeze obligația de informare în faza precontractuală. Singura referire care în mod adiacent ne este sugerată o reprezintă art.1312 alin.(1) C. civ. român, conform căruia

„vanzătorul este dator să explice curat îndatoririle ce înțelege a lua asupra-și”. În lipsa unei reglementări aparte această dispoziție este singura în materie civilă românească care ar explica fundamentul juridic al unei astfel de obligații. Ei însă i s-a obiectat că referirea la dispozițiile art.1312 C.civ. este rezultatul unei forțări a legii.⁷ De asemenea, s-ar putea considera că această obligație se întemeiază și prin extinderea dispozițiilor art.970 C.civ. român, conform căruia convențiile trebuie executate cu bună-credință obligând nu numai la ceea ce este expres cuprins în ele, ci și la toate urmările ce echitatea, obiceiul sau legea le poate conferi acestora – în faza precontractuală. Dar și acestei soluții i s-a obiectat că ar reprezenta rezultatul unei forțări a contractului.⁸

Obligația de informare poate fi analizată ca avându-și originea în materia viciilor de consimțământ. Astfel, dolul poate consta într-un fapt omisiv cunoscut sub denumirea de dol prin reticență – situație când una dintre părți, în procesul negocierii, păstrează tăcerea asupra unor împrejurări care sunt importante pentru cealaltă parte în vederea perfectării convenției.⁹ Dat fiind faptul că această obligație nu a fost consacrată legal, îndatorirea părților de a-și comunica informațiile cu privire la elementele esențiale ale viitorului contract în mod reciproc rezidă din situația subiectivă a părților potrivit regulilor de etică, echitate, loialitate și bună-credință.¹⁰

O aplicație particulară a obligației de informare o întâlnim în materia obligațiilor de garanție împotriva viciilor ascunse. În esență, prin vicii ascunse ale lucrului vândut se înțeleg deficiențele care afectează utilitatea lui făcând-o să-i scadă valoarea. Având în vedere că acestea nu sunt declarate de propunător în faza negocierii contractului, atitudinea lui poate fi analizată ca o acțiune de neinformare a destinatarului asupra acestor aspecte.

Potrivit art. 1336 C.civ. român, vânzătorul răspunde nu numai de liniștita posesiune a lucrului vândut, ci și de viciile aceluia lucru. Deci, propunătorul în faza negocierilor va trebui să-i comunice destinatarului toate informațiile cu privire la bunul respectiv, informații, în a căror lipsă bunul nu ar mai putea fi utilizat conform destinației sale. Prin nedeclararea acestor vicii el se face vinovat de dol prin omisiune (reticență) și este ținut să răspundă în acest sens. Decizia Tribunalului Suprem¹¹ potrivit căreia lipsa de informare, de experiență sau nepriceperea cumpărătorului (destinatarului – *n.n. I.B.*) nu poate fi invocată de acesta în favoarea sa și să susțină că din cauza lor nu a putut constata singur viciile, trebuie luată în considerație numai atunci când aceasta privește viciile aparente, când cumpărătorul (destinatarul) putea lua singur cunoștință (art. 1353 C.civ. român). În cazul viciilor aparente destinatarul nu va putea invoca lipsa de informare a propunătorului, deoarece acestea puteau fi cunoscute la o simplă verificare, examinare.

De asemenea, o altă aplicație a obligației de informare o găsim în materia obligației de garanție împotriva evicțiunii. Și în această situație evicțiunea se va produce dacă destinatarul în faza negocierii sau încheierii contractului nu a fost informat de drepturile, sarcinile care grevau bunul supus negocierii. Pentru a putea invoca neîndeplinirea acestei obligații va fi necesar ca destinatarul să nu fi cunoscut cauza evicțiunii înainte de încheierea contractului. Dacă el a cunoscut cauza de evicțiune, atunci nu va mai putea invoca neîndeplinirea acestei obligații, deoarece se presupune că în acest caz el și-a asumat un risc, cunoscând și acceptând caracterul aleatoriu al viitorului contract.¹² Totuși, în această situație conținutul obligației de informare se va interpreta mai restrictiv, urmând ca vânzătorul (propunătorul) să răspundă de evicțiune numai atunci când cumpărătorul (destinatarul) nu putea lua singur cunoștință despre existența acestor cauze. Astfel, s-a apreciat că vânzătorul nu va răspunde de neîndeplinirea obligației de informare atunci când bunul va fi grevat de servituți aparente¹³ de a căror existență cumpărătorul putea lua singur cunoștință fără declararea lor expresă de către vânzător.¹⁴ Trebuie de precizat că numai dovada cunoașterii efective de către cumpărător a acestor cauze îl exonerează pe vânzător de obligația de informare cu privire la acestea, nu și o simplă posibilitate, cum este cea care subzistă în cazul în care sarcina respectivă a fost înscrisă în registrele de publicitate imobiliară.¹⁵

În cazul în care bunul este găsit, vânzătorul va trebui sau nu să-l informeze pe cumpărător despre situația lui juridică? Considerăm că vânzătorul va avea obligația să-l informeze pe destinatar despre aceasta, altfel nu s-ar putea explica obligația de garanție pentru evicțiune

a vânzătorului unui astfel de bun¹⁶ dacă cumpărătorul nu solicită prețul plătit de el de la adevăratul proprietar care revendică bunul¹⁷, așa cum îi dă dreptul art. 1910 C.civ. român.¹⁸ Dacă cumpărătorul a fost informat despre această cauză, așa cum am mai spus, se va presupune că și-a asumat un risc, contractul având caracter aleatoriu.

De asemenea, obligația de informare poate fi fundamentată pe ideea unei culpe delictuale (art. 998 C.civ. român).

În dreptul moldovenesc de asemenea nu există o dispoziție generală care să consacre în mod expres obligația de informare în etapa precontractuală. Aceasta, însă, poate fi dedusă din mai multe dispoziții, unele cu caracter general, altele cu o aplicare strictă la un anumit contract. Astfel, art. 9 alin. (1), prima frază, prevede că „persoanele fizice și juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să-și exercite drepturile și să-și execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, cu contractul, cu ordinea publică și cu bunele moravuri”. Art. 513 alin. (1) C.civ. român: „debitorul și creditorul trebuie să se comporte cu bună-credință și diligență la momentul nașterii, pe durata existenței, la momentul executării și stingerii obligației”.

Cu referire specială la contracte, Codul civil conține mai multe dispoziții referitoare la obligația de informare cu ocazia încheierii contractului. În cazul contractului de gaj, art. 469 C.civ. român, prima frază, prevede că „la încheierea contractului de gaj, debitorul gajist este obligat să notifice în scris creditorul gajist cu privire la drepturile terților asupra obiectului gajului cunoscute de el la momentul constituirii gajului”. Art. 480 alin. (2) C.civ. român prevede că „debitorul gajist are obligația de a informa fiecare creditor gajist următor despre toate grevările existente asupra bunului, răspunzând pentru prejudiciile cauzate creditorului gajist pentru neîndeplinirea acestei obligații”. În caz de neîndeplinire a obligației asumate de debitor prin contractul de gaj, creditorul va putea să vândă bunul în numele proprietarului cu obligația de a informa cumpărătorul despre calitatea lui la momentul vânzării (art. 491 alin. (2) C.civ. român). Dacă vânzarea se face de către o persoană desemnată de instanță, ea este obligată să informeze părțile interesate, la solicitarea acestora, despre acțiunile pe care le întreprinde pentru vânzarea bunurilor gajate (art. 492 alin. (2) C.civ. român) și să anunțe cumpărătorul că el acționează în numele proprietarului (art. 492 alin. (3) C.civ. român).

În cazul contractelor de antrepriză și prestări de servicii, art. 937 C.civ. român prevede: „Antreprenorul sau prestatorul este ținut, înainte de încheierea contractului, să furnizeze beneficiarului, în măsura în care

circumstanțele o permit, toate informațiile referitoare la natura lucrării sau prestației, la bunurile și termenul necesar lucrării sau prestației”.

În cazul contractelor de servicii turistice, art.1133 C.civ. român prevede că „până la momentul încheierii contractului, organizatorul este obligat să pună la dispoziția clientului, în scris sau în orice altă formă adecvată, o informație despre regimul de vize și pașapoarte, precum și despre cerințele de asigurare a sănătății pe durata călătoriei”.

În cazul contractului de franchising, art.1175 C.civ. român, prima frază, prevede: „La încheierea contractului, părțile au obligația de a se informa în mod deschis și complet despre circumstanțele care vizează franchisingul și de a pune la dispoziția celeilalte părți informația necesară în conformitate cu principiul bun-credinței”.

2. Conținutul obligației de informare

Din punct de vedere teoretic, se poate distinge o obligație contractuală de informare, decurgând dintr-un contract deja format, tinzând la informarea contractantului care a achiziționat un bun sau serviciu asupra folosirii acestuia¹⁹ și obligația precontractuală de informare care vizează, după cum am mai spus, clarificarea consimțământului contractanților înaintea încheierii contractului.

În aceste două situații, care va fi conținutul obligațiilor de informare?²⁰

În prima situație obligația de informare are ca temei contractul, astfel că conținutul acesteia poate fi ușor stabilit prin interpretarea contractului ce s-a încheiat. De altfel, fiind vorba de o obligație contractuală, cercetarea conținutului acestuia nu face parte din tema ce ne-am propus s-o cercetăm, fapt pentru care nu vom insista asupra ei. În cea de-a doua situație (în cazul obligației de informare precontractuală), conținutul acesteia este mai dificil de a fi stabilit, deoarece limitele acesteia sunt reprezentate în mod abstract de limitele loialității și bune-credințe, astfel cum acestea sunt conturate de dolul prin reticență.

Loialitatea este un fapt psihologic, o valoare morală constând în observarea riguroasă a îndatoririlor și în respectarea unei conduite drepte care să conducă la încrederea reciprocă între părțile contractante.²¹ Procedând la negocierea propunerii, părțile vor fi obligate, în virtutea loialității, să-și comunice reciproc informațiile pe care le dețin cu privire la operațiunea juridică ce se intenționează a se încheia. Obligația de informare între necomercianți funcționează, astfel, numai în limita a ceea ce cunosc.²² Astfel, nu i se va putea imputa vânzătorului lipsa loialității și, implicit,

neîndeplinirea obligației de informare în cazul în care situația de carte funciară a imobilului vândut era confuză.²³

În ceea ce privește buna-credință, limita acesteia încetează acolo unde începe reaua-credință. În faza negocierilor precontractuale, buna-credință reprezintă o conformitate între cele declarate cu ocazia negocierilor, pe de o parte, și situația reală a celor afirmate, pe de altă parte, precum și gradul de necesitate a părților de a cunoaște unele informații. Dacă o parte nu prezintă în mod corect situația juridică sau de fapt a unor aspecte negociate sau în cazul în care nu le declară (cu toate că nu a fost întrebat, păstrând tăcerea asupra lor), deși acestea ar fi fost necesare, conduita lui poate fi analizată ca fiind o expresie a relei-credințe.

Dar nu orice manifestare a relei-credințe va putea fi invocată pentru a justifica neîndeplinirea obligației de informare, ci numai aceea care se încadrează în limita dolului prin reticență. În procesul negocierii, dolul prin reticență se manifestă prin omisiunea voluntară a unui lucru, aspect esențial care trebuia declarat²⁴, omisiune care este de natură să creeze sau să permită o eroare determinată.²⁵

Fostul Tribunal Suprem din România a consacrat reticența ca dol în raporturile din faza încheierii contractului. Astfel, s-a decis că fapta unei persoane, care solicită credit pentru construirea unei locuințe proprietate personală, de a fi ascuns împrejurarea că era deja proprietarul unei locuințe constituie dol.²⁶

Cu titlu exemplificativ²⁷, vom enumera unele îndatoriri pe care va trebui să le îndeplinească părțile atunci când procedează la negocierile precontractuale.

Astfel, în cazul bunurilor mobile, părțile vor trebui să se informeze reciproc cu privire la caracteristicile și calitățile bunului, consumului specific (mobilă de birou sau de salon), a sortimentului din care este confecționat, destinația bunului și compatibilitatea cu aceasta, necesitatea unei autorizații (de exemplu, în cazul armelor automate), a modului de utilizare și folosire a lui etc.

În cazul bunurilor imobile, vânzătorul trebuie să dea informații cu privire la riscurile de scufundare a construcției pe care el le cunoaște de dinainte, cu privire la existența unor izvoare subterane care ar ridica serios costurile unei construcții. De asemenea, în cazul existenței unor acțiuni în justiție cu privire la lucrul vândut, cumpărătorul trebuie să fie informat²⁸ în acest sens, cu atât mai mult cu cât existența unei categorii determinate de persoane care nu pot cumpăra asemenea bunuri (litigioase) impune obligativitatea respectării ei.

Dimpotrivă, s-a considerat ca fiind îndeplinită obligația de informare atunci când produsul a fost

etichetat sau când i s-a predat în prealabil un eşantion pentru încercare.²⁹

Deşi regula este că părţile, în virtutea acestei obligaţii, vor trebui să-şi comunice în mod reciproc informaţiile pe care le cunosc, prin excepţie, însă, propunătorul nu va fi obligat să-l informeze pe eventualul destinatar (eventualul cumpărător) asupra produselor similare şi preţurilor practicate de alţi ofertanţi.³⁰

Note:

¹ *A se vedea:* C.Thibierge-Guelfucci. *Libre propos sur la vtepuhqt o cvkqp"fw"ftqkv"fgu"eqpvtcvu"ll* Revue trimestrielle de droit civil, 1997, nr.2, p.378-379; Fr.Collart Dutilleul, Ph.Delebecque. *Contrats civils et commerciaux*, 4e édition. – Paris: Dalloz, 1998, p.173.

² *A se vedea:* Ph. Le Tourneau, L.Cadiet. *Ftqkv"fg"nc"tgu-rqpuclnkiv"2"gv"fgu"eqpvtcevu"o"* Paris: Dalloz, 2000, p.85 şi 464; D.Chirică. *Qdnkic kc"fg"kphqt o ctg" k"ghgevgng"gk"p"hc/c"rtgeqpvtevcwcn "c"x-p/ tkk/ewor t tkk* // Revista de Drept Comercial, 1999, nr.7-8, p.50.

³ Potrivit unei opinii, obligaţia de informare există numai în cazul ofertelor publice, nu şi în cazul ofertelor sau propunerilor adresate unor sau unei persoane determinate. *A se vedea:* A.Vialard. *L'offre publique de contrat, Ngu"qdnkic cvkqpu"ur"2ekLswgu" décollant de l'offre publique* // Revue trimestrielle de droit civil, 1971, nr.4, pct.22, p.770.

⁴ Cu privire la existenţa obligaţiei precontractuale de informare în sarcina comercianţilor *a se vedea:* J.Rajnard. *Sources européennes communautaires* // Revue trimestrielle de droit civil, 1997, nr.4, p.1017.

⁵ *A se vedea:* J.Schmidt. *La sanction de la faute précontractuelle* // Revue trimestrielle de droit civil, 1974, p.465 şi urm.

⁶ Spre deosebire de cea comercială: art.3 lit.b) şi art.18 din OGR nr.21/1992 privind protecţia consumatorilor, republicată în Monitorul Oficial. Partea I, 1994, nr.75/23; art.26 alin.(1) şi art.79 alin.(1) din Legea nr.52/1994 privind valorile mobiliare şi bursele de valori // Monitorul Oficial, 1994, nr.210/1; art.9 din OGR nr.52/1997 privind regimul juridic al francizei // Monitorul Oficial, 1997, nr.224/30, republicată; şi altele.

⁷ *A se vedea:* D.Chirică. *Qdnkic kc"fg"kphqt o ctg" k"ghgevgng"gk"p"hc/c"rtgeqpvtevcwcn "c"x-p/ tkk/ewor t vkk*, p.53.

⁸ *Ibidem.*

⁹ Constituie dol prin reticenţă nu numai cazul în care există obligaţia legală de informare, ci şi atunci când această obligaţie rezultă din regulile de convieţuire socială, când există îndatorirea de a comunica cu bună-credinţă împrejurările concrete esenţiale cu ocazia încheierii contractului. *A se vedea:* D.Cosma. *Teoria igpgtcn "c"cevwvkw"hwtkfke"ekxkn* – Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1969, p.167-168; T.R. Popescu. *Eqpvtcevwv"o"* În: *Teoria generală a obligaţiilor*, de T.R. Popescu, P.Anca. – Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1968, p.58.

¹⁰ *A se vedea:* V. Păulea. *Qdnkic kc"fg"kphqt o ctg"p"ht o ctgc" eqpvtcevgngt"ll* Revista de Drept Comercial, 1998, nr.6, p.79-80; I.-F. Pop. *Fqmwv" k"qdnkic kc"fg"kphqt o ctg"p"eqpvtcevgng"ukpcnc i-matice* // Dreptul, 2002, nr.7, p.70-81.

¹¹ *A se vedea:* Tribunalul Suprem, sec. civ., dec. nr.679/1986 // Revista Română de Drept, 1987, nr.1, p.62-63.

¹² *A se vedea:* Fr.Deak, St.Cărpenu. *Eqpvtcevg"ekxng" k"eq-merciale."* Bucureşti: Lumina Lex, 1993, p.57.

¹³ Aceasta rezultă din interpretarea *per a contrario* a art.1349 C.civ. român, care prevede: „Dacă imobilul vândut se află însărcinat cu servituţi neaparente nedecarate de vânzător şi de o așa importanţă, încât se poate presupune că cumpărătorul nu ar fi cumpărat de le-ar fi cunoscut, el poate cere sau stricarea contractului sau indemnitate”.

¹⁴ *A se vedea:* D.Alexandrescu. *Gzrnkcc kwpgc"vgqtgvke " k"rtceveke "c"ftgrvwmw"ekxkn"tqo -pque* Vol.V, p.134; I.Rosetti-Bălănescu, Al.Băicoianu. *Ftgrv"ekxkn"tqo -p."uwfwk"fg"fqvktk " k"fg"hwkurtwfgp 0* – Bucureşti: Socec, 1943, p.298.

¹⁵ *A se vedea:* D.Chirică. *Ftgrv"ekxkn"Eqpvtcevg"urkecng"o"* Bucureşti: Lumina Lex, 1997, p.75. În acest sens *a se vedea* şi Jurisprudenţa citată de C.Hamangiu, N.Georgean. *Codul civil ad-pqvcv"o"* Bucureşti: Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co, 1925, p.452, pct.4.

¹⁶ Vânzătorul datorează, în acest caz, garanţie. *A se vedea:* Curtea de Apel Bucureşti, dec. nr.27/25 aprilie 1923 // Dreptul, 1923, nr.21, p.73.

¹⁷ Tribunalul Ilfov, sec. II, com. sent. nr.124/17 februarie 1922 // Pandectele Române, 1923, III, p.65.

¹⁸ Cu privire la obligaţia de garanţie într-un astfel de caz *a se vedea:* D.Chirică. *Ftgrv"ekxkn"Eqpvtcevg"urkecng."* p.71.

¹⁹ *A se vedea:* J.Calais-Auloy. *Nokplwpgc"fw"ftqkv"fg"nc"eqp-sommaton sur le droit civil des contrats* // Revue trimestrielle de droit civil, 1994, nr.2, p.242; Ph. Le Tourneau, L.Cadiet. *Qr"o"ekv"o"* p.84-85; D.Chirică. *Qdnkic kc"fg"kphqt o ctg" k"ghgevgng"gk"p"hc/c"rtgeqpvtevcwcn "c"x-p/ tkk/ewor t tkk"* p.50.

²⁰ Cu privire la conţinutul obligaţiei de informare *a se vedea:* I.-F. Pop. *Fqmwv" k"qdnkic kc"fg"kphqt o ctg"p"eqpvtcevgng"ukpcnc i-matice*, p.73-75.

²¹ *A se vedea:* D.Gherasim. *Dwpc/etgfkp "p"tcrqtvwtkng"lwtk-dice civile."* Bucureşti: ARSR, 1981, p.9 şi 63.

²² *A se vedea:* D.Chirică. *Qdnkic kc"fg"kphqt o ctg" k"ghgevgng"gk"p"hc/c"rtgeqpvtevcwcn "c"x-p/ tkk/ewor t tkk"* p.56. Între comercianţi obligaţia de informare se apreciază cu mai multă rigoare decât între necomercianţi.

²³ *Ibidem.*

²⁴ *A se vedea:* G.Ripert. *La règle morale dans les obligations civiles*, 3-eme edition. – Paris, 1935, nr.48; H.Mazeaud, L.-J. Mazeaud. *Leçon de droit civil*, t.II, vol.I. – Paris, 1967, nr.187; G.Marty, P.Raynaud. *Ftqkv"ekxkn."Ngu"qdnkic cvkqpu."* t.II. – Paris, 1962, p.126.

²⁵ *A se vedea:* J.Ghestin. *Gpe{enq"2fkg"lwtkfkswg"o"* Paris: Dalloz, vol.I, p.4.

²⁶ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr.1453/11 decembrie 1958. – În: *Ewngigtg"fg"fgkek/kk"cnq"Vtkdwpcmwv"Uwrtgo"cn"TV"R"TV"rg"cpwv"3;7:0* – Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1959, p.95, nr.30; Trib Suprem, sec. civ., dec. nr.22 din 8 ianuarie 1974. – În: *Cule-igtg"fg"fgkek/kk"cnq"Vtkdwpcmwv"Uwrtgo"cn"TV"R"TV"rg"cpwv"3;960* – Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1975, p.86.

²⁷ *A se vedea* cu privire la acestea: I.Turcu. *Negocierea* // Dreptul afacerilor. "o" Iaşi: Chemarea, 1992, p.66.

²⁸ *A se vedea:* D.Chirică. *Qdnkic kc"fg"kphqt o ctg" k"ghgevgng"gk"p"hc/c"rtgeqpvtevcwcn "c"x-p/ tkk/ewor t tkk"* p.56.

²⁹ *A se vedea:* I.Turcu. *Negocierea*, p.66.

³⁰ *A se vedea:* C.Cass. com. 12 nov. 1992, România. *Qdul."* J.Mestre // Revue trimestrielle de droit civil, 1993, nr.1, p.116-117.

RWDNKE""FKRNQOCE [""KP""V JG""TGRWDNKE""QH""OQNFQXC

Corina KIRMICI,

Candidate for a doctor's degree Cecfgo{"qh"Uekgpegu"qh"Oqnfqxc

REZUMAT

Rtg/gpvwn"ctvkeqnc"hqv"gncdqtcv",p"ueqrwn"fg"c"rtg/gpvc"wp"pqw"fqogpkw" k"cpwog"egn"cn"fkrnqoc kgk" rwdnkeg",p"vgzvwnc"ctvkeqmwk"uwpv"gzrwug"fgLpk kk" k"eqpegr kk"rtkxkf"fkrnqoc kc"rwdnke ",p" tkng"fg/- xqncvg."fg"cuogpgc"ug"hceg"tghgtktg"nc"fkrnqoc kc"rwdnke "ec"q"pqw "hqt o "fg"fkrnqoc kg"rgpvtw" Tgrwdnke"Oqnfqxc)

In an increasingly globalized world, the strategic understanding and employment of international communications have become a priority for states, for the simple reason to promote themselves on the international arena, in order to deliver their economic and foreign policy objectives. On the other hand, the dialogue between government and foreign citizens is of crucial importance in an era of continuous changes and challenges. At this time public diplomacy has become an important question for the whole international community and in particular for Republic of Moldova.

Public diplomacy in Republic of Moldova has an important role to play after the proclamation of independence; a former soviet country has the opportunity and at the same time a challenge to promote the name „Moldova” on the international arena. This article introduces and defines public diplomacy as a concept for Republic of Moldova, as well as a description of measures that should be initiated in order to improve the current situation regarding the country’s image beyond its own borders.

A strategic understanding and employment of international communications have become a priority for states, for the simple reason to promote themselves on the international arena, in order to deliver its economic and foreign policy objectives. On the other hand, dialogue between government and foreign citizens is of crucial importance in an era of continuous changes and challenges.

At this time, it is undeniable that in the modern world a new mechanism, complementary to the traditional diplomacy, is needed. It has been seen as an export of values, understanding of views and standpoints in order to exchange them, and why not to win new „hearts and minds”.

This new diplomacy has been defined as a: „strategic planning and execution of informal, cultural and educational programming by an advocate country to create a public opinion environment in a target country

or countries that will enable the target country political leaders to make decisions that are supportive of advocate country’s foreign policy objectives”.¹ In other words, „the desire is to create a positive image of the advocate country within the target country”.²

Why do we need public diplomacy? This is an important question for the whole international community and in particular for such a small country as Republic of Moldova. „Modern states are most dangerous when they succeed, pre-modern states when they fail”.³ The success of the country and of the „nation” matter beyond the own borders also the opinions and attitudes of foreigners towards you. Foreigners have a genuine impact on the promotion of *your* own economic and foreign policy objectives and consequently *your* national interests.

Public diplomacy in Republic of Moldova has an important role to play, for example in the management of Moldova – the European Union relations, in achieving a better dialogue with the European institutions. On the international stage, a positive furtherance abroad is crucial in order to abolish the stereotypes regarding the Moldovan image; Republic of Moldova is not only a frozen Transnistrian conflict. Regarding this matter, the national values and the national culture must be spread all over the world targeting foreign audiences, especially the „men in the streets”. A successful public diplomacy is when a foreign citizen desires, even for a second, to be in your place and to be a consumer of your values.

In general, public diplomacy has been seen as an alternative strategy and an additional instrument of traditional diplomacy. The concept of „public diplomacy” for the first time was used in 1965, by professor of Tufts University and a career diplomat Edmund Guillon. Edmund Guillon made a difference between „propaganda” and „public diplomacy” proving that public diplomacy deals with „the known facts”, whereas „propaganda” deals with combination of untruths mixed in with facts.

On the other hand, differences and similarities between public diplomacy and traditional diplomacy exist in international law, as well as in national terms. „Public diplomacy”, „parliamentary diplomacy”, „traditional diplomacy” might be ascribed to the „soft power”, the difference is the addressed „group”.

At present, different states are using public diplomacy at a different level, depending on their goals, interests and financial possibilities. For example, „the use of public diplomacy to promote civil society is a central element of Western diplomacy”.⁴ In the U.S. the State Department has played an increasing role in organizing a „credible public diplomacy response to the terrorist threat”.⁵ „Peace Corps volunteers also tend to work in rural areas, potentially reaching people who otherwise would not be touched by public diplomacy efforts”.⁶

Public diplomacy as conducted by UK includes initiatives like BBC World Service, the UK’s Chevening scholarship scheme and the British Council, which conducts cultural diplomacy with international publics around the world. The Netherlands also has established a good public diplomacy through the Innovation Partnership Grand Program, the Talunia organization works to promote the Dutch language particularly within the EU. Outside its network of embassies, international relations are assisted by SICA⁷, a government- funded centre that acts as an international arts desk providing Dutch and non-Dutch organizations with information about opportunities and possible partners organizations.

It is undeniable that the latest tendencies of developed (western) countries are showing the fact of an increasing role of public diplomacy, beyond their borders. However, the European institutions have been reluctant to use the term „public diplomacy”, because it has not been effective in the way they communicate with people outside the Union. The reluctance, regarding the use of the terms „EU Public Diplomacy” by European institutions and „EU citizenship” by Europeans, is based on a strong nationalism of the EU countries, especially in old countries, such as Netherlands and France.

The enormous amount of money spent on public diplomacy can be considered as another disadvantage. „In order to develop an effective and comprehensive program, public diplomacy must be funded at significantly higher levels”.⁸ For example, the U.S. is spending yearly 1.2 billion \$ for public diplomacy and uses the capacities of more than 7 thousand employees in order to create a favorable image of the country.

The efforts are huge and results of positive image of a country can be seen in a long term period or perhaps they might be lacking, an example are the terrorist

attacks on the 11th of September in the U.S. Lots of different opinions exist regarding the promotion and funding public diplomacy. However, inter-connections and communications between states, between governments and foreign audiences are needed in order to develop economic, political and diplomatic relations and on the other hand to build security and stability on Earth.

Public diplomacy in Republic of Moldova is known, as the „promotion of the positive image abroad”, the term „public diplomacy” has not been used in national legislation. However, it does not signify that the meaning of public diplomacy is lacking from Moldovan foreign policy objectives. One of the objectives of the Ministry of Foreign Affairs and European Integration (MFAEI) is to create and to promote the image of the country on the international scene.

On November 15, 2007, at MFAEI, the subject of public diplomacy and the importance of the Moldovan image have been discussed with many important actors. The factors which bring the perception of Republic of Moldova abroad had been established and the levers, that can insure the quality measures in promoting the country, have been identified.

On March 3, 2008, in Republic of Ireland, with a support of a non-governmental organization „Moldovan Vision Charity”, an Association of Moldavians⁹, was established. In this order of ideas, the Moldovan Diasporas have an important role in exporting a positive image of the country outside the borders.

Notwithstanding, a poor image abroad exists, like an undeveloped former soviet country, worse than that, lots of foreigners do not know where Moldova is situated geographically or have a totally wrong impression based on the unreal facts. Likewise, a poor image can considerably affect the access of foreign investors on the native market and can contribute sometimes to a discriminatory treatment of the Moldovan citizens abroad.

In my opinion, according to the current situation, a proper analysis of the Moldovan image abroad is crucial in order to set weak points and to know the real impact on the foreign civil society. Through organized national campaign or summer courses for domestic representatives of the administrative branch the priorities and actions for improvement of the country image abroad might be identified. On this subject, debating sessions should be organized and all the arguments and measures should be identified in a special „public diplomacy strategy”.¹⁰

In order to achieve better results the whole society must be involved, not only diplomats and journalists,

because it is clear that the promotion of values extends considerably beyond the capacity of diplomatic services. Governmental diplomacy must also loose its obsession with the bricks and mortar networks of overseas missions. These are expensive and inflexible. The new diplomacy must set its objectives, decide how they are to be obtained, and then design the systems and structures it needs.

According to the problem statement and to the current situations the following measures will be presented as key elements in achieving the promotion of the positive image beyond the national limits.

First of all „public diplomacy” should be introduced and defined as a term in the national legislation. An amendment to article 3 point 8, of the Law nr.761 of December 27, 2001 regarding the diplomatic service of Republic of Moldova, might be useful in establishing „a national public diplomacy concept”. Although, in order to achieve good results for a long term period, a special *public diplomacy strategy* should be created. The document must include the main measures and instruments, specific to the Moldovan situation, thus, the following recommendations might be taken into consideration:

1) to create an initiative group (representatives of the Government, of the civil society; journalists etc.) for promoting the country’s image abroad;

2) to establish a Division within the MFAEI and the Ministry of Culture and Tourism and to designate in the embassies a person who will be in charge of questions of public diplomacy. The main tasks of civil servants concerning public diplomacy are;

- initiating and elaborating legal acts related to public diplomacy;
- organizing campaigns in order to inform citizens and Moldovan Diaspora about recent developments in the country;
- participation and organizations of public diplomacy programs and projects at all levels;

- the desk officers will investigate means of improving public diplomacy, through Moldovan resident Diasporas’ networks and will monitor the public diplomacy activities;

3) to increase support for the public diplomacy and communications activity of Moldovan embassies;

4) to facilitate parliamentary diplomacy;

5) to settle an effective and useful database regarding the public diplomacy information, current activities and the evolution of the public diplomacy outside the country;

6) to ascertain research how Moldova is perceived in the other countries, through surveying and if it is possible through media monitoring.

Tghgtpegu<

¹ Celebrity Diplomacy/ Andrew F.Cooper, 2008 Paradigm Publishers London, 150 p.

² Favorita Papers 01/2004, Public Diplomacy.

³ What can Public Diplomacy Achieve? /Alan K.Henrikson.

⁴ Inventing public diplomacy. The story of the U.S. Information Agency/ Wilson P.Dizard Jr, 255 p.

⁵ The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations/ Jan Melissen, 2005 Palgrave Macmillan, 221 .

⁶ The New Public Diplomacy/ Shaun Riordan, 2003 Polity, 150 p.

⁷ Amerca’s dialogue with the world/ U.P.Kiehl, 2006 Public Diplomacy Council, 208 p.

⁸ Finding America’s voice: a strategy for reinvigorating U.S public diplomacy/ Sharon Herbstman, 2003 Council on Foreign relations, 94 p.

⁹ „The United Nations Celebrity diplomacy”/ Mark D.Alleyne. p.175-185.

¹⁰ Public diplomacy: improving practice/ Gonesh A.; Melissen J.The Rise of China’s Public Diplomacy/ Ingrid d’Hooghe, Clingendael Institute, 2007.